

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

SÂD SÛRESİ 30-40. ÂYETLERİ IŞIĞINDA
SÜLEYMAN (as)' IN İMTİHANI

Şevki ÇELEBİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK

Konya 2016

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

SÂD SÛRESİ 30-40. ÂYETLERİ IŞIĞINDA
SÜLEYMAN (as)' IN İMTİHANI

Şevki ÇELEBİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK

Konya 2016

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	ŞEVKİ ÇELEBİ
	Numarası	118106021011
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / TEFSİR BİLİM DALI
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	PROF. DR. M. SAİT ŞİMŞEK
	Tezin Adı	SÂD SÜRESİ 30-40. ÂYETLERİ IŞIĞINDA SÜLEYMAN (as)' IN İMTİHANI

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan SÂD SÜRESİ 30-40. ÂYETLERİ IŞIĞINDA SÜLEYMAN (as)' IN İMTİHANI başlıklı bu çalışma 03/02/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	PROF. DR.	M. SAİT ŞİMŞEK	
2	DOÇ. DR.	BURHAN BALTACI	
3	YRD. DOÇ. DR.	HAKAN UĞUR	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şevki ÇELEBİ		
	Numarası	118106021011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tefsir Ana Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	SÂD SÜRESİ 30-40. ÂYETLERİ IŞIĞINDA SÜLEYMAN (as)' IN İMTİHANI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Şevki ÇELEBİ

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şevki ÇELEBİ		
	Numarası	118106021011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Tefsir Ana Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK		
Tezin Adı	SÂD SÜRESİ 30-40. ÂYETLERİ IŞIĞINDA SÜLEYMAN (as)' IN İMTİHANI			

Kur'an-ı Kerim insanların dünya ve ahiret saadetini kazanmaları için indirilmiştir. Bir hidayet rehberi olarak inen Kur'an-ı Kerim, sunduğu mesajın muhatapları tarafından iyi anlaşılması için çeşitli üsluplar kullanmıştır. Bu üslupların bir tanesi de kıssa üslubudur. Kıssa üslubuyla Kur'an, tarihte yaşanmış olaylardan, muhataplarının dersler çıkarmalarını ve öğüt almalarını amaçlamıştır.

Çalışmamız, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kıssalar hakkında genel bir değerlendirme, kıssalardaki İsrâiliyat sorunu, yaygın olmasının sebepleri ve çözüm yollarını ele aldık. İkinci bölümde Sâd süresi 30-40. ayetleri bağlamında Süleyman (as)'ın kıssasını, Kur'an'ın indiriliş gayesine uygun doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamaya çalıştık. Bunun yanı sıra tefsir kaynaklarında bazı yanlış yorum ve değerlendirmelere dikkat çekmekle birlikte bu yanlışların sebeplerine de değindik.

Anahtar Kelimeler

Süleyman, Kıssa, İsrailiyat, Sâd süresi

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Şevki ÇELEBİ		
	Student Number	118106021011		
	Department	Temel İslam Bilimleri/ Tefsir Ana Bilim Dalı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK		
Title of the Thesis/Dissertation	TRIAL OF SOLOMON IN THE LIGHT OF VERSES 30-40 IN SORAH SAD			

Qur'an has been revealed for people to attain bliss in this world and hereafter. As a guidance for the right path, Qur'an has used various styles to be well understood by the addressee for the messages it offers. One of these styles is story-telling style. By using this style, Qur'an has aimed at extracting lessons and taking advice from the events took place in history by addressee.

This study is composed of introduction and two main sections. In the first section, we made an overall evaluation of the stories and discussed issue of Israeli in the stories and the reasons of its prevalence and solutions for that. In the second section, we provided a correct understanding of story of Solomon (a.s.) within the context of verses 30-40 in sorah Sad in accordance with the Qur'an's revelation goal. Furthermore, we pointed out some misinterpretations and evaluations in the exegesis literature along with discussing causes of these misinterpretations.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	vi
Kısaltmalar Dizini	vii
Önsöz	viii

Giriş	1
Araştırmanın Konusu	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	3

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN KISSALARINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. "Kıssa" Kavramının Sözlük ve Terim Anlamları	6
1.2. Kur'an'da Kıssaların Yeri ve Önemi	8
1.3. Kıssa Çeşitleri, Özellikleri ve Amaçları	9
1.3.1. Kıssaların Çeşitleri	9
1.3.2. Kur'an-ı Kerim Kıssalarının Özellikleri	10
1.3.3. Kur'an-ı Kerim Kıssalarının Amacı	12
1.4. Kur'an Kıssalarında İsrâiliyat Sorunu	16

İKİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMAN (as) HAKKINDA KISA BİLGİ

2.1. Sâd Sûresi 30-40. âyetleri	23
2.1.1. Süleyman'ın (as) Dâvud'a (as) İhsan Edilişi	25
2.1.2. Süleyman'a (as) Bahşedilen Hikmet	26
2.1.3. Süleyman'ın (as) Atlarla İmtihânı	29
2.1.3.1. Müfessirlerin Süleyman'ın (as) Atlarıyla ilgili Görüşleri	31
2.1.3.2. Süleyman'ın (as) Atlara Olan Sevgisi	33
2.1.3.3. Değerlendirme	40
2.2. Süleyman'ın (as) Tahtı Üzerine Ceset Atılması	43
2.2.1. Tefsirlerde Geçen Rivayetler ve Müfessirlerin Görüşleri ..	44
2.2.2. Değerlendirme	52
2.3. Süleyman'ın (as) Duası	53
2.4. Rüzgârın Süleyman'ın (as) Emrine Verilmesi	57
2.5. Çeşitli Cinler ve Şeytanların Süleyman'ın (as) Emrine Verilmesi ...	60
2.5.1. Cinler Hakkında Kısa Bilgi	61
2.5.2. Şeytanlar Hakkında Kısa Bilgi	63
2.6. Allah Teâla'nın Süleyman (as)'a Bahşettiği Nimet ve Makam	70
Sonuç	71
Kaynakça	73

KISALTMALAR

<i>ae.</i>	: Aynı eser
<i>a.g.e</i>	: Adı geçen eser
<i>b.</i>	: Bin, İbn
<i>bnt.</i>	: Bint
<i>c.</i>	: Cilt
<i>DİA</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
<i>h.</i>	: Hicri
<i>M.Ü</i>	: Marmara Üniversitesi
<i>nşr.</i>	: Neşreden
<i>ö.</i>	: Ölümü, ölüm tarihi
<i>s.</i>	: Sayfa
<i>sy.</i>	: Sayı
<i>TDV</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı
<i>thk.</i>	: Tahkik eden
<i>trc.</i>	: Tercüme eden, çeviren
<i>tsz.</i>	: Tarihsiz

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahîm Allah'ın adıyla

Her türlü tahiyat, her türlü salavat, her türlü tayyibat âlemlerin Rabbine mahsustur. Bütün hamd-ü senâlar, selamlar ve iyilikler yalnız Allah içindir.

Her türlü salât ve selâm, tahiyât ve ikram, ihtiram, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v), ehli beyti ve ashâbı içindir.

Allah Resûlü insanları dine davet ederken Arap dilinin bütün anlatım özelliklerine başvurmuştur. İslâm'ın temel hakikatlerini açık ve yalın cümlelerle ifade edebilmek için dolaysız anlatım tarzına başvurduğu gibi, Arap dilindeki teşbih, istiare, mecaz, kinaye gibi anlatım tarzlarından da yararlanmıştır. Anlatmak istediklerini bazen canlı tasvirlerle belleklere yerleştirmeye çalışmış, bazen de her dil ve gelenekte olduğu gibi kıssalar ve temsilî hikâyeler nakletmiştir. Ayrıca bütün dillerde soyut mefhumları anlatabilmek için somutlaştırma yoluyla anlam aktarmalarına başvurulduğu da bir gerçektir. Somutlaştırma, anlatım gücünü artırmak için yapılan bir deyim aktarmasıdır. Bu, anlatılması güç düşünce ve duyguların, soyut kavramların, somut kavramlar aracılığıyla anlatılmasıdır.

Geçmiş ümmetlerden haber veren Kur'an-ı Kerim kıssalarının; tarihsel bilgiler vermek yerine toplumları ve milletleri, mutluluğa, huzura eriştirecek veya toplumların ve milletlerin helakine sebep olan olayların üzerinde durduğu herkesçe malumdur. Zaten Kur'an-ı Kerim ele aldığı kıssalarda amacının, insanlığı hidayete erdirmek ve doğru yola iletmek olduğunu hemen hemen her kıssanın sonunda açıkça belirtmektedir. Kur'an'ın temel amacının geçmiş ümmetler hakkında genişçe tarihi bilgiler sunmak olmadığı gerçeğinden hareketle, kıssalarda zaman zaman bazı kapalılıkların meydana geldiğini ve bunların giderilmesi konusunun tarih boyunca din âlimlerinin zihnini meşgul ettiğini söyleyebiliriz.

Kur'an kıssalarında bulunan bu kapalılığı ortadan kaldırma saikiyle müfessirlerin büyük bir kısmının " İsrâiliyat " olarak isimlendirilen Kur'an'dan önceki kutsal metinlere müracaat ettiklerine şahit oluyoruz. Nitekim bir kısım müfessirler yöntem olarak " İsrâiliyat " kabilinden kabul edilen haberleri kullanma hususunda çok dikkatli olunması gerektiği yönünde görüşlere sahip iken, bu türden haberlere başvurmadan maalesef uzak kalamamışlar. Tabiki müfessirlerimizin önceki kutsal metinlere başvurmada rahat davranmaları, yahudi ve hıristiyan din adamlarının aksine İslam dininin bu iki dini ötekileştirmemesinin yanısıra diğer bütün peygamberlerle birlikte bu iki dinin peygamberine de inanmayı, iman esaslarından saymış olmasının etkili olduğunu düşünüyoruz.

Giriş ve iki bölüm halinde *Sâd Sûresi 30-40. Âyetleri Işığında Süleyman (as)'ın İmtihanı* adı ile hazırladığımız bu çalışmanın giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı, önemi, metodu ve kuramsal çerçevesi ele alınmıştır.

Araştırmamızın birinci bölümünde Kur'an-ı Kerim kıssalarına genel bir bakışla, anlamı, önemi, çeşitleri, özellikleri, anlatımlarındaki hedef ve gayeleri üzerinde durulmuştur. Bilhassa araştırmamızda önemle üzerinde durulan kıssalardaki İsrâiliyat sorunu, yaygın olmasının sebepleri ve çözüm yollarından bahsetmeye çalıştık.

Araştırmamızın ikinci bölümünde ise; Süleyman'ın (as) tarihi şahsiyeti, mülk ve saltanatı hakkında genel bilgiler verilerek dönemindeki siyasi ve ticari gelişmelere değinilmiştir. Süleyman'ın (as) Dâvud (as)'a ihsan edilişi ve hikmetleri, Süleyman'a (as) bahşedilen hikmet ve isabetli hüküm verme yetisi, Süleyman'ın (as) atlarla imtihanı, sevgisi ve müfessirlerin bu konudaki görüşleri, tahtına atılan ceset ve bu konudaki rivayetlerin değerlendirilmesi, Süleyman'ın (as) Allah'a yakarışı, rüzgâr, çeşitli insanlar, cinler ve şeytanların Süleyman'ın (as) emrine verilmesi, Allah'ın bahşettiği bu nimetleri hesap vermeksizin kullanması, Allah katında değerli makamı hakkında müfessirlerin görüşleri ele alınarak bitirilmiştir.

Araştırmamızda kaynaklar herhangi bir tasnife tabi tutulmadan ulaşılabilen eserlerin tamamı kullanılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmalarım esnasında gerek tez konusu tespitinde gerekse de araştırmam boyunca yardımlarını esirgemeyen Konya Dini Yüksek İhtisas Merkezi'ndeki hocalarım ve 22. dönem kursiyer arkadaşlarıma, değerli bilgilerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Yusuf IŞICIK, Doç. Dr. Burhan BALTACI ve Yrd. Doç. Dr. Hakan UğUR hocalarıma, özelikle de araştırmamın başından sonuna kadar rehberliğinden istifade ettiğim kıymetli danışman hocam Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK'e teŐekkürü bir borç bilirim.

.../.../2016

Şevki ÇELEBİ

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmamızda Süleyman'ın (as) soyu, yetiştiği çevre, imtihanı, mucizeleri hakkında genel bilgiler vermeye çalışacağız. İslami kaynaklarda Süleyman (as) ile ilgili anlatılan İsrâiliyatlara dair bilgiler vererek değerlendirmeler yapmaya çalışacağız. Süleyman (as) ile ilgili âyetleri ve bu âyetlerin açıklamalarında yer alan haberleri değerlendirmeye çalışacağız.

Süleyman'ın (as) Dâvud'a (as) ihsan edilmesi, Süleyman'ın (as) bütün işlerinde Allah'a yönelmesi ve Allah'ın sevgili bir kulu olması konuları işlenecektir. Ayrıca Süleyman'ın (as) atlarla imtihan edilişi ve bu konuda rivayetlerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Süleyman (as)'ın tahtının üzerine bir ceset bırakılması ve akabinde Süleyman'ın (as) sağlığına kavuşup eski haline dönüşü, Ayrıca bu cesetle ilgili rivayetlerin değerlendirmesini yapmaya çalışacağız.

Süleyman (as)'ın rabbine yaptığı "*Rabbim, beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye nasip olmayan bir saltanat ihsan et. Şüphesiz ki, çokça lutfeden ancak sensin.*"¹ duası ve bununla ilgili rivayetlerin değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Rüzgârın Süleyman (as)'ın emrine verilmesi ve rivayetlerde rüzgârın atlara benzetilip daha üstün oluşu ve bu konunun değerlendirmesini yapmaya çalışacağız.

Bina ustası, dalgıçlık yapan ve zincirlerle bağlanmış şeytanların Süleyman'a (as) musahhar kılınması ve bu âyetin savaş esirleriyle ilişkisinin değerlendirmesini yapmaya çalışacağız.

Süleyman'a (as) Allah tarafından yapılan ihsan'dan maksadın ne olduğu hikmetini araştırmaya çalışacağız.

¹ 38/Sâd, 35.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Gayemiz Süleyman'ın (as) kıssasını anlamaya çalışmak ve vahyin bize ulaşmasındaki aşamalarını ve özelliklerini kavramaya çalışmaktır. Kur'an'ın indiriliş gayesiyle kıssaların indiriliş gayeleri aynıdır. Yani kıssalar sadece tarihi olaylara ışık tutan, hikâye şeklinde anlatılarak insanların merakını gideren bir unsur değildir. Kur'an'ın genelinde insanlığa anlatılmak istenen ilahi mesaj'ın tarih içindeki olaylarla etkileyici bir biçimde insanlığa sunulması kıssaların gayesidir.

Sad Sûresi 30-40. âyetlerini seçmemizin sebebi Süleyman'ın (as) kıssasını Kur'an'ın indiriliş gayesine uygun bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Bunun yanı sıra tefsir kaynaklarında bazı yanlış yorum ve değerlendirmelere dikkat çekerek bu yanlışların sebeplerine de değinmeye çalışacağız.

Bu araştırmamız günümüz tefsir çalışmalarında geniş bir bakış açısı ile farklı bir tefsir anlayışı geliştirme noktasında bir deneme çalışmasıdır. Kıssaların anlaşılması ve günümüz insanına hitap eden boyutlarının ortaya konması ayrıca bir önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Araştırmamız Kur'an çalışmalarında kullanılmaya başlanan yöntemlerden biri olan ayet grubu tefsir çalışmasıdır. Nitekim ayet grubu tefsirinin taşıması gereken özellikleri kullanmaya gayret ettik. Kur'an-ı Kerim yapısı itibariyle tarih kitabı gibi değildir. Kur'an'da olaylar çoğunlukla yer, zaman, mekan, kahramanlar ile ilgili ayrıntılardan soyut olarak bahsedilir. Ayrıca olaylar kronolojik olarak da anlatılmaz. Kur'an'da tarihsel içerikli haberler, Kur'an'ın değişik yerlerinde serpiştirilmiş vaziyettedir. Durum böyle olunca bir bütün halinde olayları görmek mümkün olmamaktadır. Zaten Kur'an da bu şekilde bir amacı hedeflememektedir. Günümüz tefsir çalışmalarında Kur'an'da geçen herhangi bir kavram, mesele, veya peygamber kıssaları tüm yönleriyle ele alınmakta ve tüm bilgiler sistematik olarak arz edilmektedir. Bu da okuyuculara ve araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Biz de bu çerçevede Süleyman (as) kıssasının konumuzla ilgili bölümünü, ilgili ilim dallarından yararlanarak belli bir plan dahilinde, araştırma usullerine uygun sistematik bir şekilde anlatmaya çalıştık. Birinci bölümde kıssalar, kıssaların özellikleri, amaç ve hedefleri ve israliyyat ile ilgili bilgi vermek suretiyle konunun daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlamaya çalıştık.

Araştırmamız kapsam itibari ile tefsir ile doğrudan ilişkilidir. Bunların yanısıra konumuz peygamberler tarihi, dinler tarihi, ve hadis ilmi ile de doğrudan bağlantılıdır. Bu çerçevede istifade ettiğimiz kaynaklar bu ilimlerin kaynaklarını da içine almaktadır. Bunların dışında tez çalışmaları, makaleler, ansiklopediler ve sözlüklerden de istifade ettik. Konumuz kapsamı itibariyle Kitâb-ı Mukaddes'ten de istifadeyi gerekli kılmıştır.

Konumuzun ilgili âyetlerini tespit ederken Muhammed Fuâd Abdalbâkî'nin *el-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfâzı'l-Kur'ani'l Kerim* ve Râğıb İsfahânî'nin *el-Müfredât* adlı eserlerinden faydalandık. Meal olarak da Diyanet İşleri Başkanlığına ait Hayrettin KARAMAN'ın başkanlığını yaptığı komisyonun hazırladığı *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Mehmet Sait ŞİMŞEK'in *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*'nin meal kısmı ve Mustafa Öztürk'ün *Kur'an-ı Kerim Meali*'inden faydalandık. Kitâb-ı Mukaddes'in konu ile ilgili bölümlerini ise Orhan Matbaacılığın *Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit* adlı Türkçe eserlerinden faydalandık.

Araştırmamızda inceleme konusu yapılan her branşın temel kaynaklarına müracaat etmeye gayret gösterdik. Tarih alanında Taberî'nin *Tarihu'r Rusül ve'l Mülûk*'ü, İbnu'l Esîr'in *el-Kâmil fi't-Tarih*'i, İbn Kesîr'in *el-Bidâye'si* ve İbn Asâkir'in *Tarih-u Dımeşk*'i başlıca müracaat ettiğimiz kaynaklar olmuştur.

Konumuz temelde tefsir alanının sınırları içinde olmakla beraber, İslâm tarihi, özelde peygamberler tarihi, dinler tarihi (Yahudilik ve Hıristiyanlık), Kitab-ı Mukaddes ve Hadîs ilimleriyle de ilişkilidir. Biz de bu ilimlerden istifâde etmek sûretiyle konuyu açıklamaya çalıştık. Yeri geldiğinde bu ilimlerin metodlarından da istifade ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN KISSALARINA GENEL BİR BAKIŞ

KUR'AN KISSALARINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. "Kıssa" Kavramının Sözlük ve Terim Anlamları

Arapça'da "قصص" kökünden türetilen "قَصَّ" fiili ve aynı kökten türetilen "قَصَصَ" ve bu anlam için kullanılan "قِصَّةً" bir kimsenin izini sürüp ardından gitmek², birine bir haber bildirmek³, anlatmak ve hikâye etmek için kullanılır.

Kelimenin bu etimolojik anlamı, kıssa türü hikâyede olayın adım adım izlenecek nitelikte, önemli ve ilginç olmasıyla, doğru ve gerçekçi olması niteliklerini ön plana çıkarır. Kıssanın hikâyeden farkı da bu nitelikleri dolayısıyladır. Çünkü asıl anlamı "nakil" olan hikâye; gerçekçi, hayâli, önemli-önemsiz başkalarına aktarılan her türlü olayı kapsar.⁴

Kur'an'da yer alan kıssalar için hikâye kelimesinin kullanılmaması da bu ayırıma dayanır. Zira Kur'an kıssaları ibret alınacak olan, tarihî doğruluk ve gerçeklik niteliği taşıyan olaylardır. Bunların dışında kıssa kelimesi "söz (hadis), haber, mevzu, mesele, hal (şan, emr)" anlamlarına geldiği gibi klasik Arapça'da "hikâye" (daha çok dini ve ahlâki), "tarih" (daha çok Endülüs Arapçası'nda) ve "dilekçe / hak talebi yazısı" mânalarını da ifade eder. Arap edebiyatında hikâye yerine kıssa kullanılır. Son devir Arap edebiyatında ise kıssa hikâye ve romanı da kapsayan bir türdür. Bugünkü Arap edebiyatında hikâye karşılığı olarak kıssadan başka "kıssa kasîra, uksûsa" kelimeleri de yer almaktadır.⁵

² İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî (711/1131), *Lisanu'l-Arab*, Dâru's-Sadr, Beyrut, tsz., VI, 75.

³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, VII, 74.

⁴ Yazıcı, Hüseyin, "Hikaye", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, XXVII, 479.

⁵ Şengül, İdris, "Kıssa", *a.e.*, XXV, 499.

"Geçmiş eserleri, izleri açığa çıkarmak, bu surette insanların unutmuş buldukları veya gafil kaldıkları olayları açığa çıkarmak, dikkatleri üzerlerinde yoğunlaştırmak" şeklinde tarif edilen kıssa kelimesi yerine "hikâye" kelimesi kullanılması uygun olmaz, çünkü "hikâye" kelimesi, gerçekte vâki olmuş veya gerçekte vâki olmamış olaylar için kullanılabilceği halde, "kıssa" sadece geçmişte vâki olmuş fakat unutulmuş olayları doğru bir biçimde bildirerek, o olaylardan ders almaları için anlatılan gerçek olaylardır.⁶

Kıssa kelimesinin Kur'an'da çeşitli anlamlarda kullanıldığı görülür:

a) Anlatmak⁷, b) Açıklamak⁸, c) İzini takip etmek⁹, d) Haber¹⁰ e) Tarihi bilgi.¹¹

Kur'an-ı Kerim'de geçen "kıssa" kelimesinin çeşitli anlamlarını göz önüne aldığımızda, geçmişte bil-fiil cereyan etmiş olaylar olduğunu ve bu olaylardan da dersler alınması gerektiğini anlıyoruz.

⁶ Yıldırım, Suat, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1979, sy. 3, s. 38.

⁷ "Ey cin ve İnsan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi **anlatan** ve bu gününüzün gelip çatacağı hakkında sizi uyaran Peygamberler gelmedi mi?..." 6/En'am, 130;
" ... Şimdi Onlara bu olayları **anlat** ki düşünsünler" 7/A'raf, 176.

⁸ 6/En'am, 57, 7/A'raf, 101, 11/Hûd, 120.

⁹ "Musa: "İşte aradığımız bu idi" dedi. Bunun üzerine tekrar **izlerini takip ederek** gerisin geri döndüler" 18/Kehf, 64; "(Hz. Musa'nın annesi), Musa'nın kız kardeşine, "Onun izini takip et" dedi. O da Musa'yı onlar farkına varmadan uzaktan takip etti" 28/Kasas, 11.

¹⁰ "(Şuayb (as)'ın kızlarından biri utana utana yürüyerek ona(Musa'ya) gelip, "Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor" dedi. Musa Şuayb (as) ın yanına gelip **başından geçenleri** ona haber verince Şuayb, "Korkma o zalim kavimden kurtuldun" dedi." 28/Kasas, 25;

"(Yusuf (as) 'ın babası Yakub (as) şöyle dedi: "Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine **haber verme** yoksa sana tuzak kurarlar. çünkü şeytan insanın apaçık düşmanıdır." 12/Yusuf, 5;

"Andolsun ki, onların(geçmiş ümmetin) haberlerinde akıl sahipleri için ibret vardır..." Yusuf 12/111.

¹¹ "(Ey Muhammed) Böylece sana tarihten bir takım bilgiler anlatıyoruz..." 20/Tâhâ, 99;

Kaya, Remzi, Kur'an Kıssalarının Tefsir Ve Teşri'deki Yeri, *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları III*, İstanbul, 2002, s. 508.

1.2. Kur'an-ı Kerim'de Kıssaların Yeri ve Önemi

Kur'an-ı Kerim kıssalar üslubu ile ilahi mesajları insanlara sunarken, insanlığın gereklerinden olan sosyal ve psikolojik durumları göz önünde bulundurarak anlatım ve ifadelerde daha etkileyici bir üslup izlediğini görmekteyiz. İnsanın yaradılışını göz önünde bulunduran Kur'an-ı Kerim en güzel ve öz kıssalarını gözlerimizin önünde cereyan ediyormuşçasına anlatır. Kıssalar diliyle âdeta fikirler zihinlerimizde somutlaştırılır. Muhatapların kolay anlaması sağlanır. Çünkü devamlı soyut anlatımlar insanın zihnini yorar, fikirlerin anlaşılmasını zorlaştırır ve dikkatleri dağıtır. Fakat kıssalar vasıtasıyla soyut dini kavramlar ve mesajlar, tecrübe edilmiş olaylar ve pratik uygulamalar şeklinde muhatapların gözlerinin önüne serilir, onlara işittirilir ve akli selimin idraklerine sunulur.

Kur'an-ı Kerim en üstün davet metodu kullanarak bir taraftan ilim ehline üst düzey hakikatleri sunarken bir taraftan da avama mücerret manaları, istiâre, teşbih, meseller vb. metodlarla kıssalar vasıtasıyla en güzel bir şekilde irşad eder. Bu anlatım yöntemi belâğatın bir gereğidir.

Hikâyeler, teoriyle pratiği kaynaştırarak, öğrenilen bilgilerin yaşanan hayattaki karşılığını gösterir. Hikâyeler vasıtasıyla teorik bilgiler, pratik hayatta vazgeçilmez davranışlar olarak yerini alır. Etkili ve kalıcı olması yönüyle bütün öğretim ortamlarında kullanılan hikâyeler, din öğretimi açısından farklı bir öneme sahiptir. Din, temelde metafizik alemi konu edinmekte ve dini bilgiler soyut kavramlara dayanmaktadır. Metafizik alemin öğretime konu edilmesi ve soyut kavramların anlatılmasında hikâyelerin önemli bir yeri vardır. Ayrıca insanın duygularına hitap etmeyi ve duyguların eğitilmesini hedefleyen bir din öğretimi faaliyetinde hikâyelere başvurulması gerektiği bir gerçektir.¹²

¹² Akıncı, Adem, "Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, sy. 13, s. 41.

Kur'an-ı Kerim farklı konuları içerir. Bunlar arasında yer alan kıssalar, insanlığın geçmişi, içinde yaşadığı ortamı ve geleceği hakkında karar vermesine yardımcı olur. Kur'an'ın önemli yerini ihtivâ eden kıssalar, Kur'an'ın kendisini açıklamak ve yorumlamak ya da hayata geçirecek biçimde somutlaştırmak için vasıta olarak kullanıldığı gözlenir. Âdem (as)'dan günümüze, doğruları ve yanlışları algılama imkânı verir. Kıssalar, İslâm'a inanan insanları müjdeleme, inanmayanları uyarma, terbiye etme, haber verme, güzel ahlâkı tanıma, akîde ve ibâdetlerin esâsını bilme açısından önemlidir.

Anlattıklarımızdan hareketle Kur'an-ı Kerim' deki kıssalar hayallerden uzak, tamamen gerçeği yansıtan olaylar olduğunu görmekteyiz. 1950 yıllarında Mısır Ezher Üniversitesi'nde Ahmed Emin tarafından doktora tezi olarak yaptırılan ve kıssaları hayal mahsulü, edebi meseller olduğu savunulan bu görüşü doğru kabul etmek mümkün gözükmemektedir.¹³

1.3. Kıssa Çeşitleri, Özellikleri ve Amaçları

1.3.1. Kıssaların Çeşitleri

Kur'an-ı Kerim'deki kıssalara genel olarak baktığımızda 3 bölümde mütalaa edebileceğimizi görürüz.

1) Peygamberlerin haberleri, kendi kavimlerini tevhid dinine davet etmeleri, gösterdikleri mucizeler, toplumun karşı çıkış sebepleri, inananların ve inkârcıların âkıbeti bu kısma girmektedir.

¹³ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yayınları, Ankara, 2011, s.172.

2) Peygamberlikleri kesin olmayan şahıslar ve bazı toplumların başlarına gelen olaylar dile getirilmektedir. Bu kısma Talut, Calut, Zülkarneyn, Ashâb-ı Kehf, Ashâb-ı Sebt, Hz. Meryem, Ashâb-ı Uhdud vs. misal verilir.

3) Hz. Peygamber dönemindeki olayların anlatılmasıdır. Örnek olarak Hz. Peygamber'in hicretini, savaşlarını ve insanlarla olan ilişkilerini burada değerlendirmemiz mümkündür.¹⁴

1.3.2. Kur'an-ı Kerim Kıssalarının Özellikleri

Kur'an kıssalarında olaylar bir hikâye veya bir romanda olduğu gibi sıralı bir şekilde başlayıp bitmez. Olayın sadece bir sahnesi tasvir edilir. Bu sahnelerde tevhid ekseni ve Peygamberlerin risaletini ispat ağırlık kazanır. Örneğin, Hz. Musa ile Firavn arasında geçtiği zikredilen kıssada, Firavn'un inanç sistemi, sihirbazların durumu, Hz. Musa'ya verilen asa mucizesi, yanlış ve doğruyu ortaya koyarak hem tevhid, hem de risaletin ispatı işlenmiş olmaktadır.¹⁵

Tasvir, Kur'an üslubunun en önemli ifade araçlarından birisidir. Kur'an, müşahede edilen bir olayı, görünen bir manzarayı, zihinsel bir manayı, psikolojik bir durumu olduğu kadar, insan tiplerini de somut bir biçimde canlandıran tablolarla ifade eder. Çizdiği bu tablolara canlı bir hayat ya da taze bir hareketlilik kazandırır. Böylece zihinsel manalar şekillere veya hareketlere dönüşür. Psikolojik durumlar tablolara veya sahnelere, insan tipleri canlı, somut bir şekle veya insan tabiatında gözle görülen bir cisme dönüşür.

¹⁴ Kaya, Remzi, *a.g.e.*, s. 509.

¹⁵ Kaya, Remzi, *a.g.e.*, s. 510.

Olayları, sahneleri kıssaları ve manzaraları örnek verirken, onları meydana gelen canlı ve somut olgular halinde sunar. Onlara hayat verir, hareketlilik kazandırır. Buralara bir de konuşma ilave edilince, bu sahnenin zihinde canlandırılmasının unsurları tamamlanmış olur. Böylece Kur'an anlatıma başlar başlamaz dinleyicilere yepyeni bir bakış açısı kazandırır ve onları ilk olayın meydana geldiği veya meydana geleceği sahneye çeker. Orada manzaralar birbirini izler, hareketler tazelenir, dinleyici bunun okunan bir söz ve meselenin kavranmasını kolaylaştıran bir örnek olduğunu unutmaz, sahneye gelip giden şahıslar görür. Olayların durumlardan etkilenen insanların jest ve mimikleri, ruhlarındaki hisleri açığa vurur. Artık o kıssalar burada hayatın hikâyesi değil, hayatın ta kendisi olur.¹⁶

Kur'an-ı Kerim kıssalarında dikkat çeken özelliklerden biri de "tekrarlar" dır, fakat iyice dikkat edilirse tam anlamıyla bir tekrar olduğu söylenemez. Genelde durum şöyledir: Sürenin genel havası, siyak ve sibak münasebetiyle Kur'an aynı kıssayı her seferinde değişik ayrıntılar ekleyerek yeniden ele alır. Şu var ki söz konusu kıssa veya ondaki ilave edilen taraf, çeşitli ibretler ihtiva eder. Bundan dolayı da dini maksat onun tekrar ele alınmasını gerekli kılar ve kıssa değişik üslup ve yeni ayrıntılarla tekrar karşımıza çıkar. Fakat bu münasebet, ayrıntı ve üsluptaki üçlü değişiklik ve yenilik muhatapta öylesine bir tesir uyandırır ki onu daha öncesinde işitmemişçesine ve görmemişçesine okur veya dinler. Mesela Hûd sûresiyle Kamer sûrelerinde aynı peygamber ve kavimlerin kıssaları yer alır fakat okuyucu münasebet, ayrıntı ve üsluptaki yenilikler sebebiyle bu ikinci anlatımı da ilk defa okuyormuş gibi okur.¹⁷

Kur'an kıssalarında zaman söz konusu edilmediği gibi mekan ve şahıs gibi unsurlara da çoğu kere rastlanılması mümkün değildir.¹⁸

¹⁶ Turgay, Nurettin, "Kur'an Kıssaları", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır, 2000, II, s. 63.

¹⁷ Yıldırım, Suat, *a.g.e.*, s. 50.

¹⁸ Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 244.

Kur'an kıssalarının özelliklerinden bir diğeri de Araplar arasında yaygın olarak bilinen kıssalara yer vermesidir. Çünkü Kur'an-ı Kerim, bilinenler üzerinden bilinmeyenleri gösterir. Aynı zamanda tarihi birer belge gibi bir nitelikte olmayıp edebi niteliği ağır basan bir özelliği de vardır.

1.3.3. Kur'an-ı Kerim Kıssalarının Amacı

Kur'an-ı Kerim, kıssaların amacını bizlere, inananlar için öğüt ve ibret verme, önceki ilahi kitapları doğrulama, her şeyin açıklanması, inananlar için kılavuzluk, inanmayanlar için bâtılda kalmalarını önleme ve hakka davet olarak belirtmiştir.¹⁹

Kur'an-ı Kerim'deki kıssaların gayesiyle ilgili genel anlamda "Kur'an-ı Kerim'in indiriliş maksatlarını gerçekleştirmektir" denilebilir, Bu bakımdan A'raf, Hûd, Enbiya ve Şuara gibi sûrelerde anlatılan peygamber kıssaları Allah'ın birliği, Ona itaat ve kulluk ana fikrinde odaklanmıştır. Ashâbu'l-karye, Ashâb-ı Kehf, harap olmuş kasabaya uğrayan kişiye ait²⁰ kıssalarda ahiret inancı, cennet ve cehennem hayatı işlenmiştir. Bütün peygamberlerin İslam dinini tebliğ ettiğini, bu sebeple hepsinin de Allah'ın birliği ve ahiret inancı ile iyiliği emir, kötülükten nehiy gibi temel hedeflerde birleştiğini göstermek de kıssaların ana gayelerindendir. A'raf, Hûd, Enbiya sûrelerinde peygamber kıssalarının ardarda sıralanışında da bu amacın gözetildiği görülür.

¹⁹ 7/A'raf, 175-176; 11/Hûd, 120; 12/Yusuf, 3, 7, 11; 54/Kamer, 4-5.

²⁰ 2/Bakara, 2, 59.

Hız. Muhammed'in (s.a.v) peygamber, Kur'an'ın da vahiy mahsulü olduğunu ispat etmek de bu hedefler arasındadır. Çünkü Hız. Muhammed (s.a.v) ümmi olduğu halde getirdiği kitapta o devirde yaşayanların -en azından Kur'an'ın ilk muhatapları olan Mekkeliler'in- bilmediği haber ve kıssaların²¹ yer alması bu gerçeği kanıtlar, fakat ayrıntılarına inmeye çalışırsak şu maksatlarla indiğini tespit edebiliriz;

1. Hız. Peygamber (s.a.v)'in vahiy ve risaletini ispat etmek. Hız. Peygamber (s.a.v)'in okuma yazma bilmemesi, yahudi ve hıristiyan âlimlerinin yanında bulunmaması, onlardan hiçbir bilgi almamış olması Kur'an kıssalarının vahye dayandığını göstermektedir.²²

2. Peygamber kıssalarında geçen bazı hadiseler, Kur'an-ı Kerim'in dilinde -"Dikkat edin, yaratma ve yönetme ona aittir"²³ buyruğunda özetlenen mutlak kudret sahibi tek mâbud inancını tesis etmek maksadıyla- değişmez yasanın (sünnetullah) ihlal edildiğini düşündürecek bir formatta takdim edilmiştir. Bu takdim tarzındaki temel amaç ilk hitap çevresindeki inkarcılara öncelikle tevhit inancını benimsetmekten ibaret olduğu için dış dünyadaki olaylar hiçbir âyette sıradan bir fizik hadisesi olarak tasvir edilmemiştir. Diğer bir deyişle, Kur'an-ı Kerim'de tasvir edici değil, anlam katıcı bir dil kullanılmıştır. Örneğin, bir çok âyette zikri geçen "yağmur"un nasıl oluştuğunu anlatmak yerine, onun Allah tarafından gönderilen bir rahmet ve çok değerli bir hediye olduğuna dikkat çekilmiştir. Evrendeki diğer bütün varlıklar da salt nesnelere kümesi olmaktan öte Allah'ın varlığına, yaratma kudretine, sınırsız lutuf ve inayetine işaret eden birer âyet olarak nitelendirilmiştir.²⁴

²¹ Gayb Haberleri: 11/Hûd, 149; 12/Yusuf, 102; 28/Kasas, 44-46.

²² Yarar, Hasan, *Kitâb-ı Mukkaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Kıssa Kavramı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 1999, s. 58.

²³ 7/A'raf, 54.

²⁴ Öztürk, Mustafa, *Kıssaların Dili*, Kitâbiyyat Yayınları, Ankara, 2006, s. 20.

3. Kıssalarda bazı gerçeklerin bizzat yaşanabilmesinin mümkün olduğu, hayata geçirilmesinin zor olmadığı, bizzat yaşanmış bir örnekle gözler önüne serilir. Kıssaları dinleyen kişi çoğu kere kıssaların kahramanlarıyla özdeşleşir. Bazen de kıssada kendisi gibi problem yaşayan insanları görür, böylece kısa bir süre teselli bulup rahatlar.²⁵

Gerçekte yaşanmış olaylar olan kıssalar, bizlere günlük hayatımızda karşılaştığımız zorluklar, sıkıntılar, iyilikler ve güzellikler karşısında nasıl bir tavır takınmamız gerektiğinin yolunu göstermekte ve bu uğurda sabırla, sebatla devam etmemiz gerektiğini bizlere tavsiye etmektedir.

4. Kur'an kıssalarının insan psikolojisi açısından da önemi büyüktür. Hayatta zor olaylar karşısında ümitsizliğe düşen insanlara, kendi hayatlarına örnek olabilecek hikâyelerle ümit verilir. Olaylardan ötürü meydana gelen sinir gerilimlerini ortadan kaldırır. Zihninde hikâyelerle ilgili bilgisi olan kişiler olaylara daima soğuk kanlılıkla bakar. Geçmişten günümüze ve geleceğe köprü kurar. Olayları çok geniş bakış açısından değerlendirme imkanına sahip olur.²⁶

5. Kur'an-ı Kerim, bütün üslup şekilleriyle olduğu gibi, kıssalar vesilesiyle de, insanlığın inanç ve fikirlerini kemâle erdirmek, akıl sahiplerini hidayete ulaştırmak için insanlığın geçmiş tecrübelerinin özetlerini sunmaktadır. Böylece, insanın özündeki gaflet ve unutkanlık perdesini kaldırmak, her sahadaki olgunlaşma yolunda engel olabilecek bazı güç ve zaaf duygularını etkisiz hale getirmek, terakkiye sebep güç ve kabiliyetlerinin arızî pürüzlerini gidermek, Allah Teâla'nın bütün zamanlarını kuşatan muhit ilmini dikkatlere sunmak ve bütün önceki peygamberlerin davalarının doğruluğunu, esasta hepsinin aynı olduğunu anlatmak istemektedir.²⁷

²⁵ Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Selam Yayınevi, Konya, 1988, s. 235.

²⁶ Bayraklı, Bayraktar, *İslam'da Eğitim*, M.Ü İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 201.

²⁷ Şengül, İdris, *Kur'an'daki Kıssalar Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir, 1994, s. 278.

6. Sâd Sûresi 17. âyetin örnekliliğinde güç ve kuvvet sahibi Hz. Dâvud (as)'ın problemler karşısında gösterdiği sabrın ve sürekli Allah'a yönelişinin Peygambere örnek gösterilmesidir. Hz. Dâvud (as) bu gücü ve Allah'a bağlılığı durup dururken elde etmemiştir. O, sıkıntılara katlanmış, insanların dedikodularına ve iftiralarına karşı sabretmiş, ayrıca Allah'ın emirlerine bağlı kalmaya devam etmiştir. Böylece Hz. Peygamber de insanların dedikodu ve inatlarına karşı sabreder ve Allah'a bağlılığa devam ederse o da Dâvud (as) gibi güç ve kuvvet sahibi olacaktır.²⁸

7. Kur'an kıssalarında üç ana tema göze çarpmaktadır. Bunlar; tarih, üstün edebî bir üslup ve dindir. Ancak ilk ikisi, asıl gayeler değil, dînî gayenin gerçekleştirilmesinde birer vasıta teşkil etmektedirler.²⁹

Burada anlattıklarımıza ilaveten şöyle bir tabloyla da kıssaların muhtemel gayelerini gösterebiliriz.³⁰

Çizelge 1.1. Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssaların gayeleri.

KUR'AN-I KERİM'DEKİ KISSALARIN GAYELERİ	
ASIL GAYELER	TÂLİ GAYELER
<ol style="list-style-type: none"> 1. İman Esaslarını ispat edip açıklamak. <ul style="list-style-type: none"> • Tevhid • Ahiret • Vahiy • Peygamberlik 2. İman esaslarıyla ilgili diğer bazı hususları açıklamak. <ul style="list-style-type: none"> • Tevekkül • Dua • Gayba ait meselelere dikkat çekmek 3. Resûlullah'a (s.a.v) ve bütün müminlere teselli verip gönüllerini pekiştirmek(yusuf sûresi gibi) 4. Her devirdeki peygamberlerin ve tebliğ ettikleri dinlerin birliğini açıklamak <ul style="list-style-type: none"> • Peygamberlerin getirdikleri dinlerin birliği karşısında ikiye ayrılan iman ve küfür ehlinin de her zaman ve zeminde değişmeyen karakterler sergilediklerini göstermek • Bütün vahiy kaynaklı dinlerin esasta bir olduğunu göstermek • Bütün peygamberlerde davet metodunun aynı olduğunu açıklamak 5. İnsanoğlunu ezeli düşmanı olan şeytana karşı uyarmak 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eğitim ve terbiye metodlarını açıklamak <ul style="list-style-type: none"> • Tarihte hayır ve şer tarafında yaşamış model şahsiyetleri arzetmek suretiyle muhatapları terbiye etme • Kıssalardaki diyalog (konuşma) üslubuyla terbiye etme • Teşvik ve korkutma üslubuyla terbiye etme • Kıssaların muhtelif yerlerinde muhatabın dikkatini çeken ifadelere yer verilmek suretiyle terbiye etme 2. Kur'an-ı Kerim kıssalarında anlatılan mucizelerin ve hârikulâde olayların bazı ilmi gelişmelere işaret etmesi ve insanlığı bu yönde teşvik etme özelliği

²⁸ Şimşek, Mehmet Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012, IV, 320.

²⁹ Şengül, İdris, *a.g.e.*, s. 338.

³⁰ Şengül, İdris, *a.g.e.*, ss. 281-334.

1.4. Kur'an Kıssalarında İsrâiliyat Sorunu

İsrâiliyat; Hz. Yâkub'un ikinci adı veya lakabı olan İsrâil kelimesiyle nisbet ismi oluşturan İsrâiliyye'nin çoğuludur. Büyük oranda yahudi, kısmen de hıristiyan kaynaklarından nakledilen "efsane, kıssa, olay veya bilgi" anlamında kullanılır.³¹ Terim olarak ise; İslama ve özellikle tefsire girmiş olan yahudi, hıristiyan ve diğer dinlere ait kültür kalıntılarıyla, dinin gerek lehine gerekse aleyhine uydurulup Hz. Peygamber (s.a.v)'e ve onun muasırları olan sahabe ve müteakip nesillere izafe edilen her türlü haber, İsrâiliyat kelimesinin içine girer. İslam'a yabancı olan her şey bu kelimenin bünyesinde mütalaa edilmelidir. İslam'a yabancı olan her şeyi ifade için bu kelimenin seçilmesi ise ilmi ifadesiyle tağlib'den dolayıdır. Yani yahudilere ait haberlerin, hıristiyanlar ve diğer milletlerin kültürüne tercihinden ötürüdür. Çünkü yahudilerden yapılan nakiller diğerlerine nisbetle daha çoktur; ayrıca yahudi menşeli haberler daha yaygın ve daha meşhurdur.³²

İsrâiliyyat 3 kısımda değerlendirilebilir;

- Sened ve metin açısından sahih olan İsrâiliyat.
- Senet ve metin açısından zayıf olan İsrâiliyat.
- Uydurma olan İsrâiliyat.

İsrâiliyatla ilgili bir başka tasnif de şöyle yapılabilir;

- İslam'a uygun olan İsrâiliyat.
- İslam'a zıt olan İsrâiliyat.
- Tasdik veya tekzip edilemeyen İsrâiliyat, hakkında sukût edilen İsrâiliyat.³³

³¹ Hatipoğlu, İbrahim, "İsrâiliyat" , *a.g.e.*, XXIII, 195.

³² Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrâiliyat*, Beyan Yayınları, Ankara, 1985, ss. 29-30.

³³ Aydemir, Abdullah, *a.g.e.*, ss. 34-44.

Bunlardan Kur'an-ı Kerim ve sahih sünnete uygun düşenler haktır. İslam'a uygun olan İsrâiliyattan maksat, bu türden olan haberlerdir. Peygamber (s.a.v)'in "*İsrailoğullarından nakledin, bunda bir sakınca yoktur*"³⁴ anlamındaki hadisi bu tür İsrâiliyata hamledilmiştir.³⁵

Kur'an ve sahih sünnetle bağdaşmayan İsrâiliyat haberleri ise bâtıldır ve bu gibi İsrâiliyat haberleri ancak reddedilmek ve eleştirilmek kaydıyla nakledilebilir. İsrâiliyatı nakletmeyi yasaklayan rivayetler de bu türden olan İsrâiliyat haberlerine hamledilmiştir.³⁶

Üçüncü kısım ise; Dini bir hüküm taşımayan, gerçekleştiği veya gerçekleşmediği ihtimal dahilinde olan olayları nakleden İsrâiliyattır. Bu tür İsrâiliyatın nakledilmesini bazı âlimler caiz görmüştür. Kimi de İsrâiliyattan olduklarının belirtilmesi kaydıyla caiz olduğunu söylemişlerdir fakat aynı düşünceleri paylaşmış olduğum Prof. Dr. Sait Şimşek' e göre bu tür İsrâiliyat haberlerin de nakledilip dini kitaplarda rivayet edilmesi veya vaazlarda söylenmesi caiz değildir. Eğer bunlarla insanlara öğütler verilmesi isteniyorsa, öğüt vermek için Kur'an ve sahih sünnet yeterlidir. Eğer dini bilgi verme, insanları etkileme, onlara mutedil bir şahsiyet örnek gösterme ve doğru bir bakış açısı kazandırma açısından baktığımızda ise bize, Kur'an ve sahih Sünnet yeterlidir.³⁷

Kur'an-ı Kerim, saf bir zihne sahip, dini ve felsefî cereyanlarla karşılaşmamış Arap toplumuna nazil olmuştur. Bu bakımdan Kur'an-ı Kerim bir kitap haline

³⁴ Buhari, Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah, *Sahih Buhâri*, (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsıru'n Nâsır), Dâru Turuki'n Necât, Dımeşk, h.1422, Kitâbu'l Enbiya, 50; Müslim, İbn Haccâc Ebû'l Hasen el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî, *El-Müsnedü's Sahîhi'l Muhtasar bi Nakli'l Adli ani'l Adl ilâ Rasûlillah Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*, (thk. Muhammed Fuat Abdulbâki), Dâru İhyâ-it Tûrâsi'l Arabî, Beyrut, tsz., Kitâbu'z Zühd 72; Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dahhâk, *Süneni Tirmizî*, (thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuât Abdulbâki, İbrahim Utve İvaz), Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1975, İlim, 13; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed, *Müsnedü İmam Ahmed b. Hanbel*, (thk. Şuayb Arnavut, Âdil Mürşit), Müessesetü'r Risâle, Beyrut, 2001, XII, 25.

³⁵ Şimşek, Sait, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 132.

³⁶ Şimşek, Sait, *a.g.e.*, s. 132.

³⁷ Şimşek, Sait, *ae.*, s. 132.

gelinceye kadar bir tehlike mevzu bahis olmamış ancak mevzu bahis olabilecek tehlike, Kur'an-ı Kerim'in tefsirine girmiş fakat o da kendini yeterince göstermiştir.

Hız. Peygamber'in (s.a.v) vefatından sonra sahabe devrinden itibaren 'İsrâiliyat' denilen bu nakiller, genellikle Kur'an-ı Kerim'de kısa ve kapalı olarak zikredilen kıssalar içerisinde yer almıştı. Bu kapalı kıssalar etrafında meydana gelen boşlukları doldurmak için diğer mukaddes kitap mensuplarına müracaat edip onların bu hususta kitaplarında bulunan tamamlayıcı mâlumatı aktarmışlardı. Bu mesele ileride öyle bir durum almıştır ki; gayba ait haberleri Kur'an-ı Kerim'den istihraç etme gibi bir duruma sürüklenmişti. Mesela Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) İsrâ Sûresinin 57. âyetinde "*Hiç bir kasaba yoktur ki kıyamet gününden evvel onu helak etmiş olmayalım veya şiddetli bir azaba uğratmayalım*" âyetini İstanbul'un fethi ve Endülüs'ün yıkılması şeklinde tefsir etmişti.³⁸

İsrâiliyat tefsir ve hadise aynı zamanda ve peyderpey sızmıştır. Çünkü her ikisi de başlangıçta iç içeydiler. Aslında İsrâiliyatın tefsir ve hadise sızması sahabiler döneminde başlamıştır denilebilir. Onlar Kur'an-ı Kerim'i okuduklarında ondaki kıssa ve haberleri görüyorlardı. Ancak Kur'an-ı Kerim'in bunları vaaz ve ibret alınması kabilinden zikretmekle yetindiğini, olayların teferruatını anlatmadığını, tafsilatın kısa geçtiğini müşahede ediyorlardı.

Sahabiler, civarlarında bulunan ehli kitabın bir kısmının İslam'a girmesiyle tevatır, incil ve bu ikisinin şerhlerinin, Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen olay ve hadiselerin özellikle de peygamber kıssalarının pek çoğunu ihtiva ettiğini biliyorlardı. Ancak Kur'an-ı Kerim bunları kısa anlatıyor, detaylandırmıyordu. Kur'an-ı Kerim'in zikrettiği bu kıssaların çoğunun tafsilatı zikri geçen yerlerden öğreniliyordu. Sahabilerden bazıları bu tafsilatları öğrenmeye meraklı idiler. Ehli

³⁸ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Sahasında İsrâiliyata Kısa Bir Bakış*, D.İ.B. Dini, Ahlaki, Edebi, Mesleki Aylık Dergi, I, 6. sy., s. 9.

kitaptan müslüman olanlarla görüşerek gönüllerinin arzuladığı bu şeyleri soruyorlar, onlar da bildiklerini aktarıyorlardı.³⁹

Tedvin döneminin başlarında tefsir rivayetleri, hadis senetleriyle birlikte tedvin ediliyordu. Tedvin edilen bilgiler içinde İsrâiliyat da vardı ve bunlar az da değildi. Ayrıca bu rivayetlerin bir kısmında saçmalıklar ve ilginç şeyler de geçmekteydi. Bu tip rivayetleri nakleden müfessirler senedi zikredersem sorumluluktan kurtulurum, senede bakan kimse rivayetin sıhhatini tespit etmek için bunu tedkik etsin diye düşünürlerdi. Nitekim daha önceleri hadis âlimleri şöyle demişlerdi: "Senediyle birlikte rivayet eden sana ulaştırmış olur." Yani üzerlerine düşen asıl görevi böylece yerine getirmiş olur. İbni Cerir et-Taberî (310/922) naklettiği rivayetlerin tetkikini ve sıhhatini yapmadan nakleden müfessirlerden biriydi. Bu sebeple tefsirinde bir çok isrâiliyat türünden bilgiler nakledilmektedir.

Daha sonraki dönemlerde Ebû İshâk es- Sa'lebi (427/1036) gibi İsrailî kıssalara düşkün olan, her bir rivayeti eserlerinde toplayıp senedlerini zikretmeyen, yazdıklarında titiz davranmayan bir grup⁴⁰ sebebiyle de kaynaklarımızda bir çok isriliyat türünden bilgiler yer almaktadır.

Tarih felsefesinin önde gelen isimlerinden İbni Haldûn (1332-1406) *Mukaddime*'sinde tarihçiler ve hadisçilerin yanısıra müfessirlerin de rivayetleri iyi incelemelerinin, yanlı ve yanlış haber ve rivayetlere güvenmemelerinin, kural, usul ve benzerleriyle karşılaştırmalarının, akıl, hikmet ve felsefe bakımından olaylara bakmalarının, varlığın tabiatına ve kanunlarına göre ölçmelerinin şart olduğunu aksi takdirde yanlış ve yalan sonuçlara varacaklarını vurgulamaktadır. Nitekim bu şartları yerine getirmediği için geçmişte çok yanıldıklarını, vehimlere dalarak, belki de istemeyerek İsrâiliyata daldıklarını belirtmektedir.⁴¹

³⁹ Zehebî, Muhammed Hüseyin, *el-İsrailiyât fi'l Tefsir ve'l Hadis*, Mektebetü Vehbe, Kahire, tsz, s. 17.

⁴⁰ Zehebi, Muhammed Hüseyin, a.g.e., s. 24.

⁴¹ İbni Haldun, *Mukaddime*, (nşr. Derviş el-Cüveydî), Beyrut, 1996, s. 16.

Sonuç olarak Şöyle söyleyebiliriz; Tefsir ve hadis metinlerinde karŐılaŐacađımız herhangi bir rivayet karşısında dinin makâsıdına uygun bir Şekilde tarih felsefesi ve metodolojisinden yararlanarak, sebep-sonuç ilişkilerini de gözeterek en uygun yoruma yönelmeliyiz. Aynı zamanda bu karşılaştığımız nakilleri günümüze güncellerken anakronizm/zaman-bozumdan da kaçınmamız gerekir.

İKİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMAN (AS) 30-40. ÂYETLERİ

SÜLEYMAN (as) HAKKINDA KISA BİLGİ

Süleyman (as) Yahudilik'te ve Hıristiyanlık'ta sadece kral, İslam'da ise hükümdar-peygamber olarak kabul edilir. Süleyman isminin İbranice' deki karşılığı olan Şelomoh'un (Şlomo) "barış, selamet, sükünet" manasındaki şalom kelimesinden geldiği ve "barışsever, barışçı" anlamını taşıdığı belirtilir. Ahdi Atik'te yer alan bilgiye göre Davud (as), Tanrı'dan, oğlunun döneminde barışın hakim olacağı müjdesini aldığı için ona bu adı vermiştir.⁴²

Kur'ân'da Süleyman (as)'ın ismi 16 farklı âyette geçmektedir. Bu âyetlere genel olarak baktığımızda Dâvud (as) ve Süleyman'a (as) verilen nimetlerden bahsedilir. Süleyman'ın (as) Babası Dâvud'a (as) varis olduğu kendisine peygamberlik, ilim ve hükümdarlık verildiğinden bahsedilir.⁴³

Süleyman (as), Dâvud'un (as) 19 oğlundan biridir, 12 yaşlarındayken Dâvud (as) vefat etmiştir.⁴⁴

İslâm tarihi kaynaklarında Süleyman'ın (as) soyu genellikle Dâvud b. İşib Ubed b. Bağız b. Salamon b. Nahşun b. Ammi Nadib b. Ram b. Hasrım b. Fars b. Yahuza b. Yakûb b. İshâk b. İbrâhim şeklinde verilmektedir.⁴⁵

Süleyman'ın (as) yetiştiği çevrede tevhid inancının hakim olduğunu söyleyebiliriz, çünkü putpereslik inancı Dâvud'un (as) Calut'u öldürüp Talut'un İsrail oğullarına melik olmasıyla zayıflamış; daha sonra da Dâvud'un (as) devletin başına geçmesiyle bu putpereslik inancı iyice etkisini kaybetmiştir.⁴⁶

⁴² Harman, Ömer Faruk, "Süleyman", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, XXXVIII, 56.

⁴³ 2/Bakara, 102; 4/Nisâ, 163; 6/En'âm, 84; 21/Enbiyâ, 78, 79, 81; 27/Neml, 15, 16, 17, 18, 20, 36, 44; 34/Sebe', 12; 38/Sâd, 30, 34.

⁴⁴ Ateş, Bünyamin, *Peygamberler Tarihi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1991, s. 517.

⁴⁵ İbn Asâkir, Ebû'l Kasım Ali b. Hasan Hibetullah, *Târihu Dimeşk*, (thk. Amr b. Gurâme el-Amravî), Daru'l Fikir, 1995, XII, 230.

⁴⁶ Erenay, Hayri, *Süleyman (as)'ın Kıssası ve SosyoPsikolojik Açından Tahlil ve Değerlendirmesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Tefsir Ana bilim dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1997, s. 5.

Süleyman'ın (as) yetiştiği Filistin bölgesi, güneyde Eyle ve Edon, kuzeyde Şam ve Fenike, doğuda Meob ve Amman, batıda Akdeniz ve Filistin bölgelerinden oluşur. Ayrıca Ölü Deniz ve Ürdün Nehri bu bölgenin içinde kalmaktadır. Kaynaklar bu dönemde Filistin bölgesinde İsrâîloğulları, Filistinliler, Yebûsiler, Hiviler, Amoriler, Hittiler, Kenanlılar ve Perizzi kabilelerinin yaşadıklarını zikretmektedir. Bu coğrafya üzerinde Dâvud'un (as) oğlu Süleyman (as) tarafından M.Ö. 964-926 yılları arasında idare edilmiş olan Birleşik Krallık Devleti kurulmuştur.⁴⁷

Süleyman (as) 13 yaşına kadar ilim tahsil etmiş, 13 yaşında hükümdar olmuş,⁴⁸ 40 yıl kadar hükümranlık yapmış olup,⁴⁹ 52 yaşında vefat etmiştir.

Süleyman (as)'ın hanım ve cariyeleriyle ilgili kaynaklarda abartılı bir takım bilgiler yer almaktadır. İbn Kesir'in *el-Bidaye ve'n-Nihaye* adlı eserinde 700 hanımı ve 300 cariyesi olduğu, İbn Esîr'e göre ise bunun tam tersi yani 300 hanımı 700 cariyesi olduğu⁵⁰, Taberî'nin *et-Târîh*'inde ise 300'ü azatlısı olmak üzere 1000 hanımı ve 1000 cariyesi olduğu yer almaktadır.⁵¹ Bu rivayetlerin aksine sahih hadis kitaplarımızda ise hanımlarının sayısı 90 kadar olduğu haber verilmektedir.⁵²

2.1. Sâd Sûresi 30-40. Âyetleri

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ (٣٠) إِذْ عَرَضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ
الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ (٣١) فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ
بِالْحِجَابِ (٣٢) رُدُّوهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ (٣٣) وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ

⁴⁷ Erenay, Hayri, *a.g.e.*, s. 5.

⁴⁸ İbnu'l Esîr, Ebû'l Hasen Ali b. Ebî Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. Abdulvâhit eş-Şeybânî el-Cezerî İzzettin, *el-Kâmil fi 'l-Târîh*, (thc. Ebû'l Firâ Abdullah Kâdî), Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, Beyrut, 1987, I, 175.

⁴⁹ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu't Taberî*, (thc. Muhammed b. Tahir Berzenci, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2007, I, 557.

⁵⁰ İbnu'l Esîr, *a.g.e.*, I, 129.

⁵¹ Taberî, *a.g.e.*, I, 361.

⁵² Buhârî, Kitâbu'n Nikah 119; Müslim, Kitâbu'l Eyman 22, 24.

وَأَلْفَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَداً ثُمَّ أَنَابَ (٣٤) قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكاً لَا يَنْبَغِي
 لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ (٣٥) فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ
 أَصَابُ (٣٦) وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بِنَاءٍ وَعَوَاصٍ (٣٧) وَأَخْرَيْنَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ (٣٨)
 هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ (٣٩) وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ
 (٤٠)

*Dâvûd'a Süleyman'ı bağışladık. O ne güzel kuldu! Şüphesiz o, Allah'a çok
 yönelen bir kimse idi. ﴿30﴾*

*Hani bir akşam üstü ona (Süleyman (as)'ın denetimine) Soylu Süvari atları
 sunulmuştu. ﴿31﴾*

*Süleyman, "Gerçekten ben malı, Rabbimi anmamı sağladığından dolayı çok
 severim" dedi. Nihayet gözden kaybolup gittikleri zaman, "Onları bana geri getirin"
 dedi. (Atlar gelince de) bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı. ﴿32-33﴾*

*Andolsun, biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık.
 Sonra tövbe edip bize yöneldi. ﴿34﴾*

*Süleyman, "Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye layık
 olmayacak bir mülk bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!" dedi. ﴿35﴾*

*Biz de rüzgarı onun buyruğuna verdik. Rüzgar onun emriyle dilediği yere
 hafif hafif eserdi. ﴿36﴾*

*Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan şeytanları, bukağılara bağlı olarak
 diğerlerini de, onun emrine verdik. ﴿37-38﴾*

*"İşte bu bizim ihsanımızdır. Artık sen de (istediğine) hesapsızca ver yahut
 verme" dedik. ﴿39﴾*

Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır. ﴿40﴾

Buradaki çalışmamızda izleyeceğimiz yöntem, öncelikle ilgili âyetlerin tefsirlerde müfessirlerin, hadislerde muhaddislerin bakış açılarını, düşünce ve yorumlarını serdedip daha sonra değerlendirme ve kritiğimizi yapıp uygun olanı seçerek çalışmamızı tamamlamaya çalışacağız.

2.1.1. Süleyman (as)'ın Dâvud (as)'a ihsan edilişi

*“Biz Dâvud’a Süleyman’ı verdik; o, ne güzel bir kuldu! Zira o her zaman Allah’a yönelirdi (evvâb)”*⁵³ âyetinde “vermek” anlamını verdiğimiz "وهب" kelimesi Kur'an'da 12 âyette⁵⁴ geçmekte olup hepsinde karşılıksız verme/hibe manasına gelmektedir.⁵⁵ "Armağan ettik"⁵⁶ şeklinde de tercüme edebiliriz. Âyette övülen kuldan maksadın Süleyman (as) olduğunu söyleyenler⁵⁷ olduğu gibi Dâvud (as) olduğunu söyleyenlerde⁵⁸ vardır. Bizim tercihimiz Süleyman (as) olduğu yönündedir. Çünkü ibarede en yakın olan Süleyman (as)'dır. Aynı zamanda Sâd sûresi 17. âyette Dâvud'un (as) "evvâb" (çokça yönelen, tövbe eden) olduğundan bahsedilmişken, burada "evvab" olarak ikinci defa zikredilmesi tekrara yol açar⁵⁹. Bu da Kur'an'ın i'cazına pek uygun düşmez, fakat Süleyman (as) olduğunu kabul edersek oğlu Süleyman (as) da babası Dâvud (as) gibi "Allah'a çokça yönelen, tövbe eden"

⁵³ 38/Sâd, 30.

⁵⁴ 6/En'am, 84; 14/İbrahim, 39; 19/Meryem, 5, 19, 53; 26/Şuarâ, 21; 38/Sâd, 30, 35, 43; 25/Furkan, 74; 3/Âl-i İmrân, 8; 33/Ahzab, 50

⁵⁵ İsfahânî, Râğib, Ebû'l Kasım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi Garibi'l Kur'an*, (thk. Safvan Adnan ed-Dâvûdî, Dâru'l Kalem, Dimeşk, h.1412, I, 884.

⁵⁶ Şimşek, *a.g.e.*, IV, 323.

⁵⁷ Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Ku'ran*, (thk. Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), Kahire, 2001, XX, 81; Zemahşerî, Carullah Ebû'l Kasım Mahmud b. Ömer, *El-Keşşaf an Hakâik Gavâmizü't Tenzil ve Uyûnu'l Ekâvil fi Vücûhu't Te'vil*, (thk. Adil Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Muavvid), Mektebetü Abikan, Riyad, 1998, V, 263-264; Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l Merâğî*, Mektebetü Mustafa el-Bânî el-Halebî, Mısır, 1946, XXIII, 118.

⁵⁸ Maturîdî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmut Ebû Mansur, *Te'vilâtü Ehlis-Sünne*, Dâru'l Kütübi'l İlmîyye, Beyrut, 2005, V, 623.

⁵⁹ Râzî, Fahrettin, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin, *Mefâtihu'l Gayb*, Dâru ihya-it Tûrâsi'l Arabi, Beyrut, h.1420, XXVI, 389.

birisi olarak aralarındaki benzerliğe de dikkat çekmiş oluruz. Ayetin sonunda geçen "evvâb" kelimesi; "tövbeleriyle Allah'a çokça yönelen, itaatkar"⁶⁰ gibi manalara gelmektedir. Aynı zamanda "O, tövbeleriyle Allah'a çokça yönelen, itaatkar birisidir" sözünün, " O ne güzel bir kuldu" ifadesinin ta'lîlidir⁶¹, yani tövbeleriyle Allah'a çokça yönelen biri olduğundan dolayı o ne güzel/hayırlı bir kuldu.

2.1.2. Süleyman (as)'a Bahşedilen Hikmet

Allah Teala'nın Süleyman (as)'a bahşettiği nimetlerin başında, onu nebi olarak seçmesi gelir.⁶² Fakat Ehli Kitap, Süleyman (as)'ı Peygamber olarak tanımaz, israiloğullarının bir kralı olarak kabul ederler.⁶³ Allah Teala'nın Süleyman (as)'a özel olarak bahşettiği nimetlerden biri de daha küçük yaşta iken kendisine "hikmet"⁶⁴ bir diğer adıyla bilgelik vermiş ve onu hükümlerinde isabetli kılmıştır.⁶⁵ Allah Teala Kur'an'da Dâvud (as) ve Süleyman (as)'a ihsan ettiği nimetlerden bahsederken hükümdarlığından bahsetmeyip, ilim ve hikmetlerinden bahsetmesi, ilim ve hikmetin Allah katındaki değerini bizlere gösterip dikkatimizi asıl gayeye çekmek istemektedir.

Süleyman (as)'ın isabetli hüküm verme özelliğiyle (hikmet) ilgili Kur'an-ı Kerim'de ifadesini bulan örnek hadise "Koyun-Ekin" meselesidir.⁶⁶

⁶⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*, I, 219; İbnu'l Esîr, Mübarek b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim eş-Şeybânî el-Cezerî, *En-Nihâye fî Garîbi'l Hadîs ve'l Eser*, (thk. Tahir Ahmed ez-Zâvî Mahmut Muhammed et-Tanâhî), Mektebetü'l İlmîyye, Beyrut, 1979, I, 79.

⁶¹ Râzî, Fahrettin, *a.g.e.*, XXVI, 389.

⁶² 4/Nisa, 163; 6/Enam, 84.

⁶³ Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, *a.g.e.*, I. Krallar, 10/23, 11/1/42, 345-347.

⁶⁴ Hikmet kavramını Alûsî, Ruhu'l Meânî adlı tefsirinde: "*İnsan nefsinin kemâle ermesiyle ortaya çıkan, elde edilen ilim ve gücü nisbetince faziletli amellere tam bir meleke kazanmakla tamamlanan olgunluk*" şeklinde tarif etmiştir.

Alûsî, Şihâbuddîn, Mahmut b. Abdullah, *Rûhu'l Meânî fî Tefsîri'l Ku'râni'l Azîm ves-Seb'ul Mesânî*, Dâru'l Kütübîl İlmîyye, Beyrut, h.1415, XI, 83.

⁶⁵ 21/Enbiya, 79.

⁶⁶ 21/Enbiya, 78.

Dâvûd (as)'ın huzuruna iki adam girdi. Bunlardan birisi tarla sahibiydi. Bu tarlanın bir bahçe olduğunu söyleyenler olduğu gibi, bir üzüm bağı olduğunu söyleyenler de vardır. Diğer adam ise koyunların sahibiydi. Tarla sahibi: “Şu adamın koyunları gece benim tarlama girdiler ve orada hiçbir şey bırakmadılar.” dedi. Bunun üzerine Dâvûd (as) tarla sahibinin lehinde, ziyanına karşılık hasmının koyunlarını almasına hükmetti. Koyun sahibi de Süleyman (as)'a gidip Dâvûd (as)'ın kararını anlattı. Bunun üzerine Süleyman (as), babasının huzuruna girerek: “Ey Allah'ın elçisi! Verdiğin hüküm doğru değildir.” dedi. Dâvûd (as) doğru kararın nasıl olduğunu sorunca, Süleyman (as), şöyle dedi: “Koyunları onlardan yararlanması için tarla sahibine ver, tarlayı da eski duruma getirmesi için koyun sahibine teslim et. Sonra adamlardan herbirisi elindekini diğerine teslim etsin. Böylece tarla sahibi tarlasına, koyun sahibi de koyunlarına kavuşsun.” Bunu dinleyen Dâvûd (as): “Doğru hüküm senin hükmündür.” deyip Süleyman (as)'ın kararını uyguladı.⁶⁷

Süleyman (as)'ın isabetli hüküm vermesiyle ilgili bir hadisi şerifte ise; E b û Hüreyre'den rivayetle Allah Resûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “İki kadın ve beraberlerinde onların iki oğlan çocukları vardı. (Bunlar yolda giderken) kurt geldi, bunlardan birisinin çocuğunu kapıp gitti. Bunun üzerine (çocuğunu kurt kapan büyük) kadın, arkadaşı küçük kadına:

— Kurt senin çocuğunu götürdü, dedi.

Diğer kadın da: — Hayır, senin çocuğunu götürdü, dedi.

Nihayet bu iki kadın muhakemelerini Davud'a (as) arzettiler. O da büyük kadın lehine hükmetti (Kurdun kaptığı çocuk, küçük kadına aitmiş gibi oldu). Bunlar mahkemeden çıkıp Davud'un (as) oğlu Süleyman'a (as) gittiler. Ve babasının hükmünü yeniden ona bildirdiler.

⁶⁷ Kutub, Seyyid, *Fî Zılâli'l Kur'an*, (trc. Yakup Çiçek, Ali Turgut, Abdülkerim Ünalın, Ahmet Yaşar, Cüneyt Gökçe, Abdülaziz Hatip, Niyazi Beki, Abdülhamit Birışık), Hikmet Yayınları, İstanbul, 1991, VIII, 55; Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu't Taberî Tercümesi*, Can Kitabevi, Konya, I, 470.

Süleyman (as) da: — Bana bir bıçak getirin de çocuğu iki kadın arasında paylaştrayım, dedi.

Bunun üzerine küçük kadın: — Aman öyle yapma! Allah sana merhamet etsin! Çocuk bu kadınıdır (benim payımı da ona ver), dedi. Süleyman (as) bu söz üzerine çocuğun küçük kadına ait olduğuna hükmetti".⁶⁸

Yukardaki olaylara benzer şekilde Süleyman (as)'ın hüküm vermedeki isabetliliğiyle ilgili şöyle bir kıssa hikâye edilir: "İsrâiloğulları zamanında güzel bir kadın varmış. İsrailoğullarının ileri gelenlerinden dördü o kadını kendilerine nikahlamak istemişler, kadın onların hepsini reddetmiş. Bunlar kadın aleyhinde bir araya gelmişler ve Hz. Dâvud (as)'ın huzurunda, kadının, köpeği ile cinsel İlişki kurduğuna ve köpeğini buna alıştırdığına şahadet etmişler. Hz. Dâvûd (as) da kadının taşlanarak öldürülmesini (recm edilmesini) emretmiş. O günün akşamı olduğunda Süleyman (as) oturmuş, Hz. Dâvud (as)'ın etrafında toplandıkları gibi gençler onun çevresinde toplanmışlar aralarında hâkim olarak kalkmış, onlardan dördüne Hz. Dâvud (as)'ın yanında şahadet eden dört kişinin elbisesini, bir diğerine de kadının elbisesini giydirmiş. Bu dört kişi diğeri aleyhinde olmak üzere onun köpeği ile cinsî ilişki kurduğuna şahâdet etmişler. Hz. Süleyman (as): Şunların aralarını ayırın, demiş, sonra birincilerine; Köpeğin rengi ne idi? diye sormuş. O; siyah demiş, onu serbest "bırakmış, diğeri çağırıp köpeğin rengini sormuş. O; kırmızıdır, demiş. Bir diğeri boz renkli olduğunu, dördüncüleri de beyaz olduğunu söylemiş. Süleyman (as) dördünün de öldürülmesini emretmiş. Bu Dâvud (as)'a nakledilince, derhâl o dört kişiyi çağırmış, her birine ayrı ayrı olarak o köpeğin rengini sormuş, köpeğin renginde ihtilâf etmişler. Bunun üzerine Dâvûd (as) da onların öldürülmelerini emretmiş".⁶⁹

⁶⁸ Buhârî ve Müslim, hadisi *Sahih*'lerinde tahrîc etmişler ve Nesâî Kitâbu'l Kazâ'da «*Hâkim, gerçeği öğrenmek üzere vereceği hükmün tersine bir hüküm vereceğini hissettirir babı*» diye müstakil bir bâb ayırmıştır; İbn Kesir, Ebû'l-Fida İsmail (h. 774), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, (thk. Halil el-Meyyis, Dâru'l Kalem, Beyrut, tsz., II, 163; Buhârî, Kitâbu'l Ferâiz, 30; Müslim, Kitâbu'l Akdiye, 20.

⁶⁹ İbn Asâkir, *a.g.e.*, XXII, 233.

Süleyman (as), bu hâdiseler hakkında verdiği hükmünde adâleti inşâ ve imâr hedefine yönelmişti. Bu ise yapıcı ve geliştirici bir adâleti temsîl etmektedir. Bunun yolunu da Allah kendisine öğretmiştir. Allah Teâlâ, Dâvûd (as) ve Süleyman (as)'a her ikisine de bilgi ve hikmet verdiği için Dâvûd (as)'ın hükmü hatalı değildi. Ama Süleyman (as)'ın hükmü, kendisine ilhâm edildiği için daha isâbetli idi. Burada da Allah'ın, Süleyman (as)'a bir lütfu hatırlatılmakta ve salt adâletin tesisi ile beraber yapıcı bir adâletin geliştirilmesine dikkat çekilmektedir.⁷⁰

2.1.3. Süleyman (as)'ın Atlarla İmtihani

إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ⁷¹

"*Hani bir akşamüstü soylu koşu atları ona sunulmuştu*"⁷² âyetindeki "akşamüstü"nü ifade eden "العَشِيُّ" sözcüğü, öğle vaktinden ertesi sabaha kadar olan vakit,⁷³ kimi müfessirlerce öğle ve ikinci vakti⁷⁴ kimi müfessirlerce de sadece ikinci vakti⁷⁵ dir. Bazı dilcilere göre ise; "أَخِرُ النَّهَارِ" "günün son vakitleri, Akşamüstü"⁷⁶ vaktini bildirmektedir.

Ayetin mealinde "Soylu" olarak ifâde ettiğimiz "الصَّافِنَاتُ" sözcüğü, "صَفَنَ" den 2. bab ismi fâil cemi müennes sâlim olup kök manası "Ayakların bir araya

⁷⁰ Kartal, Ataullah, *Kur'an-ı Kerim'de Dâvud ve Süleyman (as)*, M.Ü İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s. 155.

⁷¹ 38/Sâd, 31.

⁷² 38/Sâd, 31.

⁷³ İsfahânî, *el-Müfredât*, I, 567; Âlûsî, Şihabuddin, *a.g.e.*, VI, 390.

⁷⁴ Yahya b. Sellam b. Ebî Sa'lebe, *et-Tefsîru Yahya b. Sellam*, (thk. Hint Çelebi), Daru'l Kütübî'l İlmiyye, Beyrut, 2004, I, 451.

⁷⁵ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Humeyrî, *Tefsîru Abdürrezzâk*, (thk. Mahmud Muhammed Abduh), Dâru'l Kutubil İlmiyye, Beyrut, h. 1419, II, 105

⁷⁶ Ahmed b. Faris b. Zakeriya el-Kazvînî er-Râzî, *Mu'cemu Mekâyisi'l Luğa*, (thk. Abdüsselam Muhammed Harun), Dâru'l Fikr, Beyrut, 1979, IV, 322; Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Ebû Tahir Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu'l Muhît*, (thk. Mektebu Tahkiki't Tûras fî Müesseseti'r Risale), Beyrut, 2005, s. 1311; İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*, XV, 60.

toplanması"⁷⁷ demektir. Istılâhi olarak atın bir özelliği olan "Sâfin" oluşu ise; " Atın üç ayağının üzerinde durup dördüncü ayağını tırnağı üzerine dikerek onunla yeri eşelerken yaptığı duruşu"⁷⁸ ifade edilmektedir. Atın üç ayağını yere basıp, dördüncü ayağının tırnağını dikerek yaptığı duruşu, en güzel duruş olarak ifade edilir ki bu halis arap atlarında görülür.⁷⁹

Ayetin mealinde "Koşu Atları" olarak ifade ettiğimiz "الجِيَاد" sözcüğü, "فَعَال" vezninde çokluk için kullanılan kırık çoğul bir kelime⁸⁰ olup kimi Müfessirler "atların uzun boyunlu"⁸¹ olduğunu ifade ettiğini söylese de bize göre "hızlı koşan atlar, süvârî atları, yarış atları, savaş atları" gibi manalara gelmektedir.⁸² Nitekim cömert insanlara da "cevâd" denilmesi mallarını hızlıca başkalarına infak ettikleri içindir.⁸³ Buna göre "*Sâfinât*" atın duruşundaki güzelliği, asilliği, "*Ciyâd*" ise koşusundaki hızlılığı, çevikliği ifade eder.⁸⁴ Bu anlattıklarımıza göre Sâd Sûresi 31. Âyetini şöyle meallendirebiliriz; "*Hani bir akşam üstü ona (Süleyman (as)'ın denetimine) Soylu Süvari atları sunulmuştu.*"

Konumuzun daha iyi anlaşılması için müfessirlerimizin Süleyman (a.s)'ın atlarıyla ilgili rivayetlerini değerlendirmemizin isabetli olacağını düşünüyoruz.

⁷⁷ Muhammed b. Ebû Bekr b. Abdulkadir er-Râzî, *el-Muhtârü's Sıhah*, (thk. Yusuf Şeyh Muhammed), Mektebetü'l Asriyye, Beyrut, 2007, s. 350.

⁷⁸ Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahman, İbn Amr, b. Temim, *el-Kitâbu'l-Ayn*, (thk. Mehdî el-Ma'zûmî ve Dr. İbrahim es-Sâmirânî, Mektebetü'l Hilal, Beyrut, tsz., VII, 134; İbn Faris, *a.g.e.*, III, 291; Ezherî, Muhammed b. Ahmed el-Heravî, *et-Tehzîbu'l-Luga*, (thk. Muhammed Avd Mura'ib), Dâru İhyâ-it Tûrâsi'l Arabî, Beyrut, 2001, XII, 133; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XIII, 248; Mücâhid b. Cebr, Ebû'l Haccâc, *Tefsîru Mücâhid*, (thk. Dr. Muhammed Abdüsselam Ebû'n Nil) Dâru fikri'l İslami el-Hadîse, Mısır, 1989, I, 574.

⁷⁹ Ahmed Muhtar, Ömer, *Mu'cemu'l-Luğatu'l-Muâsaratu'l-Arabiyye*, Âlemu'l Kutub, Kahire, 2008, s.1305.

⁸⁰ Ahmed Muhammed Harrât, *Mu'cemü Müfredâti'l Ebdâl ve'l İ'lâl fi'l Ku'rani'l Kerim*, Dâru'l Kalem, Dimeşk, 1989, s. 82.

⁸¹ Nesefî, Ebû'l Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmut, *Medârikü't Tenzîl ve Hakâiku't Te'vil*, (thk. Yusuf Ali Bedevî), Dâru Kelimü't Tayyib, Beyrut, 1988, III, 154.

⁸² Halil b. Ahmed, *a.g.e.*, I, 135; Ahmed b. Faris b. Zekeriya el-Kazvînî er-Râzî, *a.g.e.*, I, 493; Tantâvi, Muhammed Seyyid, *Tefsîru'l Vasît lil'Ku'râni'l Kerim*, El-Hey'etü'l Âme Li Şuûni'l Metâbiu'l Emiriyye, Kahire, 1993, VIII, 498; Mücâhid b. Cebr, Ebû'l Haccâc, *a.g.e.*, I, 574.

⁸³ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr, *el-Câmi-u li Ahkâmi'l Ku'rân*, (thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim A't-feyyîş), Dâru'l Kütübü'l Mısriyye, Kahire, 1964, XV, 192.

⁸⁴ Durmuş, Zülfikar, "Sâd 30-33. Âyetler Bağlamında Süleyman (as)", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, XVIII, 50.

2.1.3.1. Müfessirlerin Süleyman (a.s)'ın Atlarıyla ilgili Görüşleri

Müfessirler Süleyman'ın (as) atları nereden elde ettiğiyle ilgili birbirinden farklı bir çok görüş rivayet etmişlerdir. Bu görüşleri maddeler halinde sıralayacak olursak;

1) Babası Dâvûd (as)'ın Amâlikalılarla yaptığı savaştan elde ettiği, daha sonra da miras olarak kendisine kalan 1000 at olduğuna dair rivayetler⁸⁵;

2) Şeytanlar tarafından Süleyman (as) için denizden çıkarılmış olduğuna dair rivayetler⁸⁶;

3) Bu atların sayısının yirmi olup, herbirinin kanatlı olduğuna dair rivayetler⁸⁷

4) Kendisine karşı birleşerek savaşan Dimaşk ve Nusaybinlilerle yaptığı savaş neticesinde elde edilmiş olan, sayıları 1000'i bulan sâfin atlar olduğu ve bugün dünyada mevcut olan atların, Süleyman (as)'ın bu 1000 attan kesmeyip sağ bıraktığı 100 atın neslinden olduğuna dair rivayetler⁸⁸

Süleyman (as)'ın atları Mısır'dan getirilirdi, kralın tüccarları atları sürü olarak belirli bir bedelle alırdı. Mısır'dan bir savaş arabasını altı yüz gümüşe, bir atı yüz elli gümüşe getirirlerdi; tüm Hitit ve Aram kralları bunları Süleyman (as)'ın tüccarları eliyle getirtirdi.⁸⁹

⁸⁵ Mukâti'l b. Süleyman, Ebû'l Hasen, *Tefsîru Mukâti'l b. Süleyman*, (thk. Abdullah Mahmud Şehate), Dâru İhyâi't Tûras, Beyrut, h.1423, III, 644; Mekkî b. Ebi Talib, Ebû Muhammed, *El-Hidâye İlâ Bulûği'n Nihâye*, Külliyyeti'd Dirâsâti'l Ulyâ ve'l Bahsü'l İlmî, Camiatü's Şârika, Birleşik Arap Emirlikleri, 2008, X, 6240; Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik, *Letâifü'l İşârât*, (thk. İbrahim el-Bisyonî), el-Heyetü'l Mısıriyyeti'l Âmmeti li'l Küttâb, Mısır, tsz., III, 254.

⁸⁶ Taberî, *a.g.e.*, c. 20, s. 82; Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim Ebû İshak, *El-Keşf ve'l Beyân an Tefsîri'l Kur'an*, (thk. Ebû Muhammed b. Aşur), Dâru İhyâi't Tûrâsi'l Arabî, Beyrut, 2002, VIII, 199; Mekkî b. Ebi Talib, *a.g.e.*, X, 6240.

⁸⁷ Taberî, *a.g.e.*, XX, 83; Mekkî b. Ebi Talib, *a.g.e.*, X, 6240.

⁸⁸ Semerkandî, Ebû'l Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim, *Bahru'l Ulûm*, (thk. Ali Muhammed Muavvid, Âdil Ahmed Abdülmevcüd, Zekerıyya Abdülmecid), Dâru'l Küttübi'l İlmıyye, Beyrut, tsz., III, 135; Sa'lebî, *a.g.e.*, VIII, 199.

⁸⁹ Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, Tarihler, I, ss. 16-17.

Bu rivayetleri değerlendirecek olursak, Ebû Umâme (r.a)'den rivâyete göre, Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *“Allah beni Peygamberlerden ve ümmetimi de diğer ümmetlerden üstün ve değerli kılp, ganimeti de bize helal saymıştır.”*⁹⁰ hadisi şeriften anladığımız kadarıyla Dâvud (as) ve Süleyman'ın (as) bu atları savaş ganimeti olarak almış olmaları mümkün görünmemektedir. Çünkü önceki peygamber ve ümmetlere ganimet helal değildi.

Bu atların Dâvud'tan (as) miras olarak Süleyman'a (as) kaldığı rivayetleri ise peygamberlerin miras bırakamayacağı hususundaki hadisi şerife⁹¹ aykırı olduğu için kabul edilebilir değildir.

Şeytanlar tarafından denizden çıkarılmaları ise bu atlarının neslinin bir deniz hayvanı türünden olmasını gerektirmektedir ki bu da pek mümkün gözükmemektedir.

Atların kanatlı olduğu rivayeti ise Peygamberimiz (s.a.v) Tebuk veya Hayber gazasından dönüşünde Hz. Aişe validemizin oyuncakları arasında kumaş parçalarından kanat takılmış bir at görür ve Hz. Aişe'ye bunun ne olduğu sorar ve Hz. Aişe validemiz de "at" olduğunu söyler. Peygamberimiz (s.a.v) kanatlarını kastederek "üzerindeki nedir öyleyse?" deyince "kanattır" cevabını verir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) "kanatlı at öyle mi?" deyince de Hz. Aişe validemiz "Sen Süleyman (as)'ın kanatlı atlarını duymadın mı?" der. Bu söze Efendimiz yan dişleri görününceye kadar güler.⁹²

Süleyman (as)'ın atlarının kanatlı olduğuna dair Hz. Aişe'nin bu sözüne Hz. Peygamber sadece gülmekle yetinmiş "Evet öyledir" demediği gibi olumlu bir ifade de kullanmamıştır. "Kanatlı at ha!" demesine bakılırsa bunu kabul etmediği neticesine varılır. Süleyman'ın (as) atlarından ve onların kanatlarından bahsedenlerin Hz. Aişe'den rivayet edilen bu hadise istinad ettiklerine rastlanmamıştır. Hadisin

⁹⁰ Müslim, Mesâcid 5.

⁹¹ Müslim, Cihad 52; Ebû Dâvud, Harac 18.

⁹² Ebû Dâvud, Süleyman b. El-Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddâd b. Amr b. El-Ezdî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Mektebetü'l Asriyye, Beyrut, tsz., Kitâbü'l Edeb 62.

şarihleri de buna hiç temas etmemişlerdir. Öyle anlaşılıyor ki, Süleyman'ın (as) atlarının kanatlı olması bir söylentiden (destansı bir anlatımdan) ibarettir.⁹³

Süleyman'a (as) atların nereden geldiğine dair rivayetlerin büyük bir kısmının isrâiliyat türünden haberler olduğu aşikardır. Bu türden abartılı söylemleri insanoğlunun her dönemde serdettiğini görüyoruz.

*“(Ashâb-ı Kehf hakkında) diyeceklerdir ki: Onlar üç kişi idiler; dördüncüleri köpekleriydi. (yahut) beş kişiydiler; altıncuları köpekleriydi diyecekler. Gaybı taşlamak kabilinden böyle diyeceklerdir. (Yahut) diyeceklerdir ki: Onlar yedi kişiydiler; sekizincileri köpekleriydi. De ki ‘En iyi Rabbim bilir.’ Çok az kimse hariç, onları kimse bilmez. Öyleyse onlarla açık ve gerçek bir tartışmadan başka bir şekilde tartışma, onlarla ilgili hiç birine fetva da sorma.”*⁹⁴ bu tür rivayetler karşısında izlenmesi gereken metodu bizlere göstermektedir. Allah Teala Ashâb-ı Kehf'in kaç kişi olduklarını bilmenin herhangi bir yararının olmadığına da işaret ediyor. Bu tür konularda: *“En iyisini Allah bilir”* denilmesini öğütlüyor. Yani faydası olmayan konularda zihnimizi yormamamızı bizlere tavsiye ediyor.⁹⁵

2.1.3.2. Süleyman (as)'ın Atlara Olan Sevgisi

“(Süleyman (as) ‘Malı (atları), Rabbimi anmamı sağladığından dolayı severim’ dedi. Nihayet atlar, perdelenerek (toz duman içinde) gözden kayboldu.”

⁹³ Aydemir, Abdullah, "Süleyman (as)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1983, s.179.

⁹⁴ 18/Kehf, 22.

⁹⁵ İbn-i Teymiyye, *Tefsir Usûlüne Giriş*, (trc. Yusuf Işıcık), Esra Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 105-106

Ayette “*mal / atlar*” olarak ifade ettiğimiz “*خَيْر*” sözcüğünü genellikle müfessirler “*at*” anlamında tefsir etmişlerdir. Nitekim Abdullah b. Mes’ud âyetin bu kısmını “*إني أحببت حب الخيل*” şeklinde okumuştur.⁹⁶

Müfessirlerimizin bir çoğu ise Peygamber Efendimizin (s.a.v) şu hadisini bu bağlamda zikretmişlerdir; “*(Allah yolunda çalıştırılan) atların perçemlerinde Kıyamet gününe kadar hayır, yani sevap ve ganimet vardır.*”⁹⁷ Böylece âyetin bu kısmını şöyle anlamlandırabiliriz; “*Rabbimi anmamı sağladığından dolayı atları çok seviyorum*”

Ayette “*anmak, hatırlamak*” olarak ifade ettiğimiz “*ذُفِرَ*” sözcüğünü müfessirlerin bir kısmı “*mutlak manada bir namaz*”⁹⁸ Bazı müfessirler ise; “*Nafîle bir namaz*”⁹⁹ olduğunu, mütekaddim müfessirlerin çoğunluğu ise bu namazın “*ikinci namazı*”¹⁰⁰ olduğunu söylemişlerdir. Âyette geçen “*zikir*” kelimesinden kastedilenin herhangi bir namaz olmayıp mutlak manada “*Allah'ı zikretmek*”¹⁰¹ olduğunu söyleyenler de vardır. Çünkü bir Peygamberin dünya işleriyle meşgul

⁹⁶ Kirmânî, Mahmud b. Hamza b. Nasr Ebû'l Kasım Burhaneddin(h.505), *Garâibu't Tefsîr ve Acâibu't Te'vîl*, Dâru'l Kible li's Sekâfeti'l İslamiyye, Cidde, tsz., II, 999; İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib b. Abdurrahman b. Temmâm, *el-Muharraru'l Vecîz fî Tefsîri'l Kitâbi'l Azîz*, (thk. Abdusselam Abduşşâfi Muhammed), Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, Beyrut, h.1422, IV, 503.

⁹⁷ Buhârî, Cihâd 43, 44; Müslim, İmâret 98, 99; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid Kazvîni(h.273), *Sünen-i İbn Mâce*, (thk. Şuayb Arnavud, Âdil Mürşid, Muhammed Kamil Karabeleli, Abdullatif Hirzullah), Dâru Risaletu'l Alemiyye, Beyrut, 2009, Cihâd 14; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horosânî(h.303), *Sünen-i Nesâî*, (thk. Abdulfettah Ebû Gudde), Mektebetü Matbûati'l İslamiyye, Halep, 1986, Hayl 7; Tirmizî, Cihâd 19; İbn Hanbel, Müsned, IV, ss. 375-376.

⁹⁸ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l Vecîz*, IV, 504; İbnü'l Âşur, Muhammed Tahir(h.1393), *et-Tahrîr ve't-Tenvîr / Temrîru'l Ma'ne's-Sedîd ve Tenvîru'l Akli'l Cedîd min Tefsîri'l Kitâbi'l Mecîd*, ed-Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr, Tunus, 1984, XXIII, 255.

⁹⁹ Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 165.

¹⁰⁰ Mukâti'l b. Süleyman, *a.g.e.*, III, 644; Tüsteri, Ebû Muhammed Sehl b. Abdullah b. Yunus b. Rafî(h.283), *Tefsîru Tüsteri*, (thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's Sevd), Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, h.1423, I, 132; Taberî, *a.g.e.*, XX, 84; Zeccâc, İbrahim b. Serî b. Sehl Ebû İshak, *Meâni'l Kur'an ve Trâbuhû*, (thk. Abdülcelil Abduçelebi) Âlemü'l Kütüb, Beyrut, 1988, IV, 331; Maturidi, *a.g.e.*, VIII, 624; Semerkandî, *a.g.e.*, III, 166; Mekkî b. Ebî Tâlip, *a.g.e.*, X, 6243; Tantâvî, *a.g.e.*, III, 551; Begavî, *a.g.e.*, VII, 89; Hâzin, Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Ömer eş-Şeyhî Ebû'l Hasen(h.741), *Tefsîru Hâzin / Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl*, (thk. Muhammed Ali Şahin), Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, h.1415, IV, 40.

¹⁰¹ Maverdî, Ebû'l Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb(h450), *Tefsîru'l Mâverdî / en-Nüket ve'l Uyûn*, (thk. Seyyid b. Abdulmaksud b. Abdurrahîm), Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, tsz., V, 92; Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't Tefâsir*; Dâru's Sâbûnî li't Tâbiati ve'n Neşr ve't Tevzi', Kahire, 1997, III, 53.

olarak farz bir namazı terk etmesi düşünülemez. Buradaki zikrin ikinci namazı olduğuyla ilgili görüşün ‘zayıf’ olduğunu söyleyenler de vardır.¹⁰²

Buraya kadar müfessirlerimizin yapmış oldukları tercihlerle üç türlü anlam üzerinde yoğunlaştıklarını görüyoruz;

1. “Ben atları sevdiğim için Rabbimin zikrinden (ikinci namazından) geri kaldım.”¹⁰³
2. “Ben atları Rabbimi anmayı sağladığından dolayı severim”¹⁰⁴
3. “Atları çok sevdim onlar da beni Allah’ı zikirden alıkoydu.”¹⁰⁵

Tercihe şayan olan görüş ise ikinci görüştür. Enfâl süresi 60. ayeti bizlere açık bir şekilde bu sevginin sebebini göstermektedir: “Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah’ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah’ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez.”

Ayetin mealideki bir diğer kapalılık ise; “Tâ ki gözden kayboldu, battı, perdelendi”¹⁰⁶ gibi anlamlara gelen “ حتى توارت بالحجاب “ ifadesinde gizlendiği söylenen şeyin ne olduğuyla ilgilidir.

Bu konuda müfessirlerimizin serdettiği bir kaç görüş vardır, bu görüşleri maddeler halinde belirtmeye çalışacağım.

¹⁰² Sâbûnî, a.g.e., III, 59.

¹⁰³ Mukâti'l b. Süleyman, a.g.e., III, 644; Tüsteri, *Tefsîru Tüsteri*, I, 132; Taberî, a.g.e., XX, 84; Zeccâc, *Meâni'l Kur'an*, 1988, IV, 331; Maturidî, a.g.e., VIII, 624; Semerkandî, a.g.e., III, 166; Mekkî b. Ebî Tâlip, a.g.e., X, 6243; Tantâvî, a.g.e., III, 551; Begavî, a.g.e., VII, 89; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, IV, 40.

¹⁰⁴ Râzî, Fahrettin, a.g.e., XXVI, 392.

¹⁰⁵ Maverdî, *en-Nüket ve'l Uyûn*, V, 92; Sâbûnî, *Safvetü't Tefâsir*, III, 53.

¹⁰⁶ İbn Manzûr, a.g.e., I, 299.

A) Müfessirlerin çoğunluğunun görüşü "توارت" fiilinin gizli failinin "Güneş" olduğu yönündedir.¹⁰⁷ Buna gerekçe olarakta önceki âyette geçen "Akşamüstü" zaman dilimini gösteren "العَشِيِّ" kelimesini göstermektedirler. Bu görüşte olanlara göre "Perdelenen, batan, gözden kaybolan" Güneş'tir.

B) Diğer müfessirlere göre ise "تَوَارَتْ" fiilinin gizli faili / öznesi "atlar"dır.¹⁰⁸

Ayetin mealinde "örtü, perde, engel" gibi anlamlara gelen "الجَبَاب" kelimesini, "توارت" fiilinin gizli failinin "güneş" olduğunu kabul eden müfessirlerce "dağ"¹⁰⁹, "توارت" fiilinin gizli failinin "atlar" olduğunu kabul eden müfessirlerce de "ahır"¹¹⁰, veya "toz, duman"¹¹¹ anlamlarında yorumlanmıştır.

Hiz. Süleyman kendisini atların sevgisine kaptırmışken güneş batmış, ikinci namazının vakti geçmişti. Öncelikle âyette güneş kelimesi geçmiyor; atlardan söz edilirken mecazi bir ifadeyle atların gözden kaybolduğu bildiriliyor (Burada "gözden kaybolma" anlamındaki "tevâret" fiilinin gizli öznesi tekil de çoğul da olabilir). Gözden kaybolmanın atlar olması sözün akışına daha uygun düşmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Süleyman'ın (as) peygamber kişiliğiyle bağdaşmayan, bu sebeple de bizim tercih etmediğimiz yorumun aslı İsrâiliyat kaynaklıdır. Ayrıca hikayeye ikinci namazı gibi bazı İslâmî unsurlar da katılmıştır. Yahudi geleneğinde babası Dâvud (as) gibi Süleyman (as) da bir kral olarak telak ki edildiği için ona peygamberlikle bağdaştırılması imkânsız bu tür kötü isnatlarda bulunulmuş olabilir.

¹⁰⁷ Mukatî'l b. Süleyman, *a.g.e.*, III, 644; Tüsteri, *a.g.e.*, I, 151; Taberî, *a.g.e.*, XX, 85; Maturîdî, *a.g.e.*, VIII, 624; Semerkandî, *a.g.e.*, III, 166; Sa'lebî, *a.g.e.*, VIII, 200; Nisâbü'rî, Muhammed b. Ebû'l Hasen Ali b. Hüseyin el-Gaznevî(h.553), *Bahiru'l Burhân fî Meâni Müşkilâtu'l Kur'an*, (thk. Suat bnt. Salih b. Sait Bâbekî), Câmîatü Ümmü'l Kurâ, Mekke, 1997, II, 1240; Zemahşerî, *a.g.e.*, IV, 93; Firuzâbâdî, Mecdüddin Ebû Tahir Muhammed b. Yakub(h.817), *Tenviru'l Mikbâs min Tefsiri İbn Abbas*, Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, Beyrut, tsz., I, 382; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah el-Yemânî(h.125), *Fethu'l Kadîr*, Dâru İbn Kesîr, Dımeşk, h.1414, IV, 495.

¹⁰⁸ Râzî, Fahrettin, *a.g.e.*, XXVI, 390; Şimşek, Mehmet Sait, *a.g.e.*, IV, 323-325.

¹⁰⁹ Mukatî'l b. Süleyman, *a.g.e.*, II, 623; Tüsteri, *a.g.e.*, I, 151; Sa'lebî, *a.g.e.*, VIII, 201; Begavî, *a.g.e.*, IV, 68; Zemahşerî, *a.g.e.*, IV, 93; Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 195; Hazin, *a.g.e.*, IV, 40; Şevkânî, *a.g.e.*, IV, 495.

¹¹⁰ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l Vecîz*, IV, 504; Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 195; Ebû Hayyan, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyan Esîruddin el-Endelûsî(h.745), *El-Bahru'l Muhît fî't Tefsîr*, (thk. Siddikî Muhammed Cemîl), Dâru'l Fikir, Beyrut, h.1420, IX, 154.

¹¹¹ Merâğî, *a.g.e.*, XXIII, 118.

" 'Onları (atları) bana (geri) getirin' dedi. (Getirilince de) Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı." Âyetteki "رُدُّوْهَا" kelimesindeki "هَا" zamirinin aidiyeti müfessirlerce iki şekilde belirlenmiştir:

a) Atlar (الصفات الجياد): Müfessirlerin çoğunluğunun görüşü bu yöndedir.¹¹²

b) Güneş: Müfessirlerin az bir kısmı da "رُدُّوْهَا" kelimesindeki zamirin merciinin "Güneş" olduğunu söylemiştir.¹¹³ Bu görüşe sahip olanlara göre Süleyman (as) kaçırmış olduğu ikinci namazını kılabilmek için görevli meleklerle güneşi geri getirmelerini emretmiş onlar da geri getirmişler ve böylece Süleyman (as) da ikinci namazını vaktinde kılmıştır. Bu görüşü temellendirirken de Güneşin geri getirilmesini Süleyman (as)'ın mucizelerinden saymışlardır. Benzer bir durumun Hz. Peygamber için de gerçekleştiğini söylemişlerdir.¹¹⁴ Peygamberimiz için de Güneş'in İsrâ hadisesinde durdurulduğu ve Hayber Gazvesi'nde de battıktan sonra geri çevrildiğini söylemişlerdir.¹¹⁵ Fakat bu söylenti bir yorumdan öteye geçmemekte olup rivayet değeri taşımamaktadır.

Ayetin mealinde "*Süleyman (as) Atların bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı*" şeklinde tercüme ettiğimiz " فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ " kısmı konumuzun tartışmaya en açık olan bölümüdür. Süleyman (as)'ın atların boyun ve bacaklarını *mesh etmesi* meselesini müfessirler bir kaç farklı şekilde anlamışlardır:

A) İçlerinde İbn Abbas, Hasan-ı Basrî ve Süddî'nin de bulunduğu, müfessirlerin çoğunluğuna göre Süleyman'ı (as) *zikir*'den alıkoyan "atların, boyun ve

¹¹² Mukatîl b. Süleyman, *a.g.e.*, III, 644; Taberî, *a.g.e.*, XX, 86; Zeccâc, *a.g.e.*, IV, 331; Maturîdî, *a.g.e.*, VIII, 624; Semerkandî, *a.g.e.*, III, 167; Sa'lebî, *a.g.e.*, VIII, 200; Mekkî b. Ebû Talib, *a.g.e.*, X, 6243; Kuşeyrî, *a.g.e.*, III, 254; Kirmânî, *a.g.e.*, II, 1000; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l Vecîz*, IV, 503; Muhammed el-Cevzî, Cemâlettin Ebû'l Ferec Abdurrahman b. Ali(h.597), *Zâdü'l Mesîr fî ilmi't Tefsîr*, (thk. Abdürrezzâk el-Mehdî), Dâru'l Küttâbi'l Arabî, Beyrut, h.1422, III, 572; İsmail Hakkı Bursevî(v. 1715), *Ruhu'l Beyan fî Tefsîri'l Kur'an*, Dâru'l Fikir, Beyrut, tsz., VIII, 29. Şimşek, Mehmet Sait, *a.g.e.*, IV, 325.

¹¹³ Begavî, *a.g.e.*, IV, 68; Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 196; Neseffî, *a.g.e.*, III, 155.

¹¹⁴ Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 196; Neseffî, *a.g.e.*, III, 155.

¹¹⁵ Muhammed b. Salih ed-Dimeşkî, *Peygamberler Külliyyatı*, (trc. Faruk Salman, Sadık Bozkurt, Adem Yerinde), Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2004, X, s.321-322.

bacaklarının kesilmesi" şeklinde anlayıp yorumlamışlardır.¹¹⁶ Yani buradaki *mesh* kelimesine "*kesmek*" anlamını vermişlerdir.

Ayette geçen "*مَسَحَ*" fiilini "kesmek" anlamında yorumlayan müfessirlerden bir kısmı görüşlerini temellendirirken gösterdikleri gerekçelerden biri araplar bir hayvanın boynu vurulduğu zaman "*مَسَحَ عِلَاوَتَهُ*" ve bir kitabın kenarları kılıçla kesildiğinde de "*مَسَحَ مُسْفِرُ الْكِتَابِ*" şeklindeki dilsel kullanımlardır.¹¹⁷ Bu "*kesme*" fiilinin gerçekleşmiş olma ihtimali varsayılarak, olay bir kaç şekilde yorumlanmıştır:

1) Her ne kadar bizim şeriatımızda atların kesilmesi caiz değilse de Süleyman (as)'ın şeriatında atların kesilmesi caizdi. Bu yorumu destekler mahiyette de Süleyman (as)'ın hayvanları denetlerken hüdhüd isimli kuşu göremediğinde ona azap edeceğini söylemesiyle¹¹⁸ bu yorum desteklenmiştir. Bu olay atların kesilmesinin yasak olmasından öncedir ve bu olaydan sonra atların kesilmesi hem Süleyman (as)'a hem de bize haram kılınmıştır.¹¹⁹

2) Bir diğer yorum ise; at, eti yenen hayvan olduğu için Süleyman (as) atları kesmesiyle bir günah işlemiş olmaz. Aynı zamanda Süleyman (as)'ın atlarla meşgul olup kaçırmış olduğu namaz ikindi namazı değil, nafile bir namazdır. Süleyman (as) bu namazı nefisini terbiye etmek için kılıyordu.¹²⁰ *Cihad atları olduğu halde Süleyman (as) bu atları nasıl kesti?* Sorusuna da cevap olarak ta "*atları yemek için kesilmesini uygun gördü*" şeklinde yorumlanabilir.

¹¹⁶ Mukatî'l b. Süleyman, *a.g.e.*, III, 644; Taberî, *a.g.e.*, XX, 86; Maturîdî, *a.g.e.*, VIII, 625; Zemahşerî, *a.g.e.*, IV, 93; Beydâvî, *a.g.e.*, V, 29; Neseî, *a.g.e.*, III, 155; İbn Kesîr, VII, 56; Semerkandî, *a.g.e.*, III, 167; Sa'lebî, *a.g.e.*, VIII, 201; Mekki b. Ebî Talib, *a.g.e.*, X, 6243; Vahîdî, *a.g.e.*, III, 552; Kırmânî, *a.g.e.*, II, 1000; Begavî, *a.g.e.*, VII, 89; Ebûssuud, el-İmâdî Muhammed b. Muhammed b. Mustafa(h.982), *İrşâdu Akli's Selîm ilâ Mezâye'l Kitâbi'l Kerim*, Dâru İhyâ-i't Tûrâsi'l Arabî, Beyrut, tsz., VII, 226.

¹¹⁷ Taberî, *a.g.e.*, XX, 86; Zemahşerî, *a.g.e.*, IV, 93; İbn Atiyye, *el-Muharraru'l Vecîz*, II, 163; Beydâvî, *a.g.e.*, V, 29; Bikâî, İbrahim b. Ömer Hasan er-Rubât Ali b. Ebû Bekr Ebû'l Hasen Burhanettin(h.885), *Nazmu'd Dürer fi Tenâsübi'l Âyâti ve's Süver*, Dâru'l Küttâbi'l İslâmî, Kahire, tsz., XVI, 381.

¹¹⁸ 27/Neml, 20-21.

¹¹⁹ Maturîdî, *a.g.e.*, VIII, 625.

¹²⁰ Mâverdî, *a.g.e.*, V, 93-94.

3) Süleyman (as) bundan böyle atların kendisini meşgul edip Allah Teâlâyı zikretmekten alıkoymalarını engellemek için kesmiştir.¹²¹ Süleyman (as) "zikirden alıkoyulma" durumunu "Ehveni şer" kabîlinden değerlendirmiş olabilir ve böylece atların kesilmesine karar vermiştir.

4) Şevkânî "*Fethu'l Kadir*" adlı tefsirinde, Süleyman (as)'ın ihtiyacı olduğu halde kendisini cezalandırmak için ve Rabbine ibadetten alıkoyduğu için bu atları kesmiş olduğunu ifade etmiştir.¹²²

5) Mutasavvıf müfessirlerimizden bir kısmı ise Süleyman (as)'ın atları kesme gerekçesini, kendisiyle Allah Teala arasına giren bu at sevgisi engelini kaldırmak, Allah'tan bağışlanmasını istemek ve ona yönelmek şeklinde açıklamıştır.¹²³

6) Bazı müfessirlerimiz ise Süleyman (as)'ın atları *mesh etmesini* bu atları Allah için serbest bırakıp diğer atlarla karışmaması için boyun ve bacaklarını damgalamak, veya Allah yolunda kurban olarak adandığını göstermesi için boyun ve bacaklarının damgalanması şeklinde anlamışlardır.¹²⁴

B) İçlerinde İbn Abbas, Zühri ve İbn Keysan'ın da bulunduğu bazı müfessirlere göre ise âyetteki "مَسَّحَ" fiili, atların boyun ve bacaklarının sıvazlanması olarak tefsir edilmiştir.¹²⁵

Kimi müfessirler Süleyman (as) atları çok sevdiğinden dolayı atların boyun ve bacaklarını sıvazladığını söylemişler.¹²⁶ Kimi müfessirler de *su ile boyun ve*

¹²¹ İbnu'l Arâbî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah(h.543), *Ahkâmu'l Kur'an*, (thk. Muhammed Abdulkadir Ata), Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, Beyrut, 2003, IV, 68.

¹²² Şevkânî, *a.g.e.*, IV, 495.

¹²³ İsmail Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, VIII, 29.

¹²⁴ Ebû Hayyan, *a.g.e.*, IX, 154; Mekki b. Ebi Talib, *a.g.e.*, II, 1000.

¹²⁵ Taberî, *a.g.e.*, XX, 87; Zeccâc, *a.g.e.*, IV, 331; İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. Münzir et-Temîmî(h.327), *Tefsîru'l Kur'ani'l Azîm*, (thk. Esad Muhammed Tayyip), Mektebetü Nizâr El-Bâz, El-Memleketü'l Arabiyyetü's Suudiyye, h.1419, X, 3241; Sa'lebî, *a.g.e.*, VIII, 201.

¹²⁶ Taberî, *a.g.e.*, XX, 87.

bacaklarını ovaladığını,¹²⁷ kimi müfessirler de *atların üzerindeki tozu silme*¹²⁸ olarak anlamışlardır.

Fahrettin Râzî ise bu konuda yaptığı yorumlarla kendisinden sonra bir çok müfessiri etkilemiştir. Süleyman'ın (as) atların boyun ve bacaklarını mesh etmesini bir kaç şekilde yorumlamıştır:

1) Atların düşmanı def etmede en büyük yardımcı olduğunu, izzet ve şereflerine dikkat çekmek için boyun ve bacaklarını sıvazlamıştır.¹²⁹

2) Süleyman (as) devlet yönetiminde bir çok işleri bizzat kendisi yapıp, mülkünde ve hakimiyetindeki sağlamlığı göstermek istemiştir.¹³⁰

3) Süleyman (as) atların hallerini ve hastalıklarını en iyi bilenlerdendi, atların kendisine sunulduğu gün onları deniyordu ve atlarda herhangi bir hastalık olup olmadığı görmek için boyun ve bacaklarını sıvazlıyordu.¹³¹

2.1.3.3. Değerlendirme

Süleyman (as)'ın bu değerli atları kesip kesmediği konusu müfessirler arasında uzunca münakaşalara sebep olduğunu görüyoruz. Anlattıklarımızdan hareketle atlardan bahseden iki âyetin¹³² "*Perdenin ardına gizlenme*" kısmı ile "atların bacaklarını ve boyunlarını sıvazlama" kısmındaki ifadelerden neyin kastedildiği pek açık değildir. "*Perdenin ardına gizlenme*" kısmının değerlendirmesini yukarıda yapmıştık.

"*Atların bacaklarını ve boyunlarını sıvazlama*" kısmıyla ilgili ise; müfessirlerin pek çoğu âyetteki elle dokunmak, temas etmek anlamına gelen "*mesh*"

¹²⁷ Zeccâc, *a.g.e.*, IV, 331.

¹²⁸ Mekki b. Ebî Talib, *a.g.e.*, II, 1000.

¹²⁹ Râzî, Fahrettin, *a.g.e.*, XXVI, 392.

¹³⁰ Râzî, Fahrettin, *ae.*, XXVI, 392.

¹³¹ Râzî, Fahrettin, *ae.*, XXVI, 392.

¹³² 38/Sad, 32-33.

kelimesinin ‘*kılıçla dokunmak*’ yani ‘kesmek’ anlamında olduğunu söyleyerek bir peygambere hiç de yakışmayan çok sayıdaki atı kestirdiğini söylemişlerdir. Oysa "*mesh*" kelimesi söz konusu ettiğimiz âyetin dışında Kur'an'da üç yerde emir formu olan "*imsehû*" şeklinde geçmekte olup bir yerde abdest (ıslak elin başın üzerine hafifçe '*sürülmesi*')¹³³ ; iki yerde de teyemmümle (temiz toprağa ellerin sürülüp ve onunla yüzlerin ve kolların hafifçe '*ovulması*')¹³⁴ ilgili olarak eli sürmek / ovmak anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca âyette ‘*kılıç*’ sözcüğü de geçmemektedir. “*Kılıçla onun başını meshetti*” ifadesi kullanılsa, bundan o kimsenin boynunun vurulduğu anlaşılır. Fakat ifadede “*kılıç*” lafzı yoksa, "*mesh*" lafzından kesinlikle kesmek ve vurmak manası anlaşılmaz.¹³⁵

Bir peygamberin Allah’ı unutacak kadar kendisini at sevgisine kaptırması sonucu çok sayıda atı kesecek kadar insafsız, kendi hatasının bedelini masum hayvanlara ödetecek kadar adaletten uzak olması mümkün değildir.¹³⁶ Ayrıca ülkesinin güvenliğini düşünen, akıllı, tedbirli bir hükümdar-peygamberin yapacağı bir iş değildir. Kaldı ki öfke ile hayvan öldürmek büyük günahlardan sayılır. Hele de bu hayvanlar savaş / cihad atları ise üzerinde iyice düşünmek gerekir. Sadece kendini ibadetten alıkoyduğu için çok değerli bir malı Allah’ın peygamberi telef edemez.¹³⁷

Klasik tefsirlerde yer alan bu rivayetleri “asılsız rivayetler, iç İsrâiliyat” olarak değerlendiren müfessirlerimiz¹³⁸ vardır. Çünkü atların Süleyman (as)’a sunulmasıyla ilgili olarak Tevrat’ın hiçbir bölümünde herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla çoğu müfessirin Süleyman (as)’ın peygamber kimlik ve kişiliğiyle hiç de uyuşmayan böylesi olumsuz bilgileri hangi kaynaklardan naklettikleri bilinmemektedir. Büyük bir ihtimalle halk arasındaki söylentileri

¹³³ 5/Maide, 6

¹³⁴ 4/Nisa, 43; 5/Maide, 6.

¹³⁵ Durmuş, Zülfikar, *a.g.e.*, s. 62

¹³⁶ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, VII, 470

¹³⁷ Râzî, Fahrettin, *a.g.e.*, XXVI, 392.

¹³⁸ Zuhayli, Vehbe b. Mustafa, *Tefsîru'l Münîr fi'l Akîdeti ve's-Şerîati ve'l Menheci*, Daru'l Fikri'l Muasır, Dimeşk, h.1418, XXIII, 190.

tefsirlerine almışlar veya hiçbir belgeye dayanmadan kendilerinden yorum yapmışlardır.¹³⁹

Süleyman (as) ile ilgili rivayetleri değerlendirirken öncelikle onun bir peygamber olduğunu unutmamamız gerekir. Bir peygamberin, İslâmın temel amacına aykırı davranışlar sergilemesi düşünülemez. Süleyman'ın (as) ortaya koyduğu tutum ve davranışlarında İslâm'ın temel amacına uygun illet ve hikmetleri aramamız böylece bizlere verilmek istenen mesaja odaklanmamız temel bakış açımız olması gerekmektedir.

Geçtiğimiz âyetler ve rivayetleri göz önüne alarak Süleyman (as) örneğinde bizlere verilmek istenen mesajlar ve bu mesajlardaki hikmetleri şöylece özetleyebiliriz.

Süleyman (as), duruşları ve koşuşlarındaki estetikleri ile seyredenlere büyük zevk veren bu hayvanları sevmek için özel bir vakit ayırmaktadır. Kainattaki her şey Allah'ı anımsattığı gibi, dururken bir ayağını tırnağı üzerine dikip üç ayağı üzerine duran ve süratle giden bu yağız atlar da Süleyman'a (as) âlemlerin Rabbini hatırlatmaktadır.

Süleyman (as) araç olan nesnede takılıp kalmamış, asıl amaç olan Yüce Yaratıcı ile ilişki kurarak O'nu sürekli olarak gündemine yerleştirmiştir. Süleyman'ın (as) bu tavrı, insanın yegane yaratılış gayesi olan Allah'a ibadetin, O'nu anmanın sadece belirli zaman ve mekanlarla sınırlandırılmayacağı, aksine her zaman ve ortamda kul-Rab ilişkisinin sıcak tutulması gereğinin mesajını vermektedir. Onun her zaman Allah'a yönelişini ifade eden "*evvâb*" niteliği işte bunu anlatmaktadır. Bu, örnek bir müminin tavrıdır. İmanlı bir kişi gördüğü güzellikler ve bu güzelliklerin ruhunda oluşturduğu derin etki karşısında Allah'ı zikreder. Bu, inananların Allah'a olan derin sevgi ve saygılarının sonucunda oluşan bir etkilenmedir.¹⁴⁰

¹³⁹ Durmuş, Zülfikar, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁴⁰ Durmuş, Zülfikar, *a.g.e.*, s. 64.

İslam ahlakının güzelliklerinden uzak olan insanların çoğu, içine kapalı, çevresindeki olaylara ve varlıklara karşı duyarsız, umursamaz bir karaktere sahip olabilirler. Oysa Süleyman'ın (as) tavırlarında da açıkça görüldüğü gibi, müslüman, etrafındaki güzelliklere karşı son derece duyarlı, güzellik, estetik ve sanattan zevk alan, ince düşünceli bir insandır. Allah'ın sonsuz nimetlerinin farkındadır ve bunlardan zevk alıp şükretmeyi bilir. Süleyman (as) içinde duyduğu sevgiyi hem sözle ifade etmekte hem de eylemle göstermektedir. Burada Süleyman'ın (as), sevgisini ifade etme gücünü de en açık şekilde görmekteyiz.

Süleyman'ın (as) bu kıssası bizlere müslümanın herhangi bir mala diğer insanlardan farklı bakabileceğini ve bu bilinci elde ettikten sonra bir mala sahip olmanın, kişiye Allah'ı zikretmesi için bir vesile olduğunu göstermektedir. Allah kendisine büyük bir mülk, ihtişam ve iktidar nasip ettiğinde de bunların hepsini birer şükür gerektirici nimet ve imtihan vesilesi olarak görür, Allah'a olan sevgisi daha da artar.

2.2 Süleyman (as)'ın Tahtı Üzerine Ceset Atılması

“Biz Süleyman'ı da denedik; tahtının üzerine bir ceset koyduk. Sonra o bize yöneldi.”¹⁴¹

Ayette geçen “ فِتْنًا ” sözcüğü “fitne” kelimesinin türevlerinden biridir. Kur'an-ı Kerim'de otuz dört âyette fitne kelimesi, yirmi altı âyette de türevleriyle geçmektedir. Fitnenin Kur'an-ı Kerim'deki kullanımına göre şu manalara geldiği görülür: Sınama (İbtıla), deneme (İhtibar), ve imtihan¹⁴²; şirk, küfür, müşriklerin müslümanlara uyguladıkları ve şirke döndürmeyi amaçlayan baskılar¹⁴³; sapıklık,

¹⁴¹ 38/Sad, 34

¹⁴² 2/Bakara, 102; 20/Tâhâ, 40, 85, 90, 131

¹⁴³ 2/Bakara, 191, 193, 217; 4/Nisa, 91

sapma, saptırma¹⁴⁴; azap, işkence, ateşe atma¹⁴⁵ düşman saldırısı¹⁴⁶; Allah'ın kullarına farklı imkanlar vererek birbirlerine karşı niyet ve tutumlarını ortaya çıkarması¹⁴⁷; günah¹⁴⁸; şeytanın hile ve tuzağı¹⁴⁹; şeytanın zayıf ruhlu kişilere aşılacağı bâtil inanç ve kuruntu¹⁵⁰; nifak¹⁵¹ ve delilik¹⁵².

İbn Manzûr “fitne” yi “insanın isyankarlığını olduğu kadar, sabır ve metanetini de ortaya koyup sonuçta Allah'ın mükafatına nail olmasına fırsat veren imtihan” şeklinde açıklar.¹⁵³

Anlattıklarımızdan hareketle “وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ” cümlesini “ *Biz Süleyman'ı da denedik/sınadık/imtihan ettik.*” şeklinde tercüme etmeyi uygun gördük.

2.2.1. Tefsirlerde Geçen Rivayetler ve Müfessirlerin Görüşleri

Ayette “وَالْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا” kısmı konumuzun tartışmaya en açık olan kısmıdır. Müfessirlerimiz bu konuda çok farklı görüşler serdetmişlerdir. Bu görüşleri maddeler halinde sıralayarak değerlendirmeyi konumuz bütünlüğü açısından uygun görüyoruz.

a) Kürsüye atılan cesed hususunda müfessirlerimizin bir kısmının rivayet ettiği bir hikaye şöyle anlatılıyor: Süleyman (as)'a denizde bir ülkenin haberi ulaştırılır. Süleyman (as) da ordusuyla birlikte -Rüzgârın kendilerini oraya taşınmasıyla- o ülkeyi ele geçirirler ve kralını da öldürürler. Kralın Cerâde adında

¹⁴⁴ 5/Maide, 41,49; 37/Sâffât, 162

¹⁴⁵ 29/Ankebût, 10; 51/Zariyat,13, 14; 85/Burûc, 10

¹⁴⁶ 4/Nisa, 101

¹⁴⁷ 6/En'am, 53; 25/Furkan, 20

¹⁴⁸ 9/Tevbe, 49

¹⁴⁹ 7/A'raf, 27

¹⁵⁰ 22/Hac, 53

¹⁵¹ 57/Hadîd, 14

¹⁵² 68/Kalem, 6

¹⁵³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, IV, 472-473.

dünyalar güzeli bir kızı vardır. Süleyman (as) bu kızı kendisine eş olarak alır, kızda müslüman olur. Fakat bu Süleyman (as)'ın eşi Cerâde babasına olan sevgisinden dolayı gece-gündüz devamlı ağlar ve bu ağlaması bir türlü bitmezdi. Süleyman (as) ona bir gün niçin ağladığını sordu. O da: “Babamı ve onunla beraber olduğum anları düşünüyorum. Ne olur şeytanlara emretsen de, evimin içinde babamın heykelini yapsalar, ben de onunla teselli bulsam” dedi. Süleyman (as) bu isteği kabul etti ve heykel yapıldı.

Cerâde heykele babasının elbiselerini giydirdi. Süleyman (as) evden çıkınca Cerâde ve hizmetinde olanlar bu heykele taparlardı. Süleyman (as)'ın evinde bu hal kırk gün devam etti. Süleyman (as) işin farkına vardıktan sonra heykeli kırdı ve hanımını cezalandırdı. Sonra da Süleyman (as) evinde cereyan eden bu halden dolayı Allah'a tevbe ve istiğfarda bulundu. Bu hadiseden sonra şeytan Süleyman (as)'ın yüzüğüne musallat oldu.¹⁵⁴

Bu hikaye Vehb b. Münebbih'ten gelen bir rivayette şöyle devam etmektedir: Kendisinden habersiz evinde puta tapılmasını müteâkip Süleyman (as) temiz elbiseler istedi. Kendisine, ipleri bâkirelerce eğrilmiş, hayızlı ve nifaslı hiç bir kadının eli değmemiş elbiseler getirildi; bunları giyip tek başına bir çöle gitti. Emri ile çölün muayyen bir yerine kül serpildi. Allah'a tevbe etmek kasdıyla küle yatıp yuvarlandı. Ağladı. Dua etti. İstiğfarda bulundu ve “Ya Rab, Dâvud hânedânında senden başkasına ibadet etmek yakışmaz; evlerinde senden başkasına el açılmaz.” dedi. Bu hal akşama kadar devam etti. Akşam vakti evine döndü.

Süleyman (as) 'ın Emine isminde bir hanımı vardı. Abdest bozmak icabettiği veya hanımlarından biri ile yalnız kalmak istediği zaman, ayak yolundan dönüp tekrar abdest alıncaya veya cünüplükten temizleninceye kadar yüzüğünü (mührünü) bu hanımına bırakırdı. Temizlenmedikçe yüzüğüne dokunmazdı. Çünkü yüzüğü yeşil yakuttan olup, Cebrail tarafından verilmişti ve üzerinde, لا اله الا الله محمد رسول الله yazılı idi. Süleyman (as) 'ın mülk ve saltanatı yüzüğündeydi. Günlerden birinde yüzüğünü

¹⁵⁴ Râzî, Fahrettin, *a.g.e.*, XXVI, 207.

hanımı Emine'ye bıraktı. İşte bu sırada okyanusların sahibi olan Sahr isimli şeytan Süleyman (as) kılığında gelip kadından yüzüğü istedi. Ondan şüphe etmeyen kadın yüzüğü verdi ve o da alır almaz parmağına taktı. Sonra gidip Süleyman (as) 'ın tahtına kuruldu. Derhal kuşlar ve şeytanlar emrine râm oldular. Bu arada Süleyman (as) işini bitirip geldi ve Emine'den yüzüğünü istedi. Kılık kıyafeti ve şekli değişmişti.

Emine: “Sen kimsin?” diye sordu.

Süleyman: “Dâvud oğlu Süleyman” dedi.

Hanımı: “Yalan söylüyorsun! Sen Süleyman değilsin; Süleyman gelip yüzüğünü aldı; işte orada tahtında oturmaktadır” dedi.

Süleyman (as) belaya uğradığını anladı ve dışarı çıktı. Sokaklarda dolaşiyor ve israiloğullarının kapılarına varıp: “Ben Dâvud oğlu Süleyman'ım” diyordu. Fakat bunu duyan herkes ona sövüp sayıyor ve başına toprak saçıyor; Arkasından da: “Bakın şu deliye! kendini Süleyman sanan şu serseriye!” diyordu. Bunun üzerine Süleyman (as) şehirden ayrıлып deniz kenarına gitmekten başka çâre kalmadığını anlayarak yola düştü. Orada deniz ürünleriyle uğraşanlara balık taşıyarak, hammallık yaparak hayatını kazanmaya çalıştı. Gördüğü hizmete mukabil her gün kendisine iki balık veriyorlardı. O, bunlardan birini satıp parasıyla ekmek alıyor, diğerini de kızartıp karnını doyuruyordu. Bu hali kırk gün devam etti ki bu süre Süleyman (as)'ın evinde puta tapılma müddetidir.

Süleyman (as)'ın veziri olan Âsâf bir gün: “Süleyman'ın hükümlerinde siz de benim gibi tutarsızlıklar görüyorsunuz?” diye sordu.

Onlar da “Evet” dediler.

Âsâf : “Durun, hanımlarına varıp umumi ve halka açık işlerinde olduğu gibi, özel işlerinde de bazı garipliklerin olup olmadığını sorayım.” dedi.

Hanımlarının yanına varıp: “Dâvud oğlu Süleyman’ın sizinde hoşlanmadığınız işleri varmı?” diye sordu.

Onlar da: “Hayızlı-Hayızsız demeyip bizlere yaklaşıyor ve gusül abdesti almıyor” dediler.

Bu cevabı alan Âsâf: “انا لله وانا اليه راجعون” gerçekten bu aşık bir beladır.” dedi. Sonra halk içine çıkıp: “Onun özel hayatı, umûmisinden de betermiş” diye olanları etrafa duyurdu.

Kırk gün tamam olunca Süleyman (as) kılığına bürünmüş şeytan bu olanlar sonrasında yüzüğü çıkarıp suya attı. Yüzüğü bir balık yuttu. Onu avcılardan biri yakaladı. Süleyman (as) o gün o balıkçının hizmetini görüyordu. Akşam vakti ücreti karşılığı iki balık aldı ki bunlardan biri yüzüğü yutan balıktı. Süleyman (as) balıklarını alıp iş yerinden ayrıldı. Her zamanki gibi birini satıp parasıyla ekmek aldı, diğer balığı da kızartmak maksadıyla karnını yard. İşte bu balığın karnında yüzüğünü buldu ve parmağına taktı ve hemen secdeye kapandı. Yüzüğü takar takmaz derhal kuşlar, cinler, insanlar ve şeytanlar etrafında toplandılar. Süleyman (as) da bu Sahr adındaki şeytanı bir kayanın içine koyup denizin derinliklerine attı.¹⁵⁵

Yukarıda anlattığımız bu hikayeyi benimseyen müfessirlere göre âyetin manası şöyle değerlendiriliyor: “Biz Süleyman’ı (evinde kırk gün boyunca puta tapıldığı için kırk gün boyunca tahtı elinden alınmak suretiyle) imtahan ettik ve tahtına ceset(Sahr isimli şeytanı) bıraktık (musallat ettik) sonra (Süleyman tövbe ederek Allah’a) yöneldi.”¹⁵⁶

b) Süleyman (as) tahtından belirli bir süre ayrı kalmasına sebep olarak şu hikaye de anlatılır: Bir gün Süleyman (as)’ın bir erkek evladı dünyaya gelmişti. Bunu gören şeytanlar bir toplantı yaparak “Şayet bu çocuk yaşarsa, biz daha yıllarca çektiğimiz bu sıkıntılardan kurtulamayız. Zira babasının ölümünden sonra oğlu

¹⁵⁵ Râzî, Fahrettin, *a.g.e.*, XXVI, 208; Mukâti'l b. Süleyman, *a.g.e.*, III, 644.

¹⁵⁶ 38/Sâd, 33.

yerine geçer ve bizleri çalıştırmaya devam eder. Bizim için tek çıkar yol bu çocuğu öldürmektir.” dediler. Şeytanların bu kararını farkedenden Süleyman (as) oğlunu alıp götürmesi ve muhafaza etmesi için buluta emir verdi, rüzgâr da onları alıp istenilen yere sevketti. Çocuk bu sayede şeytanların şerrinden kurtulmuş oldu. Allah Süleyman (as)’ı şeytanlardan korktuğu için azarladı. Neticede çocuk öldü ve bir cesed halinde kürsüsüne atıldı. ¹⁵⁷

Bu hikayeye göre ise Allah’ın bu âyette bahis konusu ettiği cesed Süleyman (as)’ın çocuğudur. Allah’ın imtihanı ise Süleyman (as)’ın şeytanlardan korkusu hususunda Allah’a sığınmayıp kendisinin bir çare bulmaya çalışmasıdır.

c) Said b. Cübeyr’in İbn Abbas’tan bir rivayetine göre aralarında hasımlık olan iki grup aralarında dava konusu bir mesele için Süleyman’a (as) geldiler. İki gruptan biri Süleyman’ın (as) çok sevdiği hanımı Cerade’nin akrabalarıydı. Süleyman (as) kendisine arzedilen bu davada tarafsız davranmakla birlikte hanımı Cerâde’nin akrabalarının haklı çıkmasını arzu ediyordu. Her ne kadar içinden de olsa bu iki taraf arasında tarafsız davranmadığı için cezaya çarptırıldı. ¹⁵⁸

Bu rivayette de Süleyman’ın (as) çarptırıldığı cezanın ne olduğu ve tahtına atılan cesetten maksadın ne olduğu belirtilmemiştir.

d) Said b. Müseyyeb’den gelen bir rivayete göre Süleyman (as) insanlardan üç gün gizlendi. Bunun üzerine Allah kendisine vahiy yoluyla: “Ey Süleyman, sen kullarımdan üç gün gizlendin, onların işleriyle, davalarıyla ilgilenmedin; bu üç gün içinde mazlumu zalimden kurtarmadın” dedi. Ravi bundan sonra yüzük-şeytan hikayesini anlatıyor. ¹⁵⁹

¹⁵⁷ Zeccâc, İbrahim b. Ebû İshak, *a.g.e.*, IV, 332

¹⁵⁸ Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 198.

¹⁵⁹ Kurtubî, *a.g.e.*, XV, 198.

Bu durumda Ravi, Allah Teala'nın Süleyman'ı (as) tahtından kırk gün süreyle uzaklaştırmak suretiyle sınıdığını ve tahtına atılan cesedin de bu kırk gün içinde tahtı işgal eden şeytan olarak yorumluyor.

Şeytanın Süleyman (as)'ın kılığına girdiğini söylemek pekâla mümkün değildir. Eğer şeytan, herhangi bir peygamberin şekil ve sûretine bürünmeye muktedir olsaydı, hiç bir ilahi şeriate güvenilemezdi ve bu durumda da Hz. İsa, Hz. Musa ve Hz. Muhammed ve emsali peygamberler insanları doğrudan saptırmak için insan ve peygamber olarak zuhur etmiş bir takım şeytanlar olarak düşünülebilirdi. Bu da tahmin edileceği gibi vahdani dinleri temelinden yıkar.¹⁶⁰

e) Sa'lebî'nin rivayet ettiği hikayelerin birinde Süleyman (as) Allah Teala tarafından bir fitneye uğrar ve mülkünün kendisinde saklı olduğu yüzüğü parmağından düşer. Yüzüğünü defalarca da taksa tekrar tekrar düştüğünü gören Süleyman (as) Allah Teala tarafından bir fitneye uğradığını anlar. Bu durumu gören Süleyman'ın (as) kâtibi Âsaf, Süleyman'a (as): "Sen bir günahından dolayı belaya uğramışsın; artık bu yüzük sende on dört gün durmaz. Sen Allah'a iltica et ve yalvar, ben de Allah seni yarlıgayıp mülkünü iade edinceye kadar tahtına oturur senin işlerinle ilgilenirim." dedi. Âsaf'ın tavsiyesine uyan Süleyman (as) bir kenara çekilip Allah'a yalvardı; Âsaf ta yüzüğü parmağına takıp tahta geçti ve memleketi on dört gün idare etti.¹⁶¹

Allah Teala'nın Kur'an'da anlattığı "cesed" ten maksat Süleyman (as)'ın katibi olan Âsaf'tır. Süleyman (as) on dört gün sonra gelip yüzüğü Âsaf'tan alıp parmağına taktı ve bu sefer yüzüğü parmağından düşmedi.

¹⁶⁰ Hatib, Muhammed Şirbinî, *Sirâcu'l Munîr Tefsîru'l Ku'râni'l Kerim*, Dâru'l Ma'rife, Beyrut, tsz, III, 416.

¹⁶¹ Sa'lebî, *a.g.e.*, V, 67.

f) Ebû Hureyre'den nakledilen bir rivayete göre; bir gün Süleyman (as), bir gecede 100¹⁶², 90¹⁶³, 70¹⁶⁴ veya 60¹⁶⁵ hanımı ile yatacağına ve bunun sonucunda da, bu hanımlarının hepsinden süvari olarak Allah (cc) yolunda cihâd edecek birer erkek çocuk sahibi olacağına dair yemin etmiş, fakat "inşallah" demeyi unutmuştur. Sonuç olarak Süleyman (as) dediğini yapmış, fakat o gece yattığı kadınlardan sadece birisi hamile kalmış, bu kadın da sakat bir çocuk dünyaya getirmiştir. Âyette bahsedilen "cesed" ten maksat ise; Süleyman (as)'ın inşallah demeyi unutarak hanımlarını dolaştıktan sonra dünyaya yarım (engelli) doğan çocuğudur. Süleyman (as) bu çocuğunu çok severdi, bunun sebebi de doğan çocuklarının pek fazla yaşamamasıydı.

Bir gün Süleyman (as), Azrail ile karşılaştığında: "Eceli geldiği zaman bu oğlumun ölümünü sekiz gün geciktirebilir misin?" dedi. Azrail: "Hayır fakat vefatından üç gün önce sana haber veririm." dedi. Vefatına üç gün kala Azrail haber verince, Süleyman (as) emri altındaki cinlere: "Benim bu oğlumu Azrail'den kim gizleyebilir? diye sordu. İçlerinden biri: "Ben onu doğu'da saklarım" dedi. Süleyman (as) "Kimden saklarsın?" sorusuna da "Melekü'l Mevt'ten" diye cevap verdi. Süleyman (as) da: "Onun gözü her şeyi görür" dedi. Bir diğer cin ise; "batıda saklarım" dedi. Süleyman (as) aynı şeyleri ona da söyledi. Bir başka cin, arzın yedinci katında saklayabileceğini söyledi. Buna da diğerlerine söylediğini tekrarladı. Biri de: "Ben onu görülmeyen iki bulutun arasında saklarım" dedi. Süleyman (as): "işte tek çıkar yol budur" dedi. Çocuğun eceli gelince Azrail yeryüzünün doğusunu, batısını, denizleri aradı, bulamadı. Nihayet onu iki bulut arasında bulup babasının tahtı üzerinde canını aldı. Âyette geçen "cesed" ten maksadın da bu ceset olduğu rivayet edilmektedir.¹⁶⁶

¹⁶² Buharî, Nikah 120.

¹⁶³ Buharî, Eyman ve'n-Nuzûr 3; Buharî, Keffâratü'l Eyman 9; Nesai, Eymân ve Nuzûr 40, 43.

¹⁶⁴ Müslim, Eyman 23, 24, 25; Buhari, Ehadisü'l-Enbiya 40.

¹⁶⁵ Müslim, Eyman 22; Buhari, Tevhid 31.

¹⁶⁶ Râzî, Fahrettin, *a.g.e.*, XXVI, 393.

Eceli gelmiş bir çocuğu Azrail'den gizlemeye çalışmak veya Azrail çocuğa zarar vermesin diye bulutlarda büyütme mümkün müdür? Bunları bir peygamber hakkında düşünmek ne kadar akıl dışı olduğu aşikardır.¹⁶⁷

g) Süleyman'ın (as) Beytu'l Makdis'i yaptırdığı esnada inşaat işlerinde çalıştırdığı sanatkarlar içinde, çeşitli hilelere sahip şeytan tiynetli kişiler vardı. Bu şeytanların veya şeytan ruhluların planladıkları bir ihtilal/tuzak yüzünden Süleyman (as) bir müddet nüfûzunu yitirmiş veya tahtından uzaklaşmış, bu sûretle tahtında ya kendisi kuvvetsiz bir ceset halinde hükümsüz kalmış, yahut tahtı da işgal edilmiş olup Süleyman'ın (as) yerine belli bir süreliğine birisi vekalet etmiş olabilir.¹⁶⁸

h) Müfessirlerimizden Râzî'nin tercih ettiği görüşe göre ise; sözü edilen cesetle Süleyman (as)'ın kendisi kastedilmektedir. Süleyman (as) ciddi bir hastalıkla sınanmış ve gayet zayıf düşmüştür. İşte Süleyman (as)'ın bu hali cesede benzetilmiştir. Hastalığı atlatıp sağlığına kavuştuğunda da: "*Rabbim, beni bağışla ve bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlerlik lütfet. Çünkü bolca lutfeden sensin.*" diye dua etmiştir.¹⁶⁹

Kendisini gayet zayıf hale düşüren hastalıktan kurtulduktan sonra sağlığına kavuşması sonucunda "beni böyle ciddi bir hastalıktan kurtaran Allah, bana böyle bir hükümlerlik da verebilir" diye düşünmüş olabilir.¹⁷⁰

1) Süleyman'ın (as) imtihan edildiği konu, sonradan kendisinin sahip olacağı, babası Hz. Dâvud'un mülkü ve tahtıdır. Çünkü Dâvud (as) mülkünü ve tahtını Süleyman'a (as) bırakmayı arzuluyordu fakat Dâvud'un (as) diğer oğlu Ebşalûm, babasına karşı savaşmış tahtını ve mülkünü ele geçirmiş, Dâvud (as) da Ürdün'ün doğusuna çekilmişti. Ebşalom ordusunu Dâvud (as) ile savaşmak için sevketti ve bizzat kendisi de ordunun başındaydı. Yolda bir ağacının altında dinlenirken ordu

¹⁶⁷ Aydemir, Abdullah, *a.g.e.*, s. 198

¹⁶⁸ Kalkan, Ahmet, *Kavram Tefsiri*, s. 373.

¹⁶⁹ Râzî, Fahrettin, *a.g.e.*,

¹⁷⁰ Şimşek, Mehmet Sait, *a.g.e.*, IV, 326.

komutanı Yuab tarafından ağaca asılıp öldürüldü. Süleyman (as), kardeşi tarafından belli bir süre tahtı ve egemenliği sarsıldıktan sonra tekrar tahtına geri döndü. Allah'a yakararak, kendisinden sonra dahi kimsenin erişemeyeceği bir mülk istedi. Süleyman (as) tahtı ele geçirildiği bu zaman zarfında kesin olarak inanıyordu ki Allah'tan başka hiç bir güç o tahtı ve gücü geri getiremez. Bundan dolayı da Allah'a yalvardı ve istiğfarda bulundu.¹⁷¹

2.2.2. Değerlendirme

Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen bu cesedin ne olduğu ve bundan neyin kastedildiğini tespit etmek kolay değildir. Konu ile ilgili olarak da Hz. Peygamber'den de bir açıklama yoktur. Söylenenlerin bir kısmı mücerret ihtimaller ve senetsiz te'villerden öteye geçmiyor. Hurafelerden uzak kalmak düşüncesiyle bazı müfessirler cesetten maksadın hadislerde bahis konusu edilen "yarım çocuk" olduğunu ifade ediyorsa da bunlarda da kat'iyet yoktur ve bazı yönleriyle tenkide müsaittir.

Süleyman'ın (as) Allah tarafından imtihan edilmesi "ولقد فتننا" ve tahtına atılan ceset "وألقينا على كرسیه جسدا" cümlelerinin başında "takip ve tertip" bildiren "ف" bağlacının olmayıp "و" bağlacının olması, bir birinden farklı cümleler olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda Süleyman'ın (as) tahtının üzerine bir ceset bırakılması, kinaye yollu bir anlatım olabilir. Nitekim toplumda işe yaramayan kişilere Arapça'da "الميت المتحرك" (hareketli ölü) denmektedir. Muhtemelen Süleyman (as) bir dönem için elinde olarak veya olmayarak pasifleşmiş, zayıf düşmüş, iktidarda olup muktedir olamamış âdeta yaşayan bir ölü durumuna düşmüş olabilir.

Süleyman (as) neden böyle kötü bir dönem yaşamış olabileceğine dair birden fazla gerekçe göstermek mümkündür: Süleyman (as) liyakatsiz yardımcıları ve

¹⁷¹ Neccar, Abdulvehap, *Kıyasu'l Enbiya*, Ehibbâu't Tûrâsi'l Arabî, Beyrut, tsz, s. 331.

danışmanlar edinmiş veya kötü düşünceli insanların yaptıkları "o kafir oldu, ona itaat edilmez" cinsinden olumsuz propagandalar olabilir.

Ayette Süleyman'ın (as) fitneye düşürüldüğü ve kürsüsüne bir cesedin atıldığı bildirildiğine göre böyle bir şey olmuş demektir. Süleyman'ın (as) imtihan edilmesi, hastalıktan başka bir şey de olabilir. Ayrıca tahtı üzerindeki cesetle de kendisi değil bir başkası da kastedilmiş olabilir. Fakat âyetin mesajı bellidir. Süleyman'ın (as) hükümranlığı sıkıntıya girmiş, bununla imtihan edilmiş ve imtihanda da başarılı olmuştur.¹⁷²

2.3. Süleyman (as)'ın Duası

Süleyman'ın (as) duasıyla ilgili hadis kaynaklarındaki rivayetler içerisinde meşhur olan üç duası dikkatimizi çekiyor. Hz Peygamberin bildirdiğine göre, Süleyman (as) Beytu'l Makdis'in inşasını tamamladıktan sonra;

a) Allah'ın hükmüne uygun hüküm,¹⁷³ yani İnsanlar arasında dava konusu meselelerde ve içtihadı dayanan hususlarda Allah'ın kendisini doğru hükme ulaştırmasını istemiştir. Bu konuyla ilgili yukarıda açıklamamızı yapmıştık.

b) Mescidine yani Mescidi Aksa'ya ibadet maksadıyla girecek olan herkesin, anasından doğduğu gündeki gibi günahlarından arınmış olmasını dilemiş ve bu duası da kabul edilmiştir.¹⁷⁴

c) Kendisinden sonra hiç bir kimseye nasip olmayacak mülk ve saltanat istemiştir. Bununla ilgili âyeti kerime mealen şöyledir; " (Süleyman (as) cesetle imtihan edilip Allah'a yöneldikten sonra) dedi ki: Rabbim beni bağışla ve bana,

¹⁷² Şimşek, Mehmet Sait, *a.g.e.*, IV, 327.

¹⁷³ Celalettin, Suyûfî, *Şerhu Süneni İbni Mace li's Suyuti ve Gayrahu*, I, 101

¹⁷⁴ İbn Mâce, II, 414; Taberânî, Ebû'l Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyüp b. Mudayr (h.360), *Mu'cemu'l Kebîr li't Taberânî el-Müccelledâni es Salise Aşara ve'r Rabia Aşara*, thk. Said b. Abdullah el Humejd ve Halid b. Abdurrahman el Cüreysî, XIII, 629.

*benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir güç bağıyla; Çünkü sensin ancak bol bol ihsanda bulunan."*¹⁷⁵

Bu âyeti kerimede "*mülk*" kelimesinden ne kastedildiği biraz muğlak olup, saltanat mı yoksa daha genel manada bir güç mü kastedilmiştir? Her iki manayı da kapsayan gücü tercih etmemiz, müteakip âyetlerin de işaretlerine uygun olduğu için tercihimizdir.

Bir önceki âyette Süleyman (as) 'ın mülküne şeytanın hükümran olduğunu söyleyenlere göre âyetteki " لا ينبغي لأحد من بعدي " ifadesinin manası; " *Allah'ın Süleyman'a (as), şeytanların onun yerini asla alamayacakları bir mülk verdi.*" şeklindedir, demişlerdir.¹⁷⁶

Fakat Süleyman (as) 'ın mülküne/tahtına şeytanın musallat olmasını kabul etmeyenler ise, âyetin bu bölümüne birkaç yönden yorum getirmişlerdir.

a) " Mülk " kudret anlamındadır. Bu görüşe göre âyetin manası; " *Benim onlara muktedir olmamın, peygamberliğimin ve risaletimin doğruluğuna delalet eden bir mucize olabilmesi için beni, benden başka hiçbir kimsenin asla kâdir olamayacağı bir takım şeylere muktedir kıl.*" şeklinde olur. Bu izâhın doğru olduğunun delili ise; Cenâbı Hakk'ın, bu ifadenin hemen peşinden, " *Biz de ona rüzgârı müsahhar kıldık. Bu (rüzgâr), onun emriyle, onun dilediği yere, yumuşacık akar giderdi.*" buyurmuş olmasıdır. Bu durumda rüzgârın, Süleyman (as) 'ın emriyle hareket etmesi şaşılacak bir kudret ve şaşılacak bir mülktür. Bunun, Süleyman (as) 'ın nübüvvetine delâlet eden bir mucize olduğunda ise şüphe yoktur. Dolayısıyla " وهب لي ملكا لا ينبغي لأحد من بعدي " beyanından kastedilen mana işte budur. Çünkü mucizenin şartı, başkasının ona muarazada bulunamamasıdır. O halde âyeti celiledeki bu ifadenin manası; " *Hiç kimsenin kendisine karşı koyamayacağı/benzerini getiremeyeceği bir mülk ver.*" şeklinde olur.

¹⁷⁵ 38/Sâd, 35.

¹⁷⁶ Râzî, Fahrettin, *Mefâtihu'l Gayb*, XXVI, 394.

b) Süleyman (as) hastalanıp, daha sonra da iyileşince, dünyanın iyiliklerinin, verâset ya da başka bir sebeple başkalarına intikal ettiğini anladı da, Rabbinden, kendisinden başkasına intikal etmeyen bir mülk vermesini talep etti. İşte bu, onun Cenâb-ı Hakk'tan " وهب لي ملكا لا ينبغي لأحد من بعدي " ifadesiyle talep ettiği şey olup bu, "*Benden başkasına geçmeyen bir mülk ver.*" demektir.

c) Allah Teala'nın ihsan ettiği nimetlerden yararlanabileceği halde, dünyanın hoş ve leziz şeylerinden kaçınmak, Allah Teala'nın vermediği o nimetlerden kaçınmaktan daha zordur. Böylece Süleyman'ın (as) "Ey Allah'ım, mükâfâtımın daha tam ve daha üstün olabilmesi için, kendilerini yerine getirebilme imkânım olduğu halde onlardan kaçınabilmem için, bana beşerin sahip olduğu şeylerden tamamen uzak ve üstün olan bir mülk ver." istemiştir.

d) Dünyanın hoş ve leziz tatlarından uzak durabilmek, çetin ve zor bir iştir. Çünkü hazır ve mevcut olan şeylerdir. Ahiretin saadetleri ise ileriki bir zamanda olacaktır. Halbuki, şimdiden var olanın, sonradan olacak olanla değiştirilmesi zordur. İşte bu cümleden olarak Süleyman (as) Halk tarafından, dünyalık elde etmenin, Mevlâ'ya hizmet etmeye mani olmadığını anlaşılması için, " Ya Rabbî bana beşerin sahip olduğu mülklerin en büyüğü olan bir mülk ver ki, ben o nimetlerden faydalanma imkânına sahip iken, o nimetlerden uzak kalabileyim." demiştir.

e) Dünyalık mal elde edemeyenlerin kalpleri, daima dünyalıklara meyilli kalır. Böylece zenginlikte mutluluk ve huzura erişeceğini zanneder. İşte bu cümleden olarak Süleyman (as), "Ey izzet ve ululuğun Rabbi, bana bu dünya nimetlerinin en yüce saltanatını ihsan et." demiştir. Böylece insanlar, o saltanata sahip olan bir peygamberi kendilerine örnek alsınlar, saltanatın bir imtihan olduğunun farkına varıp asıl maksada yani rabbine kulluğa yönelsinler.¹⁷⁷

Hız. Peygamberin (s.a.v), yaşadığı bir olay bu duayla alâkalı bir mahiyettedir: Hız. Peygamber (s.a.v) namaz kıldığı bir esnada, ibadetine engel olmak için kendisine

¹⁷⁷ Râzî, Fahrettin, a.g.e., XIX, 84.

hücûm eden cin taifesinden bir " İfrit "i zararsız hale getirdikten sonra onu mescidin direklerinden birine bağlamayı ve ashâbına göstermeyi düşünmüş, fakat kardeşi Süleyman peygamberin duasını hatırladığı için bundan vazgeçmiştir.¹⁷⁸

Genel olarak 34 ve 35. âyetlere baktığımızda Hz. Süleyman, hükümranlılığıyla veya sağlığıyla ilgili imtihan edilerek bir sıkıntıya dūçar olmuş ve bu sıkıntı karşısında Allah'a yönelmiş ve söz konusu duayı yapmıştır. Kuşkusuz Süleyman'ın (as) böyle bir hükümranlılık/güç istemesi, dünyevi bir hakimiyet ve sefa sürme isteğinden değil, Allah yolunda bir şeyler yapma isteğinden kaynaklanıyordu.¹⁷⁹ Kişi ne denli bir güce sahip olursa olsun yine Allah'ın yardımına muhtaçtır. Ayrıca kişi, ne kadar Allah'a yakın bir kul olursa olsun, Allah onu imtihan eder. Süleyman (as) da böyle bir imtihandan geçmiş ve imtihanını başarıyla atlatmıştır. Allah'a bağlılığı, onun kural ve kanunlarına hakkıyla sadık kalması sebebiyle Allah kendisini mükafatlandırmıştır.¹⁸⁰

İnsan bazen, daha iyi ve daha güzel olanı yapamayabilir. İşte bu durumda da, bağışlanma talebinde bulunabilir. Çünkü peygamberler, devamlı olarak nefsi kırma, tevazu' ve huşû izhar etme makamındadırlar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) de "*Ben her gün ve her gece, Allah'dan yetmiş kez bağışlanmamı isterim*" beyanından, Süleyman (as) 'ın günah işlemeden de Allah'tan bağışlanma isteyerek Allah'a yakınlaşmak da istemiş olabilir. Süleyman (as) bağışlanma diledikten sonraki duası "*وهب لي ملكاً لا ينبغي لأحد من بعدي*" bu âyet din işlerinin dünya işlerine takdim edilmesi gerektiğine delâlet etmektedir. Çünkü Süleyman (as) ilk önce affını istemiş, daha sonra da, mülk verilmesi talebinde bulunmuştur. Ayrıca bu âyet, Allah'tan mağfiret talebinde bulunmanın, dünyada çeşitli hayır kapılarının açılmasına vesile olduğuna da delâlet etmektedir. Çünkü Süleyman (as), ilk önce bağışlanmasını talep etmiş, daha sonra da bunu, mülk talebinde bulunmaya vesile kılmıştır.¹⁸¹

¹⁷⁸ Buhârî, Kitâbu's Salât, 75; Kitâbu'l Enbiya, 40; Müslim, Kitâbu'l Mesâcid, 39-40.

¹⁷⁹ 38/Sâd, 32.

¹⁸⁰ Şimşek, Mehmet Sait, *a.g.e.*, IV, 326.

¹⁸¹ Râzî, Fahrettin, *a.g.e.*, XIX, 83.

Netice olarak Süleyman (as), "Ey Rabbim! Bana, ana ve babama lütfettiğin nimetine şükretmemi ve senin razı olacağın iyi işler yapmamı bana ilham (nasip) et. Rahmetinle beni de salih kullarının arasına sok."¹⁸² duasını kendine vird edinmiş, "... *kullarım içinde şükredenler azdır*" âyetinde zikredilen azınlığın içerisinde yer almış şükreden kullardandır. İşte Süleyman (as), ihtişamlı saltanatının yanı sıra kendisine bahşedilen mucizevî nimetleri bir şükür vesilesi olarak görmüş¹⁸³ ve bütün bunları Allah'ın dinine yapmış olduğu hizmetler doğrultusunda kullanmıştır. Bunun neticesinde de Rabbinin övgüsüne mazhar olmuştur: "*Dâvûd'a Süleyman'ı bahsettik; o ne güzel bir kuldu! Doğrusu o daima Allah'a yönelirdi.*"¹⁸⁴ "*Doğrusu onun katımızda yakınlığı ve güzel bir istikbâli vardır.*"¹⁸⁵

2.4. Rüzgârın Süleyman (as)'ın Emrine Verilmesi

Rüzgârın Süleyman (as)'a musahhar kılınması Kur'an'da üç yerde geçmektedir. Bu âyetler meâlen şöyledir; "*Süleyman'ın hizmetine de şiddetli esen rüzgârı verdik. Rüzgâr, onun emriyle içinde bereketler verdiğimiz yere doğru eser giderdi. Biz, her şeyi hakkıyla bileniz.*"¹⁸⁶ Başka bir âyette de rüzgârın nasıl hareket ettiği hususunda açıklama yapılmaktadır; "*Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir aylık (yaklaşık 900km yol) olan rüzgârı verdik...*"¹⁸⁷ "*Biz de rüzgârı Süleyman'a musahhar kıldık. Rüzgâr onun emriyle dilediği yere hafif hafif (yumuşakça) eserdi.*"¹⁸⁸

¹⁸² 27/Neml, 19.

¹⁸³ 38/Sâd, 32.

¹⁸⁴ 38/Sâd, 30.

¹⁸⁵ 38/Sâd, 40.

¹⁸⁶ 21/Enbiya, 81.

¹⁸⁷ 34/Sebe', 12.

¹⁸⁸ 38/Sâd, 36.

Sâd sûresi 33. âyette geçen "mesh" ifadesinden Süleyman (as)'ın atları boğazladığını düşünen müfessirlerin bir çoğuna göre rüzgârın Süleyman (as)'ın emrine verilmesi bu boğazladığı atlara karşılıktır.¹⁸⁹ Kuşkusuz atlar da, emrine âmâde kılınan rüzgâr da Allah Teâlâ'nın Süleyman (as)'a bahşettiği iki büyük nimettir. Yalnız bu iki nimet arasında böyle bir irtibâtın varlığını düşünmek ve doğruluk derecesini kestirmek cidden çok güçtür.¹⁹⁰

Süleyman (as)'ın emrine verilen rüzgârın hem şiddetli hemde yumuşak esmekle vasıflandırılmasından maksat, sarsıntılı ve çalkantılı değil, "çok kuvvetli" ve aynı zamanda tehlikesiz, tatlı bir esintiye sahipti. Yahut da söz konusu rüzgâr, ihtiyaca göre kimi zaman yumuşak, kimi zaman da şiddetli eserdi.¹⁹¹

Müfessirlerimizden Seyyid Kutub, Süleyman (as)'ın emrine verilen rüzgârla ilgili şöyle bir yorum yapmaktadır; "Rüzgârlar kâinattaki her şey gibi Allah'ın iradesine bağlıdır ve Onun belirlediği temel yasalara uygun olarak esmektedir. Ancak belirli bir zaman diliminde Allah'ın, rüzgârı kullarından birinin emrine vermesi, rüzgârın Allah'ın irâdesine bağlı olma özelliğini değiştirmez. Buna göre Allah'ın irâdesi ve dilemesi, yine Allah'ın istemesine bağlı olarak, peygamberin irâdesi ve dilemesi şeklinde gerçekleşebilir. Bu Allah için zor bir şey değildir. Çünkü Allah peygamberine böyle bir kolaylık sağlayabilir. Bu anlamda rüzgâr, Süleyman (as) 'ın ilâhî irâde doğrultusunda yaptıklarını desteklemek için onun emrine verilmiştir. Yani Süleyman (as)'ın rüzgârı yönlerdirmesi, isteklerinin Allah'ın emri dışına çıkmamakta, bu emre uygun olan direktiflerin hizmetine girmiş olmaktadır."¹⁹²

¹⁸⁹ Taberî, *a.g.e.*, XX, 94; Mekkî b. Ebû Tâlip, *a.g.e.*, X, 6252

¹⁹⁰ Aydemir, Abdullah, *a.g.e.*, s. 185.

¹⁹¹ Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İstanbul, tsz., X, 4929.

¹⁹² Kutub, Seyyid, *Fî Zılâli'l- Kur'an*, (trc. Bekir Karlığa, Mehmet Emin Saraç, İsmail Hakkı Şengüler), Hikmet Yayınevi, İstanbul, tsz., XII, 389-390.

Müfessirlerimizden bir kısmı ise âyette Süleyman (as)'ın emrine âmâde kılınmış rüzgârın sadece tek bir rüzgâr olduğunu söylemişlerdir. Buna göre; "Süleyman (as)'ın emrine verilen, bildiğimiz rüzgârlar değil, hususî bir rüzgârdır. Çünkü bildiğimiz rüzgârlar, ihtiyaç zamanlarında genel olarak herkese faydalı olur. Süleyman'ın (as) emrine hususi bir rüzgâr verildiğinin delili olarak da âyetteki "ريحاً" rüzgâr kelimesinin müfret (tekil) olarak okunması ve hiç kimsenin bunu cemî olarak "الرياح" şeklinde okumamasıdır.¹⁹³

Süleyman (as)'ın emrine verilen rüzgârın mâhiyeti, hareket şekli, nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldığı hakkında çoğu İsrâiliyat türünden olmak üzere pek çok görüş ve efsânevî anlatımlar kaynaklarda zikredilmiştir.

Söylentilere göre Süleyman (as) 'ın ahşaptan yapılmış bir tahtı vardı. Bir gezinti, sefer veya düşmanla savaşmak gerektiğinde, lazım olan her şey bunun üzerine yüklenirdi. Bu öyle geniş bir taht idi ki, bütün evler, köşkler, çadırlar, mallar, malzemeler, atlar, develer, insan ve cinlerden erkekler, kuşlar, vs. hayvanlardan her şeyi içine alabilirdi. Yükleme işi bitince rüzgâra emreder, o da tahtın altına girer ve onu havaya kaldırır. Belirli bir yüksekliğe çıktıktan sonra tatlı ve yumuşak esen rüzgâr onu alır götürürdü. Eğer daha seri bir hareket arzu edilirse o zaman da bu işi şiddetli esen rüzgâr yapardı.¹⁹⁴

Aynı zamanda kaynaklarımızda bir ihtiyaç halinde Süleyman (as) için 600 veya 600.000 tahtın kurulduğundan bahsedilir. Tahtlar kurulduktan hemen sonra sırasıyla önce insanların eşrâfi gelerek Süleyman (as) 'ın yanındaki tahtlara, bundan sonra cinlerin eşrâfi gelerek insanlara yakın tahtlara oturur, sonra Süleyman (as) kuşları çağırır ve onlar da bu oturanlara gölge yaparlar ve sonra da Süleyman (as) rüzgârı çağırırdı.¹⁹⁵

¹⁹³ Râzî, Fahrettin, *a.g.e.*, XXV, 197.

¹⁹⁴ Taberî, *Tarîhu't Taberî*, II, 574-575.

¹⁹⁵ Taberî, *a.g.e.*, I, 488.

Bu anlatılanlardan başka; altın ve ibrişimden şeytanlarca dokunan bir halıdan bahsedilir ki bu Süleyman (as)'ın havada bir yerden bir yere gitmesinde kullanılırdı. Süleyman (as)'ın oturduğu altından bir minber bu halının üzerine yerleştirilirdi. Bu minberin sağına konan altın koltuklarda peygamberler, soluna konan gümüş koltuklarda da bilginler otururdu. Ulemânın etrafında diğer insanlar, insanların etrafında da cin ve şeytanlar yerini alır ve bütün cemaate, güneşe karşı siper olurdu. Bütün bu abartılı anlatımların İsrâiliyat kaynaklı olduğu ve sahîh nakillere muhtaç olduğu anlaşılakta ve bu konularda Kur'an-ı Kerim'de belirtilenlerle yetinmek gerektiği görülmektedir.¹⁹⁶

2.5. Çeşitli Cinler ve Şeytanların Süleyman (as)'ın Emrine Verilmesi

Cinler ve şeytanların Süleyman (as)'ın emrine musahhar kılınmasıyla ilgili âyetlerin mealleri şöyledir;

*"Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı"*¹⁹⁷

*"Şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapteden bizdik"*¹⁹⁸

*"Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa ona alevli ateş azabını tattırırız. Cinler Süleyman için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı."*¹⁹⁹

¹⁹⁶ Atik, Bilal, *Kral ve Peygamber olarak Dâvud (as) ve Süleyman (as) Kıssalarıyla Verilmek İstenen Mesajlar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 110.

¹⁹⁷ 27/Neml, 17

¹⁹⁸ 21/Enbiya, 82

¹⁹⁹ 34/Sebe', 12-13

*"Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytani, bukağılara bağlı olarak diğerlerini de onun emrine verdik."*²⁰⁰

Rüzgâr, cin ve şeytanların Süleyman (as)'ın emrine verilmesinin sebepleriyle ilgili müfessirler farklı görüşler serdetmişlerdir.

Birinci görüş; bir Cin'in Süleyman (as)'ın yüzüğünü ele geçirerek tahtına oturup sonrasında Süleyman (as)'ın Allah tarafından affedilerek rüzgâr, cin ve şeytanların emrine verildiği²⁰¹;

İkinci görüş ise; Süleyman (as) ikindi namazını geçirmesine sebep olan atları kurban ettikten sonra Allah Teâlâ da ona atlardan daha iyi olan rüzgâr'ı, cinleri ve şeytanları onun emrine vermiştir.²⁰²

2.5.1 Cinler Hakkında Kısa Bilgi

Kur'an-ı Kerim'de yirmi iki yerde geçen cin kelimesi de melek ve insan dışındaki üçüncü varlık türü karşılığında kullanılmıştır.

İslam âlimlerinin ortak telakkisine göre cinler, melek ve insan ruhlarından ayrı, maddi yönleri bulunan fakat ruhsal yönü ağır basan²⁰³, bedenleri ateş, hava, râyiha²⁰⁴ gibi maddelerden teşekkül etmiş, akıl ve irade sahibi, latif, görünmez varlıklardır.

²⁰⁰ 38/Sâd, 37-38.

²⁰¹ Taberî, *a.g.e.*, XX, 94; Mekkî b. Ebû Tâlip, *a.g.e.*, X, 6252

²⁰² Âlûsî, *a.g.e.*, XVII, 28.

²⁰³ Karaman, Fikret, "Cin", DİA, TDV Yayınları, Ankara, 2006, s.103.

²⁰⁴ Koku, hoş koku

Terim olarak ise “duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip bulunan, ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü” anlamına gelir. Cinlerin atalarına "جَانُّ" adı verilir.²⁰⁵

"جِنُّ" sözcüğü iki anlamda kullanılır; Birincisi 'beş duyudan gizli, Saklı ya da Örtülü olan ruhânî varlıklar' için kullanılır. Bunların tümünde "إِنْسٌ" sözcüğünün mukabilidir. Bu anlamda "جِنُّ" sözcüğünün kapsamına melekler ve şeytanlar girer. Bu itibarla her melek bir cindir fakat her cin bir melek değildir. Bu çerçevede Ebû Sâlih²⁰⁶ "Meleklerin tümü de cindir" demiştir. Bilakis cinler de ruhanilerin bir bölümüdür. Çünkü rûhaniler üç bölüme ayrılır.

- 1) Hayırlılar: Melekler²⁰⁷
- 2) Şerliler: Şeytanlar²⁰⁸
- 3) Hem hayırlı hem de şerli olanlar: Cinler²⁰⁹

Cinlerin mahiyetlerinin, “ateşe karışan” (mâric) varlıklar olmaları²¹⁰ dikkate alınarak karbon asidinden, “dumansız ateş²¹¹”ten yaratıldıkları göz önüne alınarak da canlılığını ruhtan alan ve ezelde var edilen ışıklardan veya enerjiden, yahut da bazı hadislerde hastalıkların sebebi olarak gösterilmeleri dikkate alınarak mikroplardan ibaret olduğu tarzında birtakım görüşler ileri sürülmüşse de bunlar ilmî bakımdan temellendirilememiş bazı teoriler niteliğindedir.

²⁰⁵ Kılavuz, Ahmet Sâim, "Cin" maddesi, DİA, TDV Yayınları, Ankara, 2002, VIII, 8.

²⁰⁶ Abdullah b. Sâlih, Ebû Salih el-Misri, *el-Leys*'in kâtibi. (H.122)

²⁰⁷ İslamî ilimler terminolojisinde Nur'dan yaratılmış, yemeyen, içmeyen, erkeklik ve dişiliği olmayan, uyumayan, gençliği ve ihtiyarlığı bulunmayan, günah işlemeyen, ağırlığı olmayan, latif, ruhânî ve nûrânî varlıklardır.

²⁰⁸ Azgınlıkta, şer ve kötülükte fevkalade bir yükselişle kendi sınıf ve benzerlerinin dışına çıkmış, kötü, inatçı manasında bir cins isimdir ki görünen – görünmeyen tüm varlıklardan bu özellikleri taşıyanlara bu isim verilir

²⁰⁹ İsfahânî, Râğıb, *Müfredât Kur'an Terimleri Sözlüğü*, (trc. Yusuf Türker), Pınar Yayınları, İstanbul, 2007, s.342.

²¹⁰ 55/Rahman, 15.

²¹¹ 15/Hicr, 27.

Zira duyular ötesi varlıklardan olmaları sebebiyle sadece nakil yoluyla doğru bilgi edinebileceğimiz cinlerin mahiyeti hakkında naslarda ateşten yaratıldıklarının ötesinde bir bilgi mevcut değildir. İslâm âlimlerinin bir çoğuna göre dini vecîbelerle mükellef yaratıklar olan cinlerin, mükellefiyetlerinin üstesinden gelebilmeleri için şuur, idrak ve irade gücüne sahip olmaları gerekir ki bu hususu çağımızda ileri sürülen görüşlerle bağdaştırmak pek mümkün görünmemektedir.²¹²

İslâm âlimlerine göre cinler mutlak gaybı bilmemekle birlikte uzun süre yaşadıkları ve meleklerden haber sızdırabildikleri için insanların bilemediği bazı hususlara vâkıf olmaları mümkündür. Bunun dışında cinlere ilişkin âyetleri yorumlayarak cinlerin insanlar gibi doğan, yiyip içen, evlenip çoğalan, ölen ve hatta insanlarla ilişki kurabilen varlıklar olduğu âlimlerin çoğunluğu tarafından kabul edilir. Bazı kaynaklar, cinlerin yemek kokularıyla veya kemik vb. yemek artıklarıyla yahut hayvan dışkısıyla beslendiğini naklederse de tercih edilen görüşe göre kendilerine özgü bir tarzda beslenirler. Yine kaynaklar cinlerin insan şeklini alabildikleri gibi hayvanlardan yılan, kedi, köpek ve inek şekline de girebildiklerini, dünyanın çeşitli bölgelerinde özellikle dağlık yerlerde, harabelerde, denizlerde, çöllerde, çöplüklerde ve mezarlıklarda yaşadıklarını da kaydeder.²¹³

2.5.2 Şeytanlar Hakkında Kısa Bilgi

Şeytan kelimesi hakkında dilciler iki kök'ten bahsederler. Bir kısmı " شَطْنٌ " kökünden " فَيَعَالٌ " vezninde olup "uzaklaşmak"²¹⁴, "haktan ayrılmak, muhalefet etmek"²¹⁵ gibi anlamlara gelen çoğulu da " شَطُونٌ " olan bir kelimedir.

²¹² Kılavuz, Ahmet Saim, "Cin", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, VIII, 8.

²¹³ Kılavuz, Ahmet Saim, "Cin", *DİA*, VIII, 9.

²¹⁴ Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed(h.370), *a.g.e.*, II, 312

²¹⁵ İsfahânî, Râğıb, *a.g.e.*, s.261

Diğer bir kısım dilcilere göre ise; " شَيْطَ " kökünden " فَعْلَان " vezninde olup "helak olmak"²¹⁶, "öfkeden yanıp tutuşmak"²¹⁷ gibi anlamları içeren çoğulu da "شَيَاطِين" olan bir kelimedir.

Bazı dilciler de "şeytan" kelimesinin Arapça kökenli olup teolojik anlamlarını yahudi-hıristiyan geleneğinden aldığını iddia ederken bazıları İbrânîce'den Arapça'ya geçtiğini, kelimenin yahudi geleneğinde "cin", İslâm öncesi Araplar'ında "insan üstü varlık" mânasına geldiğini ve İslâm'da bu iki anlamın birleştirildiğini söylerler.²¹⁸

Şeytanın gerçek bir varlığı bulunduğunu kabul edenler bedene sahip olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüş, çoğunluğunu Mu'tezilîler'in teşkil ettiği kelâmcılar bedensiz hayatın mümkün görülmediğini, ayrıca kendisine nisbet edilen faaliyetleri gerçekleştirebilmesi için şeytanın bir bedene sahip olmasının gerektiğini belirtmektedir. Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ, İbn Sînâ ve Muhammed Esed gibi müfessir, düşünür ve sûfilerin oluşturduğu gruba göre ise şeytan cisim veya cisme hulûl etmiş bir varlık olmayıp mücerret nefisten (ruhanî cevher) ibarettir. Şeytanın gerçek varlığının bulunduğunu kabul edenlerden bazıları onunla cinler arasında asıl-fer' ilişkisi kurmuştur; Hasan-ı Basrî bu görüştedir.²¹⁹

Cinlerle ilgili yapılan tarifleri göz önüne alıp Süleyman (as)'a musahhar kılınan şeytanların mahiyetini daha iyi anlayabilmek için bu âyetlerin indiği dönemde insanların şeytan ve cinleri nasıl tanıdığına bakmamız gerekir.

Süleyman'a (as) şeytanların musahhar kılındığı ifade edilen âyetteki "الشَّيَاطِين" kelimesine müfessirlerimiz farklı anlamlar yüklemişlerdir. Bu anlamları sıralamamız, konumuzun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağını düşünüyoruz.

²¹⁶ Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed(h.370), *a.g.e.*, II, 312

²¹⁷ İbn Manzûr, *a.g.e.*, XIII, 239

²¹⁸ Çelebi, İlyas, "Şeytan" maddesi, DİA, TDV Yayınları, Ankara, 2002, XXXIX, 99

²¹⁹ Çelebi, İlyas, "Şeytan" maddesi, *a.g.e.*, XXXIX, 99

a) Her türlü fitne ve fesâd'ın kaynağı olan, insanoğluna türlü türlü desîseler kuran şeytanlardır.²²⁰

b) "Baş eğmeyen güçler, aşırı derecede kibirli, dik başlı" varlıklar anlamına geldiği ve bu anlamda baş eğdirilip köleleştirilmiş düşman güçleri veya denetim altına alınıp yararlanılan tabiat güçleridir.²²¹

c) İnsanlardan ve cinlerden olan şeytanlar olup sadece manevi ve gizli işlerde Süleyman (as)'a musahhar kılınanlardır.²²² Maddi işlerde kullanılanlar ise âyetin devamında zikredilmektedir.²²³

Kur'an-ı Kerim'de "şeytan" sözcüğü 70 tekil, 18 de çoğul olmak üzere 88 yerde geçmektedir. Bu âyetlerde şeytan;

- Haramın yenmesini, haksız kazanç elde edilmesini emreden ve öneren,²²⁴
- Kötülük, hayasızlık ve Allah'a karşı bilmediğimiz şeyleri söylememizi emreden,²²⁵
- Bizi fakirlikle korkutan, kuruntulara düşüren,²²⁶
- Allah'ın yarattıklarını değiştirmeyi emreden,²²⁷
- İnsanoğlunu kandırmak için yaldızlı sözler fısıldayan,²²⁸

²²⁰ Emiroğlu, Hasan Tahsin, *Esbâb-ı Nüzûl*, Ülkü Basımevi, Konya, 1978, X, 29.

²²¹ Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, (trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, 2002, s. 660.

²²² İbn Âşur, Muhammed Tahir(h.1393), *et-Tahrîr ve't-Tenvîr / Temrîru'l Ma'ne's-Sedîd ve Tenvîru'l Akli'l Cedîd min Tefsîri'l Kitâbi'l Mecîd*, ed-Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr, Tunus, 1984, XXVIII, 265.

²²³ كَلَّ بِنَاءٍ وَغَوَاصٍ وَأَخْرَبِينَ مُفَرِّئِينَ فِي الْأَصْفَادِ

²²⁴ 2/Bakara, 168: *Ey insanlar! Yeryüzündeki helâl ve tayyib (temiz, hoş, yararlı) şeylerden yiyin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Şüphesiz o, sizin için apaçık bir düşmandır.*

²²⁵ 2/Bakara, 169: *O(şeytan), size yalnızca kötülüğü, aşırılığı (çirkin-hayasızlığı) ve Allah üzerine bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.*

²²⁶ 2/Bakara, 286: *Şeytan, sizi fakirlikle korkutur ve size aşırılığı (çirkin-hayasızlığı) emreder. Allah ise, size kendisinden bağışlama ve bol ihsan vâdeder. Ve Allah Vâsi'dir (ilmi ve rahmeti sonsuz geniş olandır), en iyi bilendir.*

²²⁷ 4/Nisa, 119

²²⁸ 6/Enam, 112

- İnsanoğluna vesvese verip, kışkırtıp kafa bulandıran,²²⁹
- Yaptığımız amellerimizle bizi şımartan ve azdıran,²³⁰
- İçki/uyuşturucu ve kumarla, aramıza düşmanlık ve kin sokmak isteyen,²³¹
- Allah'ı anmaktan ve namazdan, sosyal destekten bizi geri durdurmak isteyen kişiler ve güçler²³² anlamlarına geldiğini görmekteyiz.

Kur'an "şeytan" kelimesinin hem insanlara hemde cinlere şâmil olduğunu bizlere bildirmektedir.²³³

Kur'an'da insanlar için kullanılmış "şeytan" ve "şeytanlar" kelimeleri şu âyetlerde geçmektedir:

- *İman edenlerle karşılaştıkları zaman, "İnandık" derler. Fakat şeytanlarıyla (münafık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, "Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz" derler.*²³⁴
- *Şüphesiz ki o şeytan kendi yakınlarından korkutur. Onlardan korkmayın, eğer mümin iseniz Benden korkun.*²³⁵
- *Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler.*²³⁶

²²⁹ 22/Hac, 52

²³⁰ 8/Enfal, 48

²³¹ 5/Maide, 91

²³² 5/Maide, 91

²³³ 6/Enam, 112; 114/Nas, 6

²³⁴ 2/Bakara, 14; Bu âyette söz konusu edilen şeytanlar, ikiyüzlüleri o duruma düşüren akıl hocalarıdır.

²³⁵ 3/Âl-i İmran, 175; Kureyş lideri Ebû Süfyân'ın casusu, müşrik ordusunun geri dönüp Medine'ye baskın yapacağı ve müslümanların kökünü kazıyacağı haberini yayarak onları korkutmaya çalışıyordu. Yüce Allah bu şahsı veya onu göndereni "şeytan" olarak nitelendirmekte ve müslümanlara hitap ederek eğer Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorlarsa o casusun veya gönderenin dostları olan müşriklerden korkmamalarını, kendisinden korkmalarını emretmektedir

²³⁶ 2/Bakara, 102; Bu âyette de geçen Süleyman (as) ile ilgili şeytanlar, halk kültüründeki şeytan olmayıp Süleyman (as)'ın emri altında zoraki çalışan yabancı işçiler veya Süleyman (as)la ilgili çeşitli iftiralar atan yahudilerdir.

• *İşte böylece biz her Peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. O halde onları iftiralarıyla baş başa bırak. Bir de (şeytanlar), ahirete inanmayanların gönülleri bu yaldızlı sözlere meyletsin, onlardan hoşlansınlar ve işleyecekleri günahları işlesinler diye (bu fısıldamayı yaparlar).²³⁷*

• *Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve, "Bu gün artık insanlardan size galip gelecek (kimse) yok, mutlaka ben de size yardımcıyım." demişti. Fakat iki taraf (savaş alanında) yüz yüze gelince (şeytan), gerisin geriye dönüp, "Ben sizden uzağım. Çünkü ben sizin görmediğiniz şeyler görüyorum. Ben Allah'tan korkarım. Allah, cezası çetin olandır" demişti.²³⁸*

• *Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapteden bizdik.²³⁹*

• *O gün zalim kimse, (çaresizlik içinde) ellerini ısırıp şöyle diyecektir: "Ne olurdu ben de peygamberle beraber aynı yolu tutsaydım!" "Yazıklar olsun bana, keşke falanı dost edinmeseydim!" "Andolsun, Kur'an bana geldikten sonra beni ondan o saptırdı. Zaten şeytan insanı yardımcısız bırakıverir."²⁴⁰*

• *Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan şeytanları, bukağılara bağlı olarak diğerlerini de, onun emrine verdik.²⁴¹*

²³⁷ 6/En'am, 112,113; Bu âyetlerdeki "şeytanlar" Resûlullah'ın karşıtı olan Mekkelilerdir.

²³⁸ 8/Enfal, 48; Bu âyette geçen "şeytan" kelimesi, o gün Mekke'lileri kıskırtan Beni Kenâne kabilesi, Müdlic oğullarından Sürâka b. Mâlik b. Cu'sum için kullanılmıştır.

²³⁹ 21/Enbiya, 82; Bu âyette geçen "şeytanlar", Süleyman (as)'ın emrinde çalışan insanlardır.

²⁴⁰ 25/Furkan, 27-29; Bu âyette geçen "şeytan", şeytan tabiatlı kötü arkadaş veya önderlerdir.

²⁴¹ 38/Sâd, 37-38; Bu âyette geçen "şeytanlar", Süleyman (as)'ın emri altında çalışan sert tabiatlı insanlardır.

Din, madde ile mânâyı, şehâdet ile gaybı, dünya ile ahireti birleştirerek değerlendirdiği için, bazen maddî dünyamızda görülmeyen varlıklara da çeşitli nedenlerle atıflarda bulunur. Bu cümleden olarak Hz. Peygamber, bazı hadislerinde olumsuz ve kötü şeyleri şeytanla irtibatlandırmış, buna mukabil iyi ve güzel işleri de meleklerle isnad etmiştir. Böylece insanları yapmaya yönlendireceği davranışları melek kavramı ile, sakındırmak istediği tutumları da şeytan kavramı ile ilişkilendirerek pek çok kavramın mânâ ve muhteviyatını somutlaştırmış, pek çok tutum ve davranışın da iyilik ve kötülük kaynağını bunlara bağlayarak anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Örneğin şu hadisi şerifte; “*Sizden biriniz uykudan uyandığında, (abdest alırken) üç defa burnunu temizlesin; zira şeytan insanın genzinde geceler.*”²⁴²

Hz. Peygamber’in temizlik konusunda eğitime muhtaç bir topluma sabah kalktıklarında burunlarını temizlemeleri gerektiğini söylemesini anlaşılabilir bir husustur; ancak gösterilen gerekçeyi zahirî anlamıyla anlamak mümkün değildir.

Hadislerde bu şekilde şeytan ile irtibatlandırılan hususlar, sadece temizlikten ibaret değildir. Meselâ, toplum içinde iyi karşılanmasa da, insan vücudunun tabii bir hareketi olan esneme de yine şeytanla ilişkilendirilmiştir.

Ebû Hüreyre’nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Esnemek şeytandır. Sizden biriniz esneyeceği zaman mümkün olduğu kadar yutkunsun veya elini ağzına koysun.*”²⁴³ Ebû Hüreyre’den gelen bir rivayette de esneme esnasında çıkan sesin, aslında insanın karnında gülen şeytanın sesi olduğu ifade edilir.²⁴⁴

²⁴² Buhâri, Bed’ül halk, 11.

²⁴³ Müslim, Zühd, 56; İbn Mâce, İkâmetü’s Salevât, 42.

²⁴⁴ Buhârî, Bed’ü’l- halk, 11; Tirmizî, Edeb, 7.

Ebû Saîd el-Hûdrî'den gelen bir rivayette ise insan esnerken ağzı açılınca karnına şeytan girer.²⁴⁵ Fakat bu son rivayete göre esnemeyi engelleme emri olağan zamanlarda değil, namaz içerisinde. Bu hadis de bir önceki gibi insanın atalet, gevşeklik ve rehâvet anında esnediği, bunun ise şeytanın vesvesesine zemin hazırladığı şeklinde yorumlanmıştır.

Bir gün Hz. Peygamber mescitte itikafta iken, hanımı Safiyye akşam vakti onu ziyaret etmeye gider; kendisinden ayrılacağı zaman ise Hz. Peygamber, onu uğurlamak ister. Yolda ensardan iki adamla karşılaşırlar. Her ikisi de Resûlullah'ı görünce adımlarını hızlandırır. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Durun!" der ve onlara yaklaşarak, "Bu yanımdaki kişi (eşim) Safiyye binti Huyeyy'dir." deyince, ensardan sahâbîler, "Sübhânallâh! Biz sizin hakkınızda nasıl kötü düşünebiliriz?" derler. İşte bunun üzerine Hz. Peygamber, "*Şeytan insanın damarlarında kanın dolaştığı gibi dolaşır.*"²⁴⁶ der ve insanın kötü düşünce ve vesveselere kapılabileceğine işaret eder.

Hz. Peygamber'in, hadislerde olumsuz ve kötü şeyleri şeytana, iyi ve güzel işleri de meleklere isnad ederken çoğu zaman hakikî mânâyı kastetmediği, şeytan ve meleği birer temsil olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Bu da bize ayetlerin indiği dönemde insanların şeytanları mecazi manalarıyla da tanımladıkları göstermektedir. Bu itibarla Süleyman (as)'a musahhar kılınan şeytanların günümüzde de karşılıklarını görebileceğimizi ve içinde bulunulan nimeti farkedip şükürümüzü eda etmemiz gerektiğini de düşünmeliyiz.

²⁴⁵ Müslim, Zühd, 57.

²⁴⁶ Buhârî, İ'tikâf, 11; Müslim, Selâm, 23.

2.6. Allah Teâla'nın Süleyman (as)'a Bahsettiği Nimet ve Makam

İşte bu bizim ihsanımızdır. Artık sen de (istediğine) hesapsızca ver yahut verme" dedik.²⁴⁷ Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır.²⁴⁸

"هذا عطائنا" "İşte bu bizim ihsanımızdır" cümlesiyle üç ayrı anlam olabilir:

- 1) Bu (nimetler) bizim sana sonsuz ihsanımızdır; bundan kime istersen ver, kime de istersen verme.²⁴⁹
- 2) Bu (tercih muhayyerliği) bizim sana ihsanımızdır; Kime istersen ver, kime istersen verme; bu konuda sana hesap sorulmayacaktır.
- 3) Bu şeytanlar tamamıyla senin tasarrufuna verilmiştir, sen bunlardan hangisini istersen serbest bırak, hangilerini istersen hizmetinde kullan.²⁵⁰

Burada, Hz. Süleyman'a verilen mülkün, (kureyşlilerin aksine) kendisini şımartmadığını ve Allah katındaki değerini eksiltmediğini ifade etmektedir. Allah'ın gururlu kimselerden nefret ettiği kadar, kendisinden korkan kimseleri de sevdiği anlatılmak isteniyor. Hata yapan bir kul hatasında inat eder ve tüm uyarılara rağmen tavrını değiştirmezse, onun sonu tıpkı Adem ve İblis kıssasında anlatıldığı üzere İblis'in sonu gibi olur. Tam aksine hata yapan bir kul, Allah' tan korkarak af dilerse Allah kendisini bağışlar. Tıpkı Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ı bağışladığı gibi. Nitekim Hz. Süleyman'ın tevbesini kabul ettikten sonra Allah, onun duasına icabet etti ve ona hiç kimseye nasip olmayan bir saltanat bağışladı. Hiç bir kuluna vermediği yetkiyi, cinleri ve rüzgarları emrine tahsis ederek ona verdi.²⁵¹

²⁴⁷ 38/Sâd, 39

²⁴⁸ 38/Sâd, 40

²⁴⁹ Esed, Muhammed, *a.g.e.*, s. 659; Gemi filalarıyla filistine taşınan zenginlikler.

²⁵⁰ Mevdûdî, Ebu'l A'la, *Tefhîmu'l Kur'an*, (trc. Ahmet Asrar), Bengisu Yayınları, İstanbul, 1997, V, 203.

²⁵¹ Mevdûdî, Ebu'l A'la, *a.g.e.*, V, 203

SONUÇ

Kıssa; Geçmiş eserleri, izleri açığa çıkarmak, bu surette insanların unutmuş buldukları veya gafil kaldıkları olayları açığa çıkarmak, dikkatleri üzerlerinde yoğunlaştırmaktır.

Kur'an-ı Kerim, Peygamberlerden bir kısmının kıssalarını ve mücadelelerini anlatmıştır. İnsanoğlunun karşılaşacağı önemli problemlere çözüm reçeteleri sunan ve her biri ibret vesikası olan peygamber kıssaları birer masal değil hayatın ta kendisidir. Hz. Süleyman, servet, güç ve iktidarı elinde bulundurup bunların esiri olmadan hükümdar olmanın mümkün olduğunun timsalidir.

Hz. Süleyman, hükümdarlığın, zenginliğin ve sahip olunan her türlü değerini Yüce Allah'ın rızasını kazanmak için kullanılması gereken birer nimet olduğunu yaşantısıyla ortaya koymuş, insana verilen nimetlerin Allah Teâlâ'ya yaklaşmak için birer vesile olarak kabul edilmesinin en güzel örneğini yaşantısıyla göstermiştir. Dünyada pek kimseye nasip olmayan şan, şöhret ve yüksek makama sahip olmasına rağmen Hz. Süleyman, Allah'ın sevgisini kazanmayı amaçlamıştır.

Fakir zengin, yetim öksüz, genç yaşlı, idareci aile reisi, her konumdaki ve kademedeki insanın, hayatından mutlaka bir örnek bulduğu Hz. Peygamberimizin risalet mücadelesi ve örneği ise hepimizin malumudur.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar, belirli bir zaman dilimi ile sınırlı olmayıp, her asırdaki toplumları büyük ölçüde ilgilendirir. Kıssaların geçtiği dönemdeki tasvir edilen toplumlar ele alınırken, toplumdaki bireylerin, birbirleriyle olan ilişki ve davranışlarının bir düzene sokulması hedeflenir. Onların olumlu ve olumsuz yönleri gösterilerek, Allah'ın istemediği davranışların yapılması halinde toplumun başına geleceklere dikkat çekilir ve sakınılması istenir, olumlu yönlerin ise örnek alınması tavsiye edilir.

Hız. Süleyman, kral ve peygamber olarak idaresi altındaki toplumların yaşantılarına, mazhar oldukları ilahi vahyin getirmiş olduğu prensipler doğrultusunda yön vermiştir. Bu sebeple Hz. Süleyman kıssası, Müslüman şahsiyetini inşa eden ahlaki ilkeleri ihtiva etmesinin yanı sıra, toplumsal yaşantı adına da İslami bir çerçeve çizmesi bakımından önemlidir.

Sâd sûresi 30-40. ayetlerin tefsirlerinde Süleyman'la (as) ilgili verilen bilgilerin daha çok israiliyattan olduğunu gördük. Bazen aynı konuda onlarca değişik birbirine benzer rivayetlerin olduğunu gördük. Bu rivayetlerin bir kısmının da Kitâb-ı Mukaddes'ten alındığını da müşahede ettik. Kur'an ve Sünnet'teki sınırlı bilginin ortaya çıkardığı boşlukları daha çok bu isrâili haberlerle doldurulmuş olduğunu tespit ettik. Süleyman'ın (as) hayatı okunurken bunların dikkate alınmasında fayda vardır.

Sünnet, Kur'an'daki bilgi ve hükümleri te'kid veya tebyin eder. Kur'an'da bilgisi ya da hükmü olmayan bir konuda da yeni bir hüküm ortaya koyar. Konumuzun bu açıdan hadislerle ilgili olduğundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v) 'in Süleyman (as) hakkındaki beyanlarına da araştırmamız da yer verdik. Bu bilgilerin sıhhati noktasında herhangi bir çalışma yapmadık. Ancak hadislerin kaynaklarını vermek sûreti ile buna ihtiyaç duyulduğu takdirde bakma imkânını sağladık.

Hız. Süleyman kıssası hem Kur'an'da hem de Kitab-ı Mukaddes'te anlatılmasından dolayı bu iki kaynakta verilen bilgileri vererek ortak noktaları ve farkları değerlendirdik. Kur'an-ı Kerim'in, genel olarak kıssaları ders çıkarma ve ibret alma noktasında anlattığını, Kitab-ı Mukaddes'in ise daha çok israiloğulları tarihi hakkında bilgi vermek amacını taşıdığını tespit ettik.

Netice olarak Süleyman (as) kıssasını okuyup öğrenmek isteyen okuyucuların Kur'an ve hadislerde konunun sınırlı işlendiğini, geriye kalan konularda ihtiyatlı davranmak gerektiğini, bu konularda mevcut olan israiliyatın ve Kitab-ı Mukaddes bilgilerinin bilinmesinde fayda olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed, *Müsnedü İmam Ahmed b. Hanbel*, (thk. Şuayb Arnavut, Âdil Mürşit), Müessesetü'r Risâle, Beyrut, 2001.

Ahmed Muhammed Harrât, *Mu'cemü Müfredâti'l Ebdâl ve'l İ'lâl fi'l Ku'râni'l Kerim*, Dâru'l Kalem, Dimeşk, 1989.

Ahmed Muhtar, Ömer, *Mu'cemu'l-Luğatu'l-Muâsaratu'l-Arabiyye*, Âlemu'l Kutub, Kahire, 2008.

Akıncı, Adem, "*Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri*", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, sy. 13.

Âlûsî, Şihâbuddîn, Mahmut b. Abdullah, *Rûhu'l Meânî fi Tefsîri'l Ku'râni'l Azîm ves-Seb'ul Mesânî*, Dâru'l Kütübil İlmiyye, Beyrut, h.1415.

Ateş, Bünyamin, *Peygamberler Tarihi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1991.

Atik, Bilal, *Kral ve Peygamber olarak Dâvud (as) ve Süleyman (as) Kıssalarıyla Verilmek İstenen Mesajlar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Tefsir Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrâiliyat*, Beyan Yayınları, Ankara, 1985.

_____, "*Süleyman (as)*", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 1983.

Bayraklı, Bayraktar, *İslam'da Eğitim*, M.Ü İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

Bikâî, İbrahim b. Ömer Hasan er-Rubât Ali b. Ebû Bekr Ebû'l Hasen Burhanettin(h.885), *Nazmu'd Dürer fi Tenâsübi'l Âyâti ve's Süver*, Dâru'l Küttâbi'l İslâmî, Kahire, tsz.

Buhari, Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah, *Sahih Buhâri*, (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsıru'n Nâsır), Dâru Turuki'n Necât, Dimeşk, h.1422.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yayınları, Ankara, 2011.

_____, "Tefsir Sahasında İsrâiliyata Kısa Bir Bakış", *D.İ.B. Dini, Ahlaki, Edebi, Mesleki Aylık Dergi*, I, sy. 6.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

Durmuş, Zülfikar, "Sâd 30-33. Âyetler Bağlamında Süleyman (as)", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sakarya, 2008.

Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Humeyrî, *Tefsîru Abdürrezzâk*, (thk. Mahmud Muhammed Abduh), Dâru'l Kütübil İlmîyye, Beyrut, h. 1419.

Ebû Dâvud, Süleyman b. El-Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddâd b. Amr b. El-Ezdî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Mektebetü'l Asriyye, Beyrut, tsz.

Ebû Hayyan, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyan Esîru'ddin el-Endûlisî(h.745), *El-Bahru'l Muhît fi't Tefsîr*, (thk. Sıddıkî Muhammed Cemîl), Dâru'l Fikir, Beyrut, h.1420.

Ebûssuud, el-İmâdî Muhammed b. Muhammed b. Mustafa(h.982), *İrşâdu Akli's Selîm ilâ Mezâye'l Kitâbi'l Kerim*, Dâru İhyâ-i't Tûrâsi'l Arabî, Beyrut, tsz.

Emiroğlu, Hasan Tahsin, *Esbâb-ı Nüzûl - Kur'an Âyetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri*, Ülkü Basımevi, Konya, 1978.

Erenay, Hayri, *Süleyman (as)'ın Kıssası ve SosyoPsikolojik Açından Tahlil ve Değerlendirmesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Tefsir Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1997.

Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, (trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, 2002.

Ezherî, Muhammed b. Ahmed el-Heravî, *Et-Tehzîbu'l-Luğa*, (thk. Muhammed Avd Mura'ib), Dâru İhyâ-it Tûrâsi'l Arabî, Beyrut, 2001.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Ebû Tahir Muhammed b. Yakub(h.817), *Kâmûsu'l Muhît*, (tah. Mektebü Tahkiki't Tûras fi Müesseseti'r Risale), Beyrut, 2005.

_____, *Tenviru'l Mikbâs min Tefsiri İbn Abbas*, Dâru'l Kütübi'l İlmîyye, Beyrut, tsz.

Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahman, İbn Amr, b. Temim, *El-Kitâbu'l-Ayn*, (thk. Mehdî el-Ma'zûmî ve Dr. İbrahim es-Sâmîrânî, Mektebetü'l Hilal, Beyrut, tsz.

Harman, Ömer Faruk, "Süleyman", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002.

Hatib, Muhammed Şîrbînî, *Sirâcu'l Munîr Tefsîru'l Ku'râni'l Kerim*, Dâru'l Ma'rife, Beyrut, tsz.

Hâzin, Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Ömer eş-Şeyhî Ebû'l Hasen(h.741), *Tefsîru Hâzin / Lübâbü't Te'vîl fî Meâni't Tenzîl*, (thk. Muhammed Ali Şahin), Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, Beyrut, h.1415.

İbnu'l-Arâbî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah(h.543), *Ahkâmu'l-Kur'an*, (thk. Muhammed Abdulkadir Ata), Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, Beyrut, 2003.

İbn Asâkir, Ebû'l Kasım Ali b. Hasan Hibetullah, *Târîhu Dîmeşk*, (tah. Amr b. Gurâme el-Amravî), Darul Fikir, 1995.

İbn Âşur, Muhammed Tahir(h.1393), *et-Tahrîr ve't-Tenvîr / Temrîru'l Ma'ne's-Sedîd ve Tenvîru'l Akli'l Cedîd min Tefsîri'l Kitâbi'l Mecîd*, ed-Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr, Tunus, 1984.

İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhak b. Galib b. Abdurrahman b. Temmâm, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, (thk. Abdusselam Abduşşâfi Muhammed), Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, Beyrut, h.1422.

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris b. Münzir et-Temîmi(h.327), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, (thk. Es'ad Muhammed Tayyip), Mektebetü Nizâr El-Bâz, Riyad, h.1419.

İbnu'l Esîr, Ebû'l Hasen Ali b. Ebî Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. Abdulvâhit eş-Şeybânî el-Cezerî İzzettin, *el-Kâmil fî't-Tarih*, (thk. Ebû'l Firâ Abdullah Kâdî), Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, Beyrut, 1987.

_____, *En-Nihâye fî Garîbi'l Hadîs ve'l Eser*, (tah. Tahir Ahmed ez-Zâvî - Mahmud Muhammed et-Tanâhî), Mektebetü'l ilmiyye, Beyrut, 1979.

İbn Faris, Ahmet b. Faris b. Zekeriya el-Kazvînî er-Râzî, *Mu'cemu Mekâyisi'l Luğa*, (tah. Abdüsselam Muhammed Harun), Dâru'l Fikir, Beyrut, 1979.

İbn Haldun, *Mukaddime*, (nşr. Derviş el-Cüveydî), Beyrut, 1996.

İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, (thk. Halil el-Meyyis), Dâru'l-Kalem, Beyrut, tsz.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid Kazvînî(h.273), *Sünen-ü İbn Mâce*, (thk. Şuayb Arnavut, Âdil Mürşit, Muhammed Kamil Karabeleli, Abdullatif Hirzullah), Dâru Risaletu'l Alemiyye, Beyrut, 2009.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensarî (711/1131), *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, Daru's- Sadr, tsz.

İbn Teymiyye, *Tefsîr Usûlüne Giriş*, (trc. Yusuf Işıcık), Esra Yayınları, İstanbul, 1997.

İsfahânî, Râğıb, Ebû'l Kasım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi Garibi'l Kur'an*, (thk. Safvan Adnan ed-Dâvûdî, Dâru'l Kalem, Dimeşk, h.1412.

_____, *Müfredât Kur'an Terimleri Sözlüğü*, (trc. Yusuf Türker), Pınar Yayınları, İstanbul, 2007.

İsmail Hakkı Bursevî(v.1715), *Ruhu'l Beyan fi Tefsiri'l Kur'an*, Dâru'l Fikir, Beyrut, tsz.

Kartal, Ataullah, *Kur'an-ı Kerim'de Dâvud ve Süleyman (as)*, M.Ü İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.

Kaya, Remzi, *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi 36, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları III*, "Kur'an Kıssalarının Tefsir Ve Teşri'deki Yeri", İstanbul, 2002.

Kirmânî, Mahmut b. Hamza b. Nasr Ebû'l Kasım Burhaneddin(h.505), *Garâibu't Tefsîr ve Acâibu't Te'vîl*, Dâru'l Kible li's Sekâfeti'l İslamiyye, Cidde, tsz.

Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, Orhan Matbaacılık, İstanbul, 1997.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, (thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Eттаfeyyiş), Dâru'l Kütübi'l Mısriyye, Kahire, 1964.

Kuşeyrî, Abdulkerim b. Hevâzin b. Abdulmelik, *Letâifü'l İşârât*, (thk. İbrahim el-Besyunî), el-Heyetü'l Mısriyyeti'l Âmmeti li'l Küttâb, Mısır, tsz.

Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l Kur'an*, (trc. Yakup Çiçek, Ali Turgut, Abdülkerim Ünalın, Ahmet Yaşar, Cüneyt Gökçe, Abdülaziz Hatip, Niyazi Beki, Abdülhamit Birışık), Hikmet Yayınları, İstanbul, 1991.

_____, *Fî Zilâli'l- Kur'an*, (trc. Bekir Karlığa, Mehmet Emin Saraç, İsmail Hakkı Şengüler), Hikmet Yayınevi, İstanbul, tsz.

Maturîdî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmut Ebû Mansur, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 2005.

Mâverdî, Ebû'l Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb(h450), *Tefsîru'l Mâverdî / en-Nüket ve'l Uyûn*, (thk. Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdurrahîm), Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, tsz.

Mekkî b. Ebû Talib, Ebû Muhammed, *El-Hidâye İlâ Bulûği'n Nihâye*, Külliyyeti'd Dirâsâti'l Ulyâ ve'l Bahsü'l İlmî, Camiatü's Şârîka, Birleşik Arap Emirlikleri, 2008.

Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l Merâğî*, Mektebetü Mustafa el-Bânî el-Halebî, Mısır, 1946.

Mevdûdi, Ebu'l A'la, *Tefhîmu'l Kur'an*, (trc. Ahmet Asrar), Bengisu Yayınları, İstanbul, 1997

Muhammed b. Ebû Bekr b. Abdulkadir er-Râzî, *Muhtâru's Sıhah*, (thk. Yusuf şeyh Muhammed), Mektebetü'l Asriyye, Beyrut, 2007.

Muhammed İbnu'l-Cevzî, Cemâlettin Ebû'l Ferec Abdurrahman b. Ali(h. 597), *Zâdü'l Mesîr fî ilmi't Tefsir*, (thk. Abdürrezzâk el-Mehdî), Dâru'l Küttâbî'l Arabî, Beyrut, h.1422.

Mukâtil b. Süleyman, Ebû'l Hasen, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, (thk. Abdullah Mahmud Şehate), Dâru İhyâi't Tûras, Beyrut, h.1423.

Mücâhid b. Cebr, Ebû'l Haccâc, *Tefsiru Mücâhid*, (thk. Dr. Muhammed Abdüsselam Ebû'n Nil) Dâru'l Fikri'l İslami el-Hadîse, Mısır, 1989.

Müslim, İbn Haccâc Ebû'l Hasen el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî, *El-Müsnedü's Sahîhi'l Muhtasar bi Nakli'l Adli ani'l Adl ilâ Rasûlillah Sallallâhü Aleyhi ve Sellem*, (thk. Muhammed Fuat Abdülbâki), Dâru İhyâ-it Tûrâsi'l Arabî, Beyrut, tsz.

Neccar, Abdulvehab, *Kıyasu'l Enbiya*, Ehibbâü't Tûrâsi'l Arabî, Beyrut, tsz.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horosânî(h.303), *Süneni Nesâî*, (thk. Abdulfettah Ebû Gudde), Mektebetü Matbûâti'l İslamiyye, Halep, 1986.

Nesefî, Ebû'l Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmut, *Medârikü't Tenzîl ve Hakâiku't Te'vîl*, (thk. Yusuf Ali Bedevî), Dâru Kelimü't Tayyib, Beyrut, 1988.

Nisâbûrî, Muhammed b. Ebû'l Hasen Ali b. Hüseyin el-Gaznevî(h.553), *Bahiru'l Burhân fî Meâni Müşkilâtu'l Kur'an*, (thk. Suat bnt. Salih b. Sait Bâbekî), Câmîatü Ümmü'l Kurâ, Mekke, 1997.

Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Selam Yayınevi, Konya, 1988.

Öztürk, Mustafa, *Kıssaların Dili*, Kitâbiyyat Yayınları, Ankara, 2006.

Râzî, Fahreddin, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin, *Mefâtihu'l Gayb*, Dâru ihya-it Tûrâsi'l Arabi, Beyrut, h.1420.

Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't Tefsîr*, Dâru's Sâbûnî li't Tâbiati ve'n Neşr ve't Tevzi', Kahire, 1997.

Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim Ebû İshak, *El-Keşf ve'l Beyân an Tefsîri'l Kur'an*, (thk. Ebû Muhammed b. Aşur), Dâru İhyâi't Tûrâsi'l Arabî, Beyrut, 2002.

Semerkindî, Ebû'l Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim, *Bahru'l Ulûm*, (thk. Ali Muhammed Muavvid, Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Zekeriyya Abdülmecid), Dâru'l Kütübi'l İlmîyye, Beyrut, tsz.

Şengül, İdris, *Kur'an'daki Kıssalar Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir, 1994.

_____, "Kıssa", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah el-Yemânî(h.125), *Fethu'l Kadîr*, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk, h.1414.

Şimşek, Mehmet Sait, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu't Taberî*, (thc. Muhammed b. Tahir Berzenci, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2007.

_____, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Ku'ran*, (thc. Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), Dâru Hicr, Kahire, 2001.

Tantâvi, Muhammed Seyyid, *Tefsîru'l Vasît li'l Ku'râni'l Kerim*, El-Heyetü'l Âmme Li Şuûni'l Metâbiu'l Emirîyye, Kahire, 1993.

Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dahhâk, *Sünenü Tirmizî*, (thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuâd Abdülbâki, İbrahim Utve Ivaz), Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1975.

Turgay, Nurettin, "Kur'an Kıssaları", *Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır, 2000.

Tüsteri, Ebû Muhammed Sehl b. Abdullah b. Yunus b. Rafi'(h.283), *Tefsîru Tüsteri*, (thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's Sevd), Dâru'l Kütübi'l İlmîyye, Beyrut, h. 1423.

Yahya b. Sellam b. Ebî Se'lebe, *Tefsîru Yahya b. Sellam*, (thk. Hint Çelebi), Daru'l Kütübi'l İlmîyye, Beyrut, 2004.

Yarar, Hasan, *Kitâb-ı Mukkaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Kıssa Kavramı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 1999.

Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsîri*, Anadolu Yayınları, İstanbul, tsz.

Yıldırım, Suat, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Ankara, sy.: 3, 1979.

Zeccâc, İbrahim b. Serî b. Sehl Ebû İshak, *Meâni'l Kur'an ve İ'râbuhû*, (thk. Abdülcelil b. Çelebî) Âlemü'l Kütüb, Beyrut, 1988.

Zehebî, Muhammed Hüseyin, *el-İsrailiyât fi't Tefsir ve'l Hadis*, Mektebetü Vehbe, Kahire, tsz.

Zemahşerî, Carullah Ebû'l Kasım Mahmud b. Ömer, *El-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizü't-Tenzil ve Uyûnü'l-Ekâvil fi Vücûhü't-Te'vil*, (thk. Adil Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Muavvid), Mektebetü Âbikan, Riyad, 1998.

Zuhayli, Vehbe b. Mustafa, *Tefsîru'l Münîr fi'l-Akîdeti ve's-Şerîati ve'l-Menheci*, Daru'l-Fikri'l-Muasır, Dimeşk, h.1418.

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Şevki ÇELEBİ		İmza:	
Doğum Yeri:	ADAPAZARI			
Doğum Tarihi:	11.04.1986			
Medeni Durumu:	EVLİ			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	FEVZİ ÇAKMAK	İLKOKUL	SAKARYA	1997
Ortaöğretim	AÇIKÖĞRETİM	ORTAOKUL	İSTANBUL	2003
Lise	İMAM HATİP	LİSE	İSTANBUL	2006
Lisans	ANKARA ÜNİV	İLAHİYAT FAK.	ANKARA	2010
Yüksek Lisans	NECMETTİN ER.	SOS. B/TEFSİR	KONYA	2016
İş Deneyimi:	Eskişehir/Sivrihisar, Sakarya/Geyve ilçelerinde imam hatiplik, Konya, diyanet ihtisas kursu ve Sakarya müftülüğünde vaizlik.			
İlgi Alanları:	İSAM'da Tahkik Semineri, 2015			
Aldığı Ödüller:				
Tel:	+90 535 556 63 92			
Adres	SAKARYA İL MÜFTÜLÜĞÜ			
Ekleme istediğiniz hususlar				